

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Usuteaduskond

Pille-Riin Makilla

Õpilaste ja õpetajate kogemused vastuolulise ja tundliku õppesisuga

Magistritöö

Juhendaja Olga Schihalejev, *dr. theol.*

Tartu 2023

Sisukord

Sissejuhatus	3
I. Vastuolulised ja tundlikud teemad klassiruumis	8
1.1. Vastuoluliste ja tundlike teemade õpetamise laiem eesmärk Euroopa ja Eesti kontekstis	8
1.2. Eesti riiklikud õppekavad põhikoolis ja gümnaasiumis	12
1.3. Vastuoluliste ja tundlike teemade definitsioonid ning olemus	13
II. Varasemad uuringud	17
III. Uurimisküsimused ja küsimustike küsimused.....	20
3.1. Küsimustike küsimused	21
3.2. Eetilisuse aspektid	29
IV. Metoodika.....	30
V. Tulemused	34
5.1. Ootused ja hinnangud õppesisule	34
5.2. Arutelude teke ja tundides kogetavad negatiivsed tunded.....	43
5.3. Arvamuste avaldamine	52
5.4. Õpetajate otsuste tagamaad.....	58
5.5. Uuringu kitsaskohad ja soovitusi edaspidiseks.....	68
Kokkuvõte	70
Bibliograafia	73
Experience of students and teachers with controversial and sensitive learning content	78
Lisad	82
Lisa 1. Õpilaste küsimustik.....	82
Lisa 2. Õpetajate küsimustik.....	91
Lisa 3. Uuringu kutse kiri koolidesse ja meililistidesse.....	103
Lisa 4. Õpilaste uuringu kutse näide õpetajatele	104
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ning üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ..	105

Sissejuhatus

Eesti üldhariduskoolide õppekavades („Gümnaasiumi riiklik õppekava“ 2011; „Põhikooli riiklik õppekava“ 2011) ning Euroopa Nõukogu antud suunistes õpetajatele (Markowska-Manista ja Górak-Sosnowska 2022; Kerr ja Huddleston 2015; *Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools* 2007) toonitatakse, et kooli ja õpetajate ülesanne on õpilastes arendada oskusi, mis aitaks neil osaleda demokraatliku ühiskonna protsessides. Üks selline oskus on pidada dialoogi inimestega, kelle väärtused erinevad meie endi omadest, ning õppida arvestama kogukonna teiste liikmetega. Et kool on osa laiemast ühiskonnast, ning klassiruumist ei jää välja ka õpilaste kogemused, siis jõuavad koolitundidesse ka vastuolulised ja tundlikud teemad. Nende käsitlemine on tihti osa ka õppekavadest ning nõuab õpetajatelt mitmesuguseid oskusi ja teadmisi. Selliste teemade käsitlemine on keeruline, ent ülimalt oluline, sest aitab noortes arendada oskusi, mis on vajalikud igapäevaseks toimetulekuks keeruliste teemade ja lahkarvamustega (Hess ja McAvoy 2015).

Teemade vastuolulisus ja oht riivata haavatavaid õpilasi või süvendada polariseerivad konfliktid asetab õpetajatele suure vastutuse. Eelnevad uuringud nii Eestis kui ka mujal on välja toonud, et suur osa õpetajaid kas ei käsitle pea üldse selliseid teemasid või kardavad seda teha, sest ei leia, et neil on enda tööriistakastis piisavalt oskusi, et teemasid parimal võimalikul viisil käsitleda (Hess ja McAvoy 2015; Lippe 2021; Quartermaine 2016; Goldberg, Wagner ja Petrović 2019). Vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemisel on tähtis, et õpetaja mõistaks õpilasi, suudaks vähendada teemade käsitlemisega kaasnevat ohtusid, mõistaks klassiruumi konteksti ning suudaks vahet teha päriselt vastuolulistel teemadel, väärtuskonfliktidel ja teemadel, mida tuleks õpetada kui etteantud lahendusega probleemi, et arendada õpilaste allikakriitilisust (Goldberg, Wagner ja Petrović 2019; Kerr ja Huddleston 2015). Kuna see, mida tajutakse vastuolulisena ja mida tundlikuna, sõltub suuresti inimese taustast, vanusest ja isiklikest kogemustest, siis võib see õpetajate ja õpilaste vahel erineda. Neid erinevusi seni väga uuritud ei ole.

Eesti õpetajaskond on vananev ning pisut üle poole praegu töötavatest õpetajatest on vanemad kui 50-aastased (Statistikaamet 2023). See tähendab, et õpetajad on üles kasvanud hoopis teistsuguses keskkonnas kui õpilased, keda nad praegu õpetavad. Vastuolulised ja tundlikud teemad on olemuselt ajas muutuvad (Markowska-Manista ja

Górak-Sosnowska 2022, 21) ning teemad, mis ei tekitanud kümne aasta eest ei ühiskonnas ega klassiruumis suuremat diskussiooni, põhjustavad nüüd juba suuremat polariseerumist ning võivad kellelegi klassiruumist lihtsasti tundlikuks muutuda.

Õpilaste ja õpetajate teematunnetuste erinevuste mõistmine on oluline teadmine, sest mõjutab otseselt seda, kuidas olulisi, ent raskeid teemasid peaks klassiruumis käsitlema.

Õpilaste kogemusi on seni uuritud eelkõige õpetajate kirjelduste põhjal, õpetajate ja õpilaste arvamuste ning tunnetuste erinevusi ei ole seni väga uuritud. Seega puudub laiem arusaam, kuidas kogevad potentsiaalselt vastuolulise õppesisu õpetamist õpilased. Siinne magistritöö üritab seda tühimikku täita. Teema valikut ajendas kindlasti ka enda suur huvi selle vastu, kuidas õpetada noori nii, et õpetatav neid paeluks ja neile nii oskuste kui ka teadmiste poolest koolist lahkudes väärtust pakuks. Lisaks on väga huvitav see, kuidas polariseerivad või vastuolulised teemad võivad inimgrupe või ühiskonda lõhestada, ning veelgi põnevamad on meetodid, mis võiks aidata neid lõhesid ületada. Erinevate arvamuste kooseksisteerimine on võimalik ja vajalik ühiskonna normaalseks toimimiseks.

Töö eesmärk on mõista nii õpilaste kui ka õpetajate arusaamu tundlikkusest ja vastuolulisusest ning esitada peamised erinevused ja sarnasused selle kohta, mida tajuvad õpilased vastuolulise ja tundlikuna ning mida tajuvad sellena õpetajad. Samuti on eesmärk saada laiem ülevaade õpilaste kogemustest seoses vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemisega. Samuti on eesmärk saada ülevaade õpilaste hinnangust vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemise kohta ning anda uuringu põhjal soovitusi õpetajatele selliste teemadega tegelemiseks. Tulemused peaks aitama õpetajatel paremini mõista, kuidas õpilased sellistesse teemadesse suhtuvad, millist väärtust õpilased neis näevad, mil määral see õpetajate enda omaga ühtib ja kuidas käsitleda sellised teemasid nii, et need õpilasi ka kõnetaks.

Tegu on kvantitatiivse uuringuga, mille andmekogumise meetodina kasutasin LimeSurvey keskkonnas loodud ankeetküsitlust. Andmete analüüsimiseks kasutasin peamiselt statistilise andmeanalüüsi meetodeid, avatud küsimuste puhul ka kvalitatiivsetele uuringutele omaseid meetodeid. Uuringu valimi moodustasid õpetajad ja õpilased üle Eesti. Õpetajate valimi moodustasid aineõpetajad, kes õpetavad perekonnaõpetust, ajalugu, ühiskonnaõpetust, usundi- või usuõpetust, filosoofiat, emakeelt, eesti keelt teise keelena, kirjandust, võõrkeeli, bioloogiat, füüsikat. Õpilaste

valimi moodustasid vähemalt 16-aastased õpilased. Õpetajatega võtsin ühendust ainelitute avalike meililistide kaudu või koolide üldmeilidele kirjutades. Õpilastele edastasid küsimustikud õpetajad.

Tähtsaimate allikatena on kasutatud uuringuid, kus oli käsitletud õpetajate kokkupuudet ja kogemusi vastuoluliste ning tundlike teemade käsitlemisega klassiruumis. Näiteks uuring Euroopa ajalooõpetajate kokkupuudetest tundlike teemadega ajalookäsitluses („Cost Action IS 1205: Social Psychological Dynamics of Historical Representations in the Enlarged European Union“ 2013) ning uuring Eesti sotsiaalaineteõpetajate kogemustest äärmusluse teemadega (Maiberg ja Kilp 2022). Samuti keskendusid allikad vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemise kasulikkusele ja võimalikele põhjustele, miks õpetajad võivad selliseid teemasid klassiruumides vältida. Enamasti on uuritud seega õpetajate kogemusi, üks longituuduuring USAst jälgis ka õpilaste käitumist peale kooli lõpetamist (Hess ja McAvoy 2015). Ülejäänud artiklid keskendusid pigem Euroopa ja Eesti kontekstile. Samuti kuuluvad allikate hulka Euroopa Nõukogu koostatud juhised ja juhendmaterjalid (Council of Europe 2010; Markowska-Manista ja Górak-Sosnowska 2022; Kerr ja Huddleston 2015; Jackson 2014), lisaks mõned haridusfilosoofilisemad käsitlused samadel teemadel (Lippe 2021; Hand 2008). Allikad andsid hea ülevaate sellest, mis on vastuolulised ja tundlikud teemad oma tähenduselt, miks on nende käsitlemine oluline ning mida on seni uuritud ja mis on uurimata jäänud. Samuti andsid Euroopa ja Eesti õpetajate seas korraldatud uuringud aimduse sellest, millised tegurid võivad näiteks klassiruumis õpilasi ja õpetajaid selliste teemade käsitlemisel mõjutada ning olid tänu sellele suureks abiks küsimustike loomisel.

Küsimustiku koostamine osutus keerulisemaks protsessiks, kui esialgu olin arvestanud. Et eesmärk oli küsitleda nii õpilasi kui ka õpetajaid ning nende vastuseid võrrelda, siis tuli küsimuste koostamisel ka sellega arvestada. Lisaks oli plaanis kaasata peale sotsiaalainete õpetajate keeleõpetajaid ja loodusainete õpetajaid, et uurida õpetajate seas laiemaid arusaamu, mis tähendas, et õpetajatele suunatud küsimused pidid olema sõnastatud võrdlemisi üldsõnaliselt ning esitatud teemad ja näited laialdaselt käsitletavad. Esialgu oli plaanis küsimustik ellu viia ühe linna kahe kooli näitel, kuid koolide keeldumise tõttu tuli see ümber mõelda, ning lõpuks jagasin küsimustikku erinevate koolide õpetajatega, kellel palusin küsimustiku ka õpilastele edastada. Seega kuulus valimisse vastajaid üle Eesti (ja ühest väliseesti koolist). Keeruline ja mahukas küsimustik

tõi omakorda kaasa järgmise probleemi: kogutud andmemahu hoomamine ja analüüsimine. Ankeetküsimustikega kogutud andmemaht oli suur ning võimalikke lähenemisviise andmestikule oli mitu. Niisiis tuli leida kõige mõistlikum viis, kuidas suurt tulemuste hulka kompaktselt esitada ja analüüsida. Nii suure andmestiku statistiline analüüs oli minu jaoks esmakordne.

Töö jaguneb viide suuremasse peatükki. Esimeses peatükis annan ülevaate vastuoluliste ja tundlike teemade õpetamise laiemast kontekstist ehk kuidas nende õpetamine haakub õppekavade ja hariduslike eesmärkide saavutamisega. Samuti esitan esimeses peatükis valiku vastuoluliste ja tundlike teemade definitsioonidest ning kirjeldan nende omavahelisi sarnasusi ja seda, millistes nüanssides seisnevad erinevused. Teises peatükis olen loonud põgusa ülevaate viimastel aastatel ilmunud sarnaste uurimuste tulemustest. Kolmandas peatükis selgitan, milliste eelduste põhjal on loodud uurimisküsimused ja millised on uurimisküsimustega seotud ankeetküsitluse küsimused. Lisaks on kolmanda peatüki lõppu lisatud õpilaste ja õpetajate ankeetide ülesehituste kirjeldused. Neljandas peatükis kirjeldan uuringu metoodikat: kuidas küsimustiku läbi viisin ja andmeid analüüsisin. Samuti kirjeldan õpilaste ja õpetajate valimeid ja demograafilisi andmeid. Viiendas peatükis esitan uuringu tulemused ja vastuste analüüsi uurimisküsimuste kaupa. Peatükk lõpeb uuringu kitsaskohtade kirjeldusega ning soovitustega edasisteks uuringuteks. Selline ülesehitus annab lugejale kõigepealt ülevaate laiemast kontekstist, sellest, kuidas on minu uurimisküsimused varasemate uuringutega seotud, millistel alustel on loodud siinse uuringu ankeetküsimustikud, kuidas uuring läbi viidi ja millised on kogutud andmestiku põhjal tehtud järeldused.

Magistritöö eesmärk on võrrelda õpilaste ja õpetajate vastuseid ning uurida õpetajate praktikaid vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemisel. Selle eesmärgi saavutamiseks sõnastasin järgmised uurimisküsimused.

1. Millised on õpilaste ja õpetajate ootused ning hinnangud vastuolulise või tundliku õppesisu suhtes ning mil määral õpilaste ja õpetajate hinnangud erinevad?
2. Mis teemad tekitavad tundides pingelisemat õhkkonda ning kui palju kogevad õpilased enda ja õpetajate hinnangul tundides vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemisel negatiivseid tundeid või seda, et teema läheb neile isiklikult korda? Mil määral need hinnangud õpilaste ja õpetajate vahel erinevad?

3. Mis mõjutab osalejate hinnangul õpilaste arvamuste avaldamist tundides ja kuidas suhtutakse õpetaja arvamuse avaldamisesse? Millised erinevused ilmnevad õpetajate ja õpilaste hinnangute vahel?
4. Kui sageli käsitlevad õpetajad enda hinnangul tundides vastuolulisi ja tundlikke teemasid ning mis mõjutab nende otsuseid teemade valikul?

Lõpetuseks tahan tänada oma juhendajat Olga Schihalejevit tema alati edasi viiva tagasiside ja emotsionaalse toe eest kogu magistritöö kirjutamise vältel. Lisaks soovin tänada Karet Eesmäed toimetuse eest, lähedasi ja kalleid sõpru usuteaduskonnast toe ja kannatlikkuse eest.

I. Vastuolulised ja tundlikud teemad klassiruumis

1.1. Vastuoluliste ja tundlike teemade õpetamise laiem eesmärk Euroopa ja Eesti kontekstis

Enne kui saab rääkida vastuoluliste ja tundlike teemade definitsioonidest, viimaste sarnasustest ja erinevustest, tuleb lähemalt uurida, mis peaks olema hariduse eesmärk tänapäeva maailmas: mida ootab ühiskond koolidelt, kui ka, kuidas näevad seda Euroopa ametlikud dokumendid, juhised ja abimaterjalid. See, mida oodatakse koolidelt ja hariduselt üldiselt, on tihedalt seotud sellega, millised muutused leiavad aset ühiskonnas laiemalt. Kõige enam mõjutavad seda muidugi kodule lähemal toimuvad sündmused (Euroopa), aga üha kiiremini globaliseeruvast maailmast mõjutavad ka kaugemad sündmused seda, kuidas inimesed eri teemasid tajuvad või kui oluliseks neid peetakse.

Hariduspoliitika arenguid viimasel kahel kümnendil on kindlasti iseloomustanud diskrimineerimise juurpõhjustega tegelemine. Juba 2006. aastal võttis Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (ingl Organization for Security and Co-operation in Europe, OSCE) vastu otsuse, mis sõnastati kui „sallimatuse vastane võitlus ja mitte-diskrimineerimise ning vastastikkuse austuse ja mõistmise edendamine“ (*Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools* 2007, 1). OSCE nõukogu kutsus üles kõiki liikmesriike (sh Eestit) „tegelema sallimatuse ja diskrimineerimise juurpõhjuste, soodustades terviklike kohalike hariduspoliitiliste lahenduste ja strateegiate välja töötamist“ (*Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools* 2007, 1). Sellise hariduspoliitika ja strateegiate väljatöötamise eesmärk peaks olema eelkõige inimeste teadlikkuse tõstmine, et soodustada mõistmist ja austust erinevate kultuuride, etniliste päritolude, religioonide ja uskumuste vahel. See peaks aitama ennetada sallimatust ja diskrimineerimist, sh ka erinevate religioonide suhtes. (*Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools* 2007, 1) Euroopa Nõukogu perspektiivi kohaselt peaks mitmekultuurilise hariduse, inimõiguste hariduse ja kodanikuhariduse keskmes asetsema ka religioonide ja mittereligioossete veendumuste kohta õpetamine, kuna need on kõik omavahel tihedalt seotud (Jackson 2014, 15).

2008. aastal koostatud Euroopa Nõukogu kultuuridevahelise dialoogi valges raamatus rõhutakse väärrikale ja võrdsele kooselamisele, milles religioonide ja

mittereligioosete veendumuste mõistmine on peatahtsusega, sest panustab erineva taustaga indiviidide ja gruppide vahelistesse väärrikasse mõttevahetusse, mille aluseks on üksteise mõistmine. (Council of Europe 2008) Samale seosele viidatakse ka Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse harta dokumentides (Council of Europe 2010). Oluliseks peetakse teadlikkuse tõstmist, aga ka erinevusi tunnustavat dialoogi (Jackson 2014, 15).

Pingutustest hoolimata, on Euroopat viimase kümnendi jooksul šokeerinud mitu terrorirünnakut ja laiaulatuslikud vägivaldsed kuriteod, rääkimata sõdadest, immigratsioonikriisidest ja ülemaailmsest tervishoiukriisist. Kõik need (ja veel rohkemadki) kriisid ning raputused on pannud paljusid riike tõsiselt ümber hindama seda, kuidas ja mida koolides õpetatakse ja mis on selle eesmärk.

Olulise muudatusena toovad Kerr ja Huddleston õpetajatele loodud vastuoluliste teemade käsitlemise juhendmaterjalides välja, et Euroopa hariduspoliitika demokraatia ja inimõiguste teemal on läbinud väga praktilise muudatuse, sest enam ei keskenduta teoreetilistele teadmistele. Olulisemaks on muutunud aktiiv- ja osalusõpe, mis tähendab, et klassiruumis peaksid õpetajad üha rohkem käsitlema päriselulisi probleeme. Õppekavade punktid, mis puudutavad demokraatiat ja inimõigusi, toovad endaga klassiruumi kaasa uusi teemasid, nende hulgas ka vastuolulisi teemasid. (Kerr ja Huddleston 2015, 7)

Lisaks leiavad Kerr ja Huddleston koos teiste juhendmaterjalide loojatega, et vastuoluliste teemade õpetamine on tähtis, sest arendab noortes suhtlemisoskust ja seda, kuidas pidada dialoogi kellegagi, kes on temast teistsugune (Kerr ja Huddleston 2015, 13). Üksteisega arvestav dialoogi pidamine on oskus, mida tuleb eraldi arendada ning vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemine on ilmselt üks parimaid viise, kuidas seda teha. Samuti peetakse õpetajate puhul oluliseks kompetentsiks arendada õpilaste argumenteerimise ja kriitilise mõtlemise oskuseid (Kerr ja Huddleston 2015, 13).

Eesti õpetajatele on aga mitmekultuuriline praktiline õpetamine isemoodi proovikivi. Poola, Eesti, Tšehhi ja Ungari teadlaste ning õpetajatega koostöös valminud tundlike teemade juhendmaterjalidest, mis keskenduvad Ida-Euroopa klassiruumidele, toovad autorid Markowska-Manista ja Gorak-Sosnowska esile selle, et tänapäevases Euroopas on puudust tundlike teemasid käsitlevatest materjalidest ja haridusest, mis puudutaks neid teemasid reflektiivselt. Ida-Euroopa kontekstis annab teemale oma

värvingu nii ühiskonnas levinud kriitika Euroopa multikultuurse poliitika kohta kui ka tugev meie-nemad vastandumine välismaalastega. Võrreldes Lääne-Euroopaga on rahvuslik koosseis siin homogeensem ja uuringute kohaselt hoiakutelt ka konservatiivsem. See tähendab aga seda, et koolikeskkonnas ei puututa orgaaniliselt kokku teiste ja teistsugustega ning õpetamine muutub teoreetiliseks, kontekstist väljarebituks, mis omakorda läheb vastuollu eelmainitud soovitustega muuta õpetamine praktilisemaks. (Markowska-Manista ja Górak-Sosnowska 2022, 43)

Mis õppeained peaks selle tühimiku täitmisega tegelema? Lühike vastus on, et teatud määral ilmselt kõik. Eesti riiklikest õppekavadest kirjutan küll lähemalt järgmises alapeatükis, kuid õppekavade sisu järgi tegelevad ühiskondlikult levinud vastuolusid tekitavate teemadega eelkõige sotsiaal- ja humanitaarained. Kõige enam tegelevad maailmavaadete tutvustamisega filosoofia, usundiõpetus, ajaloo, ühiskonnaõpetuse ning keele ja kirjandusega seotud õppeained. Usundiõpetus, mis ei ole sisult konfessionaalne ning mis tutvustab erinevaid religioone ja maailmavaateid, sh mittereligioosseid, võiks olla selles valdkonnas juhtiv, sest pakub kõige enam valdkondadevahelisi lõimingu võimalusi. Sellise aine raames on võimalik keskenduda väga erinevatele teemadele erinevatest vaatenurkadest. Kuna religioonide, maailmavaadete ja uskumuste puhul on tegu väga praktilise nähtusega, siis on võimalik õpetamise sisuna käsitleda väga isesuguseid teemasid, probleeme ja ühiskonnas levinud vastuolulisi (ka polariseerivaid) probleeme, millel on ka otsene seos väljaspool klassiruumi kogetavaga. Kahjuks on usundiõpetus Eesti riiklikes õppekavadest kõigis kooliastmetes valikaine ning seda saab õppida vaid vähestes koolides (Schihalejev 2020). Usundiõpetuse ainekava ja valikainestaatus mõju õpetamisele on doktoritöös kirjeldanud Silja Härm (2021), kes tõstis esile ka eestikeelsete õppematerjalide puudust.

Euroopa Nõukogu toel on juhendmaterjale õpetajatele vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemise kohta koostatud aga mitmeid (sh materjale, mis keskenduvad religiooni õpetamisele), kuid pole selge, paljud sellised materjalid jõuavad ka õpetajateni ja klassiruumidesse. Et selliseid materjale tuleb ka Eesti kontekstile kohandada, siis on vähe tõenäoline, et koormatud õpetajad sellele liiga palju aega kulutaks.

Sellegipoolest on mõistlik uurida siinse magistratöö raames nende juhendmaterjalide sisu ja põhimõtteid. Eranditult kõigis tuuakse välja, et erinevad klassiruumid nõuavad erinevaid lähenemisi, sest õpilastevaheline dünaamika ja laiem

kontekst loovad olukorra, kus üks meetod ühele klassile võib sobida, aga teisele mitte (Kerr ja Huddleston 2015; *Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools* 2007; Markowska-Manista ja Górak-Sosnowska 2022). Seega on oluline, et õpetaja tunnetaks klassi konteksti ja oleks sellele vastates paindlik (Kerr ja Huddleston 2015, 18). Lisaks klassikontekstile tuleb arvestada kooli enda kontekstiga, nt kas tegu on riikliku, munitsipaal- või erakooliga, sest erisugustes koolikeskkondades võivad vastuolulisena avalduda erinevad teemad (ühes koolis tekitab vastuolu, teises mitte) (Lippe 2021, 402).

Sellega, mis peaks olema hariduse keskne eesmärk ja kuidas sellesse pilti asetub vastuoluliste teemade käsitlemine klassiruumis, on filosoofilisemast vaatepunktist tegelenud ka Michel Hand (2008). Ta selgitab, et hariduse kesksed eesmärgid määravad suuremas määras selle, kuidas õpetajad peaksid koolis õpetama (Hand 2008, 218). Seda võiks võrrelda ka õpetajate moraalse kompassiga, mille põhjal tehakse otsuseid, milliseid teemasid üldiselt tunnis peaks läbima, aga ka kuidas. Riikides nagu Eesti, kus on õpetajatel väga suur otsustusvabadus otsustada, kuidas ja milliseid materjale kasutades õppekava eesmärgi täidetakse (Pablo Fraser *et al.* 2020; Viirpalu, Krull ja Mikser 2022), lasub õpetajatel veelgi suurem vastutus oma otsuste ees.

Sellele on viidanud ka Diana Hess ja Paula McAvoy oma longituuduuringu tulemusi tutvustavas raamatus: õpetajatel on niigi väga keeruline otsustada, mis probleemid vääriksid klassiruumis aega ja seda on veel raskem otsustada vastuoluliste teemadega, sest sellised probleemid ei ole tihtilugu vastuolulised ainult klassiruumis, vaid ka ühiskonnas üldiselt. Enne vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemist tunnis seisab õpetaja ees mitu rasket küsimust: hinnata tuleb eetilisi ja pedagoogilisi väljakutseid, seda, kas õpilaste jaoks on tegu tõelise ja õigustatud vastuoluga ning kas õpetaja on võimeline looma keskkonna, kus õpilased tunnevad, et nende arvamust väärtustatakse ja sellega arvestatakse. (Hess ja McAvoy 2015, 173)

Naastes hariduse kesksete eesmärkide juurde, toonitab Hand, et haridus peaks õpilasi suunama ratsionaalse mõtlemise ja tegude poole ning kooli ülesanne on neile selleks vajalikud tööriistad anda. Ka tema rõhutab praktilise ja teoreetilise arutlemisoskuse tähtsust, sest see tagab inimesele nii individuaalseid kui ka sotsiaalseid hüvesid. Ratsionaalset arutlemisoskust nimetab ta lausa efektiivseimaks meetodiks, et neid hüvesid endale tagada, ja kui sellele pööratakse palju tähelepanu ka koolis, st

noortele luuakse võimalus mõelda ja käituda ratsionaalselt, siis loome neile parimad väljavaated, et elus heale järjele jõuda. (Hand 2008, 218) Seega leiab arutlemis- ja argumenteerimisoskuse vajalikkusele viiteid nii praktikutelt kui ka haridusfilosoofiast. Kui paljud õpetajad õpilastele selliseid võimalusi loovad ja kuidas õpilased sellesse suhtuvad, on järelikult uurimist väärt nähtused.

1.2. Eesti riiklikud õppekavad põhikoolis ja gümnaasiumis

Eestis reguleerib põhikooli ja gümnaasiumi õppekorralduse aluseid, eesmärgid ja muid nüansse põhikooli- ja gümnaasiumiseadus („Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus“ 2010). Seaduse §15 järgi reguleerivad kooli õppekorraldust põhikooli ja gümnaasiumi riiklikud õppekavad (edaspidi RÕK), mis viimati läbisid põhjaliku muutuse 2011. aastal. („Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus“ 2010; „Põhikooli riiklik õppekava“ 2011; „Gümnaasiumi riiklik õppekava“ 2011) See tähendab, et need on vastu võetud peale 2006. ja 2008. aastal vastu võetud OSCE nõukogu ja Euroopa Nõukogu poolt vastuvõetud suuniseid Euroopa hariduspoliitikale. Kas suuniseid saab just pidada Eesti õppekavade otsesteks mõjutajateks, kuid nii põhikooli kui ka gümnaasiumi RÕKist saab lugeda, et koolis toimub ka väärtuskasvatus, sest kool kujundab hoiakuid ja hinnanguid ning peab toetama õpilaste isiklikku õnnelikkust elu kui ka ühiskonna edukat koostööd. Esitatud väärtused pärinevad RÕKi järgi põhiseadusest, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonist, lapse õiguste konventsioonist ja Euroopa Liidu alusdokumentidest. Nende hulgas on nii üldinimlikud väärtused kui ka ühiskondlikud väärtused, mis kätkevad ka vabadust, demokraatiat, kultuurilist mitmekesisust, sallivust ja võrdõiguslikkust. („Põhikooli riiklik õppekava“ 2011, §2 lg 2-3; „Gümnaasiumi riiklik õppekava“ 2011, §2 lg 2-3)

Õppe- ja kasvatusesmärgid on välja toodud kummagi RÕKi teises jaos. Õppekava eesmärgipüstituse sõnusti toetab põhikool nende väärtushoiakute kujunemist, mis on seotud tugevalt vastutuse ja tagajärgede tunnetusega, enesemääratlemisega, aga ka salliva ja avatud suhtumisega maailma ning inimeste mitmekesisusse. Gümnaasiumis on need seotud rohkem õpilaste toetamisega küpseks ning täieõiguslikuks ühiskonna liikmeks kujunemisega. Üldpädevuste arendamisega toetatakse ka inimeseks ja kodanikuks kasvamist, sh on eraldi esile tõstetud sotsiaalne ja kodanikupädevus, mis tähendab nii eneseteostusvõimet kui ka aktiivset kodanikku, kes toetab ühiskonna demokraatlikku arengut. Oluline on ka õpitava sidumine igapäevaeluga ning õppeainete

tihe lõimimine. („Põhikooli riiklik õppekava“ 2011, §3-§4; „Gümnaasiumi riiklik õppekava“ 2011, §3-§4)

Seega on Eesti riiklikes õppekavades pööratud tähelepanu sarnastele väärtustele ja põhimõtetele, nagu on esitatud Euroopa või OSCE nõukogu dokumentides. TALISE 2018. aasta uuringust selgus, et koolijuhtide hinnangul on Eesti õpetajatel suur vastutus kooli tegevussuundade ja kooli õppekava kujundamisel (Pablo Fraser *et al.* 2020). Sellest saab järeldada, et Eesti õpetajatele on ühiskond ja seadusandlus usaldanud ülesande kasvatada õpilastest head, kõlbelised, kaastundlikud ja aktiivsed kodanikud. Õpetajate ülesanne on igati, hoolimata oma valdkonnast ja õppeainest, neid eesmärke ka täita. Tegemist on kahtlemata väga suure vastutusega, mida nii koolide kui ka õpetajate õlule asetatakse.

1.3. Vastuoluliste ja tundlike teemade definitsioonid ning olemus

Euroopa Nõukogu dokumentide, juhendmaterjalide, ekspertide ja praktikute käsitlustest saab seega selgelt välja lugeda, et vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemine tänapäevases klassiruumis on küll keeruline, aga äärmiselt vajalik. Kuid mis on siiski vastuolulised teemad ja millised on tundlikud? On need olemuselt samad, ühe mündi kaks erinevat poolt või kaks täiesti erinevat terminit? Nagu teemade enda määratlemisega, nii sõltub nende kahe termini definitsioon tihti sellest, kes teemat käsitleb. Ühelt poolt võib öelda, et tõesti on tegu väga sarnaste sõnadega ning lihtsam oleks kasutada lihtsalt ühte. Osa autoreid seda ka teeb, osa aga eristab üsna selgelt tundlikku teemat vastuolulisest ning mõni kasutab neid termineid läbiseigi neil suuremat vahet tegemata või neid isegi otseselt defineerimata. Seega valitseb ka teatav eeldus, et lugeja mõistab termineid neid otseselt defineerimata.

Kummagi termini ühese definitsiooni puudumine on suuresti tingitud erinevate uuringute ja autorite enda taustast. Definitsioone uurides ning võrreldes saab laiemalt esile tuua vastuoluliste ja tundlike teemade olemuse mitmetahulisust, mis omakorda peegeldab ka paremini kogu temaatika keerukust ja erinevaid dimensioone. Definitsioonid on tugevalt seotud ka sellega, mis probleeme peaks üldse vastuolulise ja/või tundlikuna käsitlema. See tähendab: mida õpetaja taotleb, kui ta konkreetset probleemi käsitleb ja milliseid pädevusi see temalt nõuab? Kas õpetamine toimub suunavalt või mitte-suunavalt? Kas käsitletav küsimusel on siiski olemas ka kindel vastus või on vastus avatud erinevatele interpretatsioonidele?

Järgnevalt tabelis (tabel 1) olen esitanud erinevaid vastuoluliste ja tundlike teemade definitsioone ja iseloomulikke kirjeldusi, sh strateegiate kirjeldusi erinevatelt autoritelt. Valikus olen piirdunud allikatega, mida on kasutatud ka magistriröö teoreetilise tausta avamisel.

Tabel 1. Vastuoluliste ja tundlike teemade definitsioonid ja märksõnad

Vastuoluline või tundlik	Definitsioon või iseloomulik kirjeldus	Märksõnad ja fraasid
Vastuoluline	„Teemad, mille suhtes inimestel on tugevad tunded ja mis tekitavad kogukonnas ja ühiskonnas vastakaid seisukohti.“ (Kerr ja Huddleston 2015, 8)	<ul style="list-style-type: none"> • Kogukonda ja ühiskonda lõhestavad
Vastuoluline	Vastuolulisi teemasid saab defineerida kui küsimusi, mis sügavalt lõhestavad ühiskonda ning mis ajendavad konfliktseid selgitusi ja lahendusi, mille aluseks on alternatiivsed/teistsugused väärtussüsteemid. (Stradling 1984, 121–122)	<ul style="list-style-type: none"> • Ühiskonnas laialdaselt polariseeriv • Erinevad väärtussüsteemid • Konfliktseid selgitused
Vastuoluline	„Vastuolulised probleemid on seega küsimused, mille korral avalduvad lahkarvamused, erinevad väärtussüsteemid, huvid ja perspektiivid ning mille puhul on keeruline jõuda konsensusele.“ (Flensner ja von der Lippe 2019, 276)	<ul style="list-style-type: none"> • Palju lahkarvamusi • Väärtussüsteemide põrkumised • Huvide põrkumine • Konsensuse puudumine
Vastuoluline	„See, mida peetakse vastuoluliseks, on kontekstist (nii ajast kui ka kohast) sõltuv ning õpetajatel on keeruline täpselt prognoosida, millised küsimused/teemad võivad õpilaste seas esile tuua tugevaid emotsioone.“ (Flensner ja Lippe 2019, 276)	<ul style="list-style-type: none"> • Kontekstist sõltuv • Raskesti prognoositav • Tugevad emotsioonid
Vastuoluline	„Õpetada midagi vastuolulisena on väga erinev sellest, kui õpetada midagi, millele kohta on ühine arusaam. (...) Mis eristab vastuoluliste teemade käsitlemist lahendustega teemadest ja nende õpetamisest (suunav ja mitte-suunav õpetamine) ei ole mitte pedagoogilised võtted või stiil, vaid õpetaja valmisolek toetada ühte vaadet teatud teemal kui õiget.“ (Hand 2008, 213)	<ul style="list-style-type: none"> • Suunav ja mitte-suunav (ingl <i>directive and non-directive teaching</i>) • Vastuoluline õpetamine on mitte-suunav • Õpetaja valmisolek vaadete paljuseks
Tundlik	„Tundlikud teemad on emotsionaalselt laetud; need võivad tekitada hirmu, ebakindlust ja segadust ning tunduda pedagoogidele didaktilise väljakutsena. Need puudutavad eraelulisi, stressirohkeid või pühaks peetavaid	<ul style="list-style-type: none"> • Emotsionaalselt laetud • Didaktiline väljakutse • Puudutavad eraelulisi, stressirohkeid ja pühaks peetavaid teemasid

	<p>teemasid, võivad stigmatiseerida ning olla vastuolude või konfliktide allikaks. [...] Oluline on mõista, et tundlikud teemad võivad olla seotud õppijate elu ja isiklike kogemustega. Nii üksikisikute kui rühmade hoiakud nendes teemades võivad muutuda.“ (Markowska-Manista ja Górak-Sosnowska 2022, 21)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Võimalik vastuolude ja konfliktide allikas • Püsivad ja muutuvad hoiakud
Tundlik	<p>„Tundlikud teemad võivad olla nii kohalikud kui globaalsed. [...] Tundlike teemade intensiivsus sõltub kohast, ajast, ühiskondlikest oludest ja üldsuse arusaamadest. Rasked küsimused, teemad ja olukorrad võivad tekkida peaaegu iga päev, lõhestades avalikku arvamust ning esitades väljakutseid õpetajatele, õpilastele ja koolidele. Kuna teemade tundlikkus muutub sõltuvalt ajast, kohast ja kontekstist, ei ole nende loetelu ammendav. Tundlikud teemad võivad olla keerulised mitmes mõõtmes, sisaldades erinevaid probleeme ning olles seotud valusate, ebameeldivate ja vahel ka traagiliste ajaloosündmuste või sotsiaalsete olukordadega. Lisaks on need teemad häirivad, tekitavad küsimusi, seavad kahtluse alla valitsevaid narratiive ja näitavad alternatiivseid tõlgendusi, seavad inimesi silmitsi oma uskumuste ja stereotüüpidega ning kutsuvad esile eelarvamusi.“ (Markowska-Manista ja Górak-Sosnowska 2022, 42)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kohalikud ja globaalsed • Avalikku arvamust lõhestavad • Väljakutse nii õpilastele, õpetajatele kui ka koolidele • Teemad võivad olla häirivad • Alternatiivsed tõlgendused, silmitsi uskumuste ja stereotüüpidega • Eelarvamusi esilekutsuvad
Vastuoluline ja tundlik	<p>„Õppeteema tundlikkus võib põhineda mitmesugustel teguritel alates õpetaja ja õpilaste isikutest ning lõpetades ühiskondliku ja poliitilise kontekstiga. Viimasel juhul viitavad tundlikud teemad sellele, kuidas suhestuvad poliitiline kontekst, ühiskonnarühmade suhted ja ajalookujutlused tavateadvuses.“ (Kello ja Raudsepp 2017, 106)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Poliitiline ja ühiskondlik kontekst • Mõjutatud õpetaja ja õpilaste isikutest • Poliitiline kontekst, ühiskonnarühmade suhted ja ajalookujutlused
Tundlik	<p>„Osa teemasid võivad olla ajalooõpetaja jaoks keerulised, kuna seostuvad kas õpilaste või kellegi teise jaoks tundlike momentide või ühiskondlike, poliitiliste või akadeemiliste vastuoludega.“ (Kello ja Raudsepp 2017)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tundlikud momendid • Ühiskondlikud, poliitilised või akadeemilised vastuolud

Nagu saab ka definitsioonidest ja kirjeldustest lugeda, siis on mõlema mõiste puhul sarnasusi mitmeid. Mõlema kohta saab välja tuua, et keskmes on probleem või probleemid, mis tekitavad nii ühiskonnas kui ka üksikisiku tasandil tugevaid emotsioone ning laiemat lõhenemist ühiskonnas. Mõlema puhul saab esile tuua ka selle, et tegu on ajas muutuvate probleemidega. See tähendab, et varem vastuolusid tekitanud teemad ei pruugi seda enam olla ning vastupidi. Samuti on mõlemal juhul tegu väga tugevalt kontekstist sõltuvate probleemidega, eraldi juhitakse tähelepanu ajaloost tingitud, kultuurilisele ja rühmadevahelisele dünaamikale ning poliitikale. Vastuolude tekkimiseks ja nende tundlikuks muutumiseks peavad kas laiemalt ühiskonnas või klassiruumis avalduma erinevad seisukohad, mis ei otsi ilmtingimata ühisosa ning tekib või on tekkinud väärtuste konflikt. Üks on igal juhul kindel – õpetajale tähendab selliste teemade käsitlemine didaktilist ja eetilist väljakutset ning nõuab väga tugevat refleksioonivõimet.

On siiski üks selge eristus, mis kahe termini vahel esile kerkib: tundlikuks muutuvad teemad siis, kui need puudutavad õpilasi (või ka õpetajat) isiklikult. Kuigi vastuolulised teemad avalduvad meie igapäevas tihti, siis tundlike teemade juurde lisandub inimese isiklike kogemuste dimensioon. Keegi klassiruumis (üksikisik või rühm inimesi) võib tunda väga isiklikult puudutatuna kas oma kaasõpilaste või ka õpetaja seisukohtadest, sest see kutsub esile tugevaid negatiivseid emotsioone ja/või mälestusi. Seega on vastuoluliste teemade korral väga tõenäoline, et see võib klassiruumis ka kedagi isiklikult haavata.

Samuti võib juhtuda, et mõni teema, mis ei ole harilikult vastuoluline, võib muutuda tundlikuks klassiruumis (Kello ja Raudsepp 2017). See on seotud kellegi sügavalt isikliku (negatiivse) kogemusega ning võib mõnda õpilast seetõttu haavata, ent kogukonnas või ühiskonnas üldiselt ei tekita teema suuremaid lahknemisi või tugevaid emotsioone. Samuti võib teema olla ühiskonnas või kogukonnas küll vastuoluline, aga klassiruumis ei muutu see tundlikuks, sest keegi ei tunne ennast haavatuna või sotsiaalselt tõrjutuna. Seetõttu peavad õpetajad olema valmis lahendama väga erinevaid situatsioone ning rakendama töös suurt paindlikkust.

II. Varasemad uuringud

Selles peatükis esitan ülevaate uurimisteedega seotud uuringutest, mille tulemused on avaldatud viimase kümne aasta jooksul. Olen valinud uuringud, milles on osalenud ka Eesti õpetajad ning mis on vaadelnud eelkõige õpetajate kokkupuuteid vastuoluliste ja tundlike teemadega. Lisaks käsitleb üks suurem uuring ka Euroopa õpetajate kogemusi ning neid mõjutavaid tegureid.

Üks peamisi uuringud, millele ülevaates keskendun, on ellu viidud rahvusvahelise projekti „Ajaloos representatsioonide sotsiaalsühholoogiline dünaamika laienuvad Euroopa Liidus“ raames („Cost Action IS 1205: Social Psychological Dynamics of Historical Representations in the Enlarged European Union“ 2013). Selle käigus uuriti tundlike ajalooliste teemade käsitlemist klassiruumis üheksa Euroopa riigi (Austria, Valgevene, Eesti, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia, Serbia ja Madalmaad) ja Iisraeli ajalooõpetajate näitel (Goldberg, Wagner ja Petrović 2019, 15). Neis riikides korraldatud küsitluse tulemustest ilmus mitu artiklit, mis võrdlesid küsitlustulemusi erinevatest aspektidest, sh ilmusid riigipõhised analüüsid. Eesti kohta kirjutasid analüüsi Katrin Kello ning Maaris Raudsepp (2017).

Eesti õpetajate kokkupuudet ja enesetsensuuri väljendumist äärmuslusega seonduvate teemade käsitlemisel on uurinud Heidi Maiberg ja Alar Kilp. Kuna neid teemasid käsitletakse ka üldiselt vastuoluliste ja tundlikena, siis olen ülevaatesse koondanud ka tolle uuringu olulisimaid järeldusi (Maiberg ja Kilp 2022, 108). Lisaks kaasasin ülevaatesse Piret Viirpalu, Edgar Krulli ja Rain Mikseri 2021. aastal avaldatud artikli, kus nad uurisid õpetajate omanikutunnet õppekavade suhtes. Uuringu andmed koguti juba 2013. aastal ehk vahetult peale kehtivate riiklike põhikooli ja gümnaasiumide õppekavade vastu võtmist. Muudatused olid toona suured, kuid kuna suuremahuliste haridusreformide aluseks on see, kuidas õpetajad võtavad vastu õppekavade muudatused ja teavad, mida neilt oodatakse, siis on ka oluline, et neil oleks õppekavade suhtes omanikutunne (Viirpalu, Krull ja Mikser 2022, 373–374). Antud uuring sai ülevaatesse kaasatud seetõttu, et tulemused kajastavad, kuidas õpetajad suhtuvad ka õppekavade üldistesse eesmärkidesse, mille hulka kuulub ka näiteks õpilaste mitmekülgse arengu toetamine, ning autorid nimetasid võimalikke põhjuseid, miks osa õpetajaid võib eirata õppekavade teatud punkte.

Üldiselt on kõik uuringud keskendunud õpetajate kogemustele ning sellele, mida nad on märganud õpilaste käitumises vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemisel. See kirjeldab ka üldist tendentsi uuringute kohta, mis käsitlevad tundlike teemade õpetamist koolis: uuritud on pigem õpetajate kogemusi, ka õpilaste kogemusi uuritakse õpetajate kirjelduste vahendusel.

Varasematest uuringutest joonistuvad välja mõningad ühisnimetajad. Mitu artiklit märkis eri definitsioonide (tundlikud ja vastuolulised teemad, äärmuslus) mitmekesisust ning ühise arusaama puudumist (Goldberg, Wagner ja Petrović 2019; Kello ja Raudsepp 2017; Maiberg ja Kilp 2022; Viirpalu, Krull ja Mikser 2022). Maiberg ja Kilp (2022) tõid näiteid äärmusluse mõiste mitmetest tõlgendamisvõimalustest ning sellest, kuidas tegu ei ole hinnanguvaba terminiga ideoloogilise rakenduse tõttu. Kello ja Raudsepp (2017) selgitasid, et tundlike ja vastuoluliste teemade terminite tähendus sõltub palju ka kontekstist, terminid viitavad mõisted emotsionaalsele teravusele, ent ka köitvale õppekeskkonnale. Goldberg, Wagner ja Petrović (2019) märkisid, et sama lai, kui on definitsioonide spekter, on ka nende mõistete alla koonduvate teemade nimekiri, mis sõltub väga erinevatest faktoritest (Goldberg, Wagner ja Petrović 2019; Kello ja Raudsepp 2017). Ühiste arusaamad ja juhendmaterjalide puudumine tekitab segadust ka õpetajates ning muudab neid oma töös ettevaatlikuks (Maiberg ja Kilp 2022; Goldberg, Wagner ja Petrović 2019).

Tundlikkuse põhjuseid nimetati mitmeid: teemade päevakajalisus, koduse keskkonna mõju, erinevate narratiivide või käsitluste kokkupõrked (sotsiaalsed rühmad, kodu vs. kool). Kattuvad teemad artiklites olid lahendusteta globaalsed probleemid, sotsiaalsete rühmade, õpilaste või õpetajate identiteediga seonduvad teemad (sh religioon), äärmuslikud vaated, vandenõud ja terrorirünnakud. Samuti tõid õpetajad vastustes peamise ettevaatlikkuse või tundlikkuse põhjusena esile teemade üldist tundlikkust ühiskonnas, enda tausta või kartust riivata õpilaste tundeid. (Maiberg ja Kilp 2022; Kello ja Raudsepp 2017; Goldberg, Wagner ja Petrović 2019; Savenije ja Goldberg 2019; Brauch, Leone ja Sarrica 2019) Erinevate artiklite autorid tõid teatud määral välja ka õpetajate enda hirmu vaidluste ees, kallutatust või emotsionaalset kaasatust (Kello ja Raudsepp 2017; Goldberg, Wagner ja Petrović 2019; Savenije ja Goldberg 2019). Oluliseks peeti nii autorite kui ka õpetajate meelest taktitundelist lähenemist. Mitmed autorid rõhutasid, et tundlikkus oleneb nii kontekstist, õpetaja enda tundlikkusest kui ka

õpilaste emotsionaalsetest reageeringutest (Maiberg ja Kilp 2022; Kello ja Raudsepp 2017; Goldberg, Wagner ja Petrović 2019; Savenije ja Goldberg 2019; Brauch, Leone ja Sarrica 2019)

Mitmes artiklis nimetati teemade vältimise või enesetsensuuri põhjustena kartust kellegi tundeid riivata, õpilaste eelarvamuste või äärmuslike vaadete avaldumist, võimalikke tuliseid arutelusid klassiruumis, õpetaja enda kogemusi või väärtuseid, alateadlikku teemade vaigistamist, ühiskonna poliitilist meelestatust, kokkupõrgete vältimist (Maiberg ja Kilp 2022; Kello ja Raudsepp 2017; Goldberg, Wagner ja Petrović 2019; Savenije ja Goldberg 2019; Brauch, Leone ja Sarrica 2019)

Kuigi üheks õpetajate enesetsensuuri põhjuseks võib olla eelnevate uuringute järgi ka surve kooli juhtkonna, poliitilise agenda või lapsevanemate poolt, siis Eesti õpetajate puhul need väited kinnitust ei leidnud (Kello ja Raudsepp 2017; Maiberg ja Kilp 2022; Goldberg, Wagner ja Petrović 2019; Viirpalu, Krull ja Mikser 2022).

Hoolimata õpetajate hirmudest või ka kohati teemade vältimisest, märkisid mitmed autorid, et õpetajad nõustuvad siiski üksmeelselt, et õpilastes on vaja arendada kriitilise mõtlemise oskust (Kello ja Raudsepp 2017; Goldberg, Wagner ja Petrović 2019) ning isiklikud hirmud või ebakindlus ei mõjuta nende igapäevast tööd. Mitmed autorid nimetasid seda pühendumuseks: õpetajad tunnevad tihti ka moraalset kohustust teemasid õpetada, isegi kui see valmistab neile ebamugavust (Goldberg, Wagner ja Petrović 2019; Savenije ja Goldberg 2019)

Kõik artiklid, mis uurisid ka õpetajate vajadusi, tõid välja, et õpetajatel on nii enda kui ka uurijate hinnangul vaja juhendmaterjale erinevate probleemidega toimetulekuks. Materjalide soovitusid hõlmasid nii juhiseid alternatiivsete käitumisviiside ja õpetamisstrateegiatega, paindlikkust õppekavades, aga ka konkreetseid materjale, mis käsitleks nii metoodikat kui teadmisi teemade kohta. Samuti viidati õpetajatevahelise koostöö edendamisele (Goldberg, Wagner ja Petrović 2019; Maiberg ja Kilp 2022; Kello ja Raudsepp 2017; Brauch, Leone ja Sarrica 2019; Viirpalu, Krull ja Mikser 2022)

III. Uurimisküsimused ja küsimustike küsimused

Järgnevalt annan ülevaate uurimisküsimustest ning nende põhjal loodud õpilaste ja õpetajate ankeetküsimustike küsimustest. Samuti on teises alapeatükis kirjeldatud ankeetküsimustike ülesehitust. Uuringu peaesmärk on võrrelda õpilaste ja õpetajate arusaamu ning tunnetusi vastuoluliste ja tundlike teemadega seoses: milliseid teemasid peetakse tundlikumaks, mis mõjutab klassiõhkkonda, õpilaste arvamuste avaldamist ja õpetajate õpetamisstrateegiaid.

Magistritöös on püstitatud järgmised uurimisküsimused.

1. Millised on õpilaste ja õpetajate ootused ning hinnangud vastuolulise või tundliku õppesisu suhtes ning mil määral õpilaste ja õpetajate hinnangud erinevad?
2. Mis teemad tekitavad tundides pingelisemat õhkkonda ning kui palju kogevad õpilased enda ja õpetajate hinnangul tundides vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemisel negatiivseid tundeid või isiklikult korda minemist? Mil määral need hinnangud õpilaste ja õpetajate vahel erinevad?
3. Mis mõjutab osalejate hinnangul õpilaste arvamuste avaldamist tundides ja kuidas suhtutakse õpetaja arvamus avaldamisesse? Millised erinevused ilmnevad õpetajate ja õpilaste hinnangute vahel?
4. Kui sageli käsitlevad õpetajad enda hinnangul tundides vastuolulisi ja tundlikke teemasid ning mis mõjutab nende otsuseid teemade valikul?

Küsimustiku tarbeks koostasin eelnevatele uuringutele ning ühiskondlikult aktuaalsetele teemadele toetudes nimekirja potentsiaalselt vastuolulistest teemadest, mida vastajad said hinnata erinevate küsimuste raames etteantud skaaladel. Teemad jagunesid kuude laiemasse valdkonda ning kokku oli vastajatel hindamiseks 23 alateemat (vt tabel 2). Religiooniteemade tundlikkust klassiruumis tõid rahvusvahelises ajalooõpetajate uuringus välja nii Goldberg, Wagner ja Petrović (2019) kui ka Kello ja Raudsepp (2017). Äärmusluse teemade vastuolulisusele ning tundlikkusele viitasid Maiberg ja Kilp (2022): Eestis hõlmavad päevakajalised vastuolulised teemad nii poliitikat, poliitilisi otsused (nt rohepöörde ja keelepoliitika), tervishoidu kui ka immigratsiooni. Ukraina sõjapöörde saabumine Eestisse on muutnud viimati mainitud teema üha aktuaalsemaks. Valdkondade alla proovisin koondada umbes neli alateemat, et küsimustik ei läheks vastajatele liiga pikaks. Nimekiri ei pretendeeri täielikkusele, vaid koondab vastajatele mõned teemad ning hõlmab eelkõige vastuolulisi teemasid ning valdkondi, sest tundlike teemade korral

kehtiks justkui eeldus, et kõigil vastajatel on nende teemadega ka isiklik kokkupuude, mida teha ei saa.

Tabel 2. Küsimustikus kasutatud potentsiaalselt vastuoluliste teemade kuus peateemat ja nende alateemad

Eetilised ja maailmavaatelised teemad	Vaktsiinid ja vaksineerimine	Eesti usuruum	Kristlike kirikute roll Eesti ühiskonnas
	Kliima soojenemine / rohepööre		Piibel
	Liigtarbimine (konsumerism)		Eesti usund
	Maailma tekke teooriad (evolutsioon vs. loodud maailm)		Vaimsus ja eneseareng ¹
Äärmuslus	Terrorirünnakud	Seksuaalsus	Seksuaalkäitumine
	Usulised äärmuslased		Seksuaalne orientatsioon
	Poliitilised äärmuslased		Sooline identiteet
	Kiusamine		Abort
Maailma religioonid	Islam	Poliitika	Immigratsioon Eestisse
	Judaism		Eesti erakonnad
	Budism		Keelepoliitika / eestikeelne üldharidus
	Hinduism		

3.1. Küsimustike küsimused

Esimene uurimisküsimus

Seda, kuidas õpetajad teemasid käsitlevad või mida peetakse vastuoluliseks (nii teemad kui ka nt õpetaja arvamuse avaldamine), on suuresti mõjutatud nt õpetajate enda taustast, kogemustest, ühiskondlikest protsessidest ja grupi identiteedist (Brauch, Leone ja Sarrica 2019; Goldberg, Wagner ja Petrović 2019; Hess ja McAvoy 2015). Sama saab eeldada ka õpilaste kohta. Tundlikkusele ja sellega kaasnevale moraalsele kohustusele viitasid Goldberg, Wagner ja Petrović (2019) allikate põhjal nende õpetajate puhul, kes tunnevad, et peavad tundlikke teemasid käsitlema, kuna nt ühiskond ei tegele sellega piisavalt adekvaatselt. Kui endale olulist teemat ei käsitleta isikliku hinnangu kohaselt koolis piisavalt, võib see tingida pettumuse õppesisus nii õpilastes kui ka õpetajates. Seega, esimese uurimisküsimuse peaesmärk oli välja selgitada, mida ootavad õpilased ja õpetajad vastuoluliselt ja tundlikult õppesisult ning kuivõrd on nendele ootustele koolis vastatud. Et kogu uuringu peamine eesmärk on võrrelda õpetajate ja õpilaste vastuste erinevusi, siis on ka selle uurimisküsimuse põhirõhk tulemuste võrdlemisel.

¹ Uuringus „Elust, usust ja usuelust 2015“ kasutatud väljend.

Esimese uurimisküsimusega seotud ankeetküsimustiku küsimused on järgmised.

- *Hinda loetletud teemade puhul kahte aspekti: 1) Kui oluliseks pead sellise teema käsitlemist koolis? 2) Kuivõrd on seda teemat käsitletud sinu õpingute jooksul?*

Vastajatele oli loetletud tähestikulises järjekorras 23 potentsiaalselt vastuolulist teemat, mida nad pidid vastavalt küsimusele hindama kahel skaalal. Esimese küsimuse skaala moodustasid vastusevariandid „Ei pea üldse oluliseks“, „Pigem ei pea oluliseks“, „Pigem pean oluliseks“ ja „Pean väga oluliseks“. Teise küsimuse skaala moodustasid vastusevariandid „Koolis käsitletakse põhjalikult“, „Koolis käsitletakse piisavalt“, „Koolis käsitletakse liiga vähe“, „Koolis ei käsitleta üldse“.

- *Kas on olulisi teemasid, mida koolis ei käsitleta, aga peaks?*

Tegu oli avatud küsimusega, millele vastajad said soovi korral oma sõnadega vastata.

Teine uurimisküsimus

Vastuoluliste ja tundlike teemade definitsioone uurides selgus, et kuigi sõnu saab mingil määral ka samatähenduslikult kasutada, muutuvad teemad tundlikuks siis, kui asjaosalised tunnevad end isiklikult teemadest puudutatuna. Tugeva (negatiivse) emotsiooni esile kerkimine on kõige selgem viide tundlikkusele. Selle uurimisküsimuse puhul on peaesmärk seega uurida, mis teemad võivad klassiruumides avalduda kõige vastuolulisematena õpilaste ja õpetajate hinnangul, mil määral märkavad nii õpilased kui ka õpetajad emotsioonide avaldumist ja kas on erinevusi kahe rühma vastuste vahel.

Teise uurimisküsimusega seotud ankeetküsimustiku küsimused on järgmised.

- *Erinevates tundides käsitletakse tihti sarnaseid teemasid erinevate vaatenurkade alt. On teemasid, mille puhul võib märgata ka klassikaaslaste seas erinevaid arvamusi ja tõekspidamisi. Hinda allpooltoodud teemasid kahel skaalal: 1) Kas antud teema on tekitanud tunnis või peale tunde klassikaaslastega tulisemat arutelu või pingelisemat õhkkonda? 2) Kuivõrd puudutab / on puudutanud see teema sind isiklikult?²*

---

² Õpetajate küsimustiku sõnastus: „Erinevates tundides käsitletakse tihti sarnaseid teemasid erinevate vaatenurkade alt. On teemasid, mille puhul võib märgata ka õpilaste seas erinevaid arvamusi ja tõekspidamisi. Hinda kahel skaalal 1) kas antud teema on tekitanud tunnis või peale tunde õpilaste vahel tulisemat arutelu või pingelisemat õhkkonda?; 2) kuivõrd puudutab see teema sind isiklikult?“

Vastajatele oli taas loetletud samad 23 potentsiaalselt vastuolulist teemat, mida nad pidid kahel skaalal hindama. Esimese küsimuse skaala moodustasid vastusevariandid „On tekitanud suuri arutelusid ja/või pingeid“, „On tekitanud mõningaid arutelusid ja/või pingeid“, „Ei ole pingeid või arutelusid tekitanud“ ja „Ei mäleta“. Teise küsimuse skaala moodustasid vastusevariandid „On tugevalt mind isiklikult puudutanud“, „On mõneti mind isiklikult puudutanud“, „Ei ole mind isiklikult puudutanud“, „Ei oska öelda“.

- *Vastuolusid tekitavate teemade käsitlemine tunnis võib mõnikord äratada endas ka negatiivseid tundeid. Märki tabelis, kas oled tundnud mõnes tunnis nimetatud tundeid, kui on käsitletud antud laiemat valdkonda.³*

Vastajatele oli loetletud kuus suuremat potentsiaalselt vastuoluliste teemade valdkonda (vt tabel 2). Selguse mõttes oli vastajatele valdkondade nimetuste juures esitatud ka alateemad välja toodud. Vastusevariantidena oli valdkondade juures nimetatud kuus negatiivset tunnet (ebamugavus, häbi, hirm, tülgastus, mittenõustumine, mure), mille vahel said vastajad valida. Samuti oli võimalus valida variant „Ei ole tundnud negatiivseid tundeid“.

Kolmas uurimisküsimus

Hess ja McAvoy (2015) järgi võivad ka õpetajatel olla väga erinevad arusaamad sellest, mis on pedagoogiliselt vastuolulised teemad, kui palju on selles ruumi nii õpilaste kui õpetajate enda arvamuse avaldamisel (seda eelkõige eetiliste küsimuste puhul), mil viisil seda tegema peaks ja mis praktikaid peaks rakendama (Hess ja McAvoy 2015, 10). Kolmanda uurimisküsimuse eesmärk on mõista, mis mõjutab õpilaste kaasatust tunnis vastuoluliste teemade käsitlemisel ja mil määral võib see erineda õpetajate vastustest ning kuidas suhtuvad nii õpilased kui ka õpetajad õpetajate arvamuse avaldamisesse, sh kui oluliseks seda peetakse.

Kolmanda uurimisküsimusega seotud ankeetküsimustiku küsimused on järgmised.

---

³ Õpetajate küsimustiku sõnastus: „Vastuolusid tekitavate teemade käsitlemine tunnis võib mõnikord äratada õpilastes ka negatiivseid tundeid. Märki tabelis, kas oled märganud mõnes tunnis (või saanud peale tundi teada), et mõni õpilane on tundnud nimetatud tundeid, kui on käsitletud antud laiemat valdkonda.“

- *Kui palju sõltub järgnevatest teguritest see, kuivõrd 1) sa ise väljendad tunnis arvamust mõnel vastuolulisel teemal; 2) klassikaaslased väljendavad tunnis erinevaid arvamusi?*⁴

Õpilastele oli antud ette kaheksa tegurit, mis võiks mõjutada nende arvamuste avaldamist: teema, mida tunnis käsitletakse; õpetaja isiksus; õpetaja reageering erinevatele arvamustele; õpetaja õpetamise stiil; klassikaaslased, kes on kohal; klassi õhkkond; tuju; see, kuidas teised öeldust arvata võivad. Osa sarnaseid tegureid on nimetatud näiteks ajalooõpetajate uuringus (Goldberg, Wagner ja Petrović 2019). Tegurite puhul pidid nad vastavalt küsimusele hindama nende mõju kahel skaalal. Esimese küsimuse skaala vastusevariandid olid „Ei mõjuta mind üldse“, „Mõjutab mind pisut“, „Mõjutab mind palju“, „Ei oska öelda“. Teise küsimuse skaala vastusevariandid olid „Ei mõjuta neid üldse“, „Mõjutab neid pisut“, „Mõjutab neid palju“, „Ei oska öelda“.

- *Miks avaldub sinu hinnangul osade teemade puhul rohkem arvamuste lahknevusi, mida ka aktiivselt väljendatakse?*

Tegu oli avatud küsimusega, millele vastajad said soovi korral oma sõnadega vastata.

- *Kui palju sõltub järgnevatest teguritest sinu hinnangul, kuivõrd väljendavad õpilased tunnis erinevaid arvamusi?*⁵

Sarnaselt õpilastele esitatud küsimusega „Kui palju sõltub järgnevatest teguritest see, kuivõrd klassikaaslased väljendavad tunnis erinevaid arvamusi?“ oli õpetajatele antud ette kaheksa tegurit, mis võiks mõjutada õpilaste arvamuse avaldamist. Tegureid pidid nad hindama samasugusel skaalal õpilaste kohta üldiselt (vastusevariandid „Ei mõjuta neid üldse“, „Mõjutab neid pisut“, „Mõjutab neid palju“, „Ei oska öelda“). Seega analüüsitakse seda küsimust koos õpilastele esitatud küsimusega.

- *Toetudes sinu kogemusele õpetajana, milliseid olulisi tegureid on veel, mida eelnevalt ei nimetatud?*

Tegu oli avatud küsimusega, millele vastajad said soovi korral oma sõnadega vastata.

---

⁴ Selle uurimisküsimuse 1. ja 2. küsimus on õpilastele.

⁵ Selle uurimisküsimuse 3. ja 4. küsimus on õpetajatele.

- *Kuidas suhtud õpetaja isikliku arvamus avaldamisse tunnis?*

Vastajatele oli ette antud seitse erinevat teemat: „Emotsionaalselt tundlike teemade puhul“, „Tänapäevasel teemal, mis on poliitiliselt vastuoluline“, „Ajaloolisel teemal, mis on endiselt vastuoluline“, „Õpetaja poliitilise (partei) eelistuse kohta“, „Usuliste, spirituaalsete, mitte-religioossete vaadete kohta“, „Eesti sündmuste kohta“, „Välismaiste sündmuste kohta“. Teemasid said vastajad hinnata skaalal, mille vastusevariandid olid „Ei tuleks üldse avaldada“, „Tuleks avaldada juhul, kui õpilased küsivad“, „Tuleks avaldada, kui see on õpetaja jaoks oluline“, „Peaks alati avaldama“. See küsimus oli koostatud Katrin Kello ja Maaris Raudsepa (2017) küsimustikus olnud sarnase küsimuse eeskujul. Teemade nimekirja sai juurde lisatud eelmainitute kolm viimast ja skaalat sai muudetud nii, et vastusevariandid oleks selgemalt progresseeruva sõnastusega (eeskujuks olnud skaalal olid kirjas pigem tingimused).

Neljas uurimisküsimus

Nagu sai ka esimese uurimisküsimuse all mainitud, on uuringutest selgunud see, et õpetajate kogemused võivad muuta neid nii tundlikumaks kui ka mõjutada nende missioonitunnet õpetamisel (Goldberg, Wagner ja Petrović 2019; Goldenberg, Saguy ja Halperin 2014; Iglesias, Aceituno ja Toledo 2017). Eesti õpetajad ootavad õppekavadelt, et klassiruumis säiliks teataval määral autonoomia, mida ja kuidas tundides käsitleda (eelkõige peetakse silmas meetodite ja materjalide valikuvabadust), ent samas oodatakse ka juhiseid selle kohta, kuidas peaks olulisi teemasid tundides käsitlema (Viirpalu, Krull ja Mikser 2022). Peamised vältimise või teatava enesetsensuuri põhjustena on nimetatud kartust kellegi tundeid riivata, õpilaste eelarvamuste või äärmuslike vaadete avaldumist, potentsiaalselt tulised arutelused, õpetaja kallutatust, alateadlikku vaigistamist, ühiskonna meelestatust, kokkupõrgete vältimist (Maiberg ja Kilp 2022; Kello ja Raudsepp 2017; Goldberg, Wagner ja Petrović 2019; Savenije ja Goldberg 2019; Brauch, Leone ja Sarrica 2019). Teemade vältimist võimaldab Eesti õpetajate puhul ka ilmselt üldine meelestatus, et kuniks õpilased läbivad testid ja eksamid, võib ka mõnda õppekava osa eirata. Arvatavasti on see seotud õpetajate vähese omanditundega õppekavade suhtes ning Nõukogude-aegse mõtteviisi edasikandumisega (Viirpalu, Krull ja Mikser 2022). Neljanda uurimisküsimuse eesmärk on seega uurida eelkõige seda, kui palju käsitlevad õpetajad enda hinnangul vastuolulisi ja tundlike teemasid; mis võib neis ebamugavust

tekitada; kui palju mängivad rolli nende kogemused ja kas see on seotud ka konkreetsete teemadega ning kas selliste teemade käsitlemine on neis endis tekitanud vajadust emotsionaalse toe järele.

- *Hinda, kui palju mõjutavad sinu meelest õpetajate isiklikud kogemused seda, kuidas nad erinevaid teemasid klassiruumis käsitlevad?*⁶

Õpilased said hinnata küsimuse väidet skaalal 1–5 . Numbritele olid antud ka sõnalised väärtused: „Ei mõjuta üldse“, „Mõjutab pisut“, „Mõjutab mõõdukalt“, „Mõjutab tugevalt“, „Mõjutab väga tugevalt“. Vastusevariandina sai valida ka 0 väärtuse ehk „Ei oska öelda“.

- *Kuidas võiks sinu meelest õpetajad selles uuringus eelpool mainitud teemasid üldiselt koolitunnis käsitleda?*

Tegu oli avatud küsimusega, millele vastajad said soovi korral oma sõnadega vastata.

- *Hinda, kui ebamugavalt sa tunneksid või oled tundnud end järgmiste teemade käsitlemisel enda tunnis või mõne lõimingu tunni raames.*

Vastajatele oli taas loetletud juba eelmistes küsimustes nimetatud 23 potentsiaalselt vastuolulist teemat, mida nad pidid hindama kahel skaalal. Skaala vastusevariandid olid „Ei tunne(ks) end ebamugavalt“, „Tunneksin end pisut ebamugavalt“, „Tunneksin end ebamugavalt“, „Tunnen/tunneksin end väga ebamugavalt“.

- *Kas oled tundnud peale mõnda tundi, et sul on vaja veel kellegagi koos tunnis juhtunu üle reflekteerida või nende tuge?*

Tegu on filterküsimusega, mis tähendab, et valitud vastusevariant võis avada täpsustava küsimuse. Vastusevariante oli kolm: „Jah“, „Ei ole tundnud seda“, „Ei mäleta“.

- *Palun täpsusta, kas ja kellega sa sellel teemal vestlesid.*

See küsimus on seotud eelmise küsimusega ning avaneb vastajale „Jah“ variandi avamisel. Õpetaja sai valida vajadusel mitu sobivat vastusevarianti järgmiste võimaluste seast: „Rääkisin kolleegidega“, „Rääkisin kooli õppejuhi ja/või direktoriga“, „Rääkisin kooli psühholoogiga või isikliku psühholoogiga“,

---

⁶ Küsimus õpilastele.

„Rääkisin oma partneriga“, „Tundsin, et vajan tuge, aga ei pöördunud kellegi poole“, „Ei soovi avaldada, kellelt sain tuge“. Samuti sai lisada muid variante.

- *Hinda skaalal, kui palju käsitled sa enda aine raames potentsiaalselt vastuolulisi teemasid?*

Õpetajad said valida skaalal („Ei käsitle üldse“, „Käsitlen harva“, „Käsitlen vahetevahel“, „Käsitlen tihti“, „Käsitlen väga tihti“) ühe vastusevariandi. Tegu oli samuti filterküsimusega.

- *Miks sa ei ole selliseid teemasid käsitlenud?*

See küsimus on seotud eelmise küsimuse vastusevariandiga „Ei käsitle üldse“. Vastajad said oma vastust täpsustada. Ette olid antud vastusevariandid „Selliseid teemasid minu aines ei ole“, „Puuduvad materjalid“, „Puuduvad oskused“, „Ei ole piisavalt enesekindlust“. Lisada sai ka muid variante.

- *Too näiteid vastuoluliste ja tundlike teemade kohta, mida oled oma aine raames käsitlenud.*

See küsimus on seotud neljanda küsimuse kõigi teiste vastusevariantidega. Tegu oli avatud küsimusega, millele vastajad said soovi korral oma sõnadega vastata.

- *Kui enesekindlalt sa tunnend end potentsiaalselt vastuolulisi või tundlike teemasid klassis käsitledes?*

See küsimus on seotud neljanda küsimuse kõigi teiste vastusevariantidega. Õpetajad said valida ühe sobiva vastusevariandi etteantud nimekirjast: „Ei tunne ennast enesekindlalt ja pigem väldin selliseid teemasid“, „Ei tunne ennast enesekindlalt“, „Tunnen end enesekindlalt mõne teemaga“, „Tunnen ennast enesekindlalt“, „Tunnen ennast väga enesekindlalt“, „Ei oska öelda“.

- *Mis mõjutab sinu otsuseid, milliseid vastuolulisi ja/või tundlike teemasid ja kuidas neid klassiruumis käsitleda või käsitlemata jätta?*

Vastajatele oli ette antud kümme erinevat teemat: „Teema puudutab klassiruumis kedagi isiklikult“, „Teema puudutab mind isiklikult“, „Õpilaste võimed teemaga tegeleda on piisavad“, „Läheb vastuollu minu isiklike väärtustega“, „Mul on mitmekülgsed teadmised teema kohta“, „Seos õppekavaga“, „Teema päevakajalisus“, „Minu oskused käsitleda vastuolulisi teemasid“, „Varasemad läbikukkumised antud teema käsitlemisel“, „Teiste õpetajate jagatud negatiivsed

kogemused“. Teemasid said vastajad hinnata skaalal, mille vastusevariandid olid „Pigem käsitle“, „Pigem ei käsitle“, „Ei mõjuta“, „Ei kohaldu“.

Enamiku küsimuste korral, kus vastajatele olid etteantud vastusevariandid või skaalad, oli vastajatele loodud ka võimalus lisada täpsustavaid kommentaare või mõtteid, mis küsimusele vastates üles kerkisid. Kuna paljud küsimused kattusid õpilastel ja õpetajatel, siis tuli erinevate ankeetide jaoks neid vastavalt sihtrühmale ümber sõnastada või erinevalt esitleda. Skaalad jäid sellegipoolest samaks ning seetõttu olid ka küsimuste vastused omavahel võrreldavad.

Küsimustikul oli kaks verisooni: üks oli suunatud õpetajatele ja teine õpilastele. Nagu sai juba mainitud, siis oli mõlemas küsimusi, mis olid suunatud ainult õpilastele või ainult õpetajatele, samuti oli neis kattuv osa. Selline uuringu ülesehitus võimaldab osade küsimuste korral võrrelda õpetajate ja õpilaste arusaamu ja tunnetusi, kuid uurida ka spetsiifiliselt sihtrühma. Erinevate gruppide vastuste võrdlemisel on ka küsimustiku põhirõhk.

Õpilaste küsimustikus oli 22 küsimust, millest 6 oli avatud küsimused, kuhu sai lisada kommentaari, kui sooviti mõnda eelnevat valikvastustega küsimuse vastust täpsustada. Kõik küsimused olid vastajatele vabatahtlikud, kuigi veebikeskkond, kus küsimustik läbi viidi, juhtis tähelepanu sellele, kui küsimus jäi vastamata. Õpilastele sai seatud vanusepiir Euroopa Liidu Nõukogu määrusest tulenevalt, kuna laste isikuandmete töötlemine on lubatud nende nõusolekul alates 16. eluaastast (Euroopa Liidu Nõukogu 2016, art. 8). Sellest tulenevalt oli küsimustiku algusesse lisatud ka kohustuslik küsimus vanuse kinnitamise kohta. Kui õpilane vastas küsimusele „Ei“, lõppes küsimustik vastaja jaoks peale seda küsimust. Õpilaste küsimustiku küsimused jagunesid ankeedis üheksa teemaploki vahel (vt lisa 1).

Õpetajate küsimustikus oli 32 küsimust, millest 7 oli sarnaselt õpilaste küsimustikuga avatud küsimused lisakommentaari jaoks. Õpetajate küsimustikus olid mitu küsimust, millele vastamine oli tingimuslik. See tähendab, et osa küsimusi avanesid ainult sellisel juhul, kui eelmisele küsimusele vastati teatud vastusevariandile. Õpetajate küsimustiku küsimused jagunesid ankeedis üheteistkümneme teemaploki vahel (vt lisa 2).

3.2. Eetilisuse aspektid

Eetilisuse aspektide kirjeldamisel lähtun eelkõige Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komitee leheküljel esitatud nimekirjast („Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komitee“ 2021).

- 1) Uuritavate autonoomia respektimine – õpetajatega võtsin ühendust avalikult leitavate meililistide kaudu. Kõigil meililistidel, mille liige ma ise ei olnud, on ka administraatorid, kes pidid kirja edastamise kinnitama. Koolidele kirjutasin ainult üldmeilidele ning palusin selle õpetajatele saata, kui see neile sobib. Õpilastele edastasid küsimustiku kutse õpetajad, kes seda sobivaks pidasid. Ükski õpetaja ega õpilane ei olnud kohustatud küsitluses osalema.
- 2) Menetlused, millega tagatakse austus uuritava eraelu vastu – kuna andmed on isikustamata ja keegi ei ole kohustatud isiklike lugusid küsimustikus jagama, siis sellega tagatakse ka austus uuritava eraelu vastu. Samuti olid kõik üldandmeid (sugu, piirkond, vanus jne) puudutavad küsimused vastajatele vabatahtlikud.
- 3) Mittekahjustamise printsiip – küsimustik võib uuritavatele tekitada vaimset kahju ainult juhul, kui kellelegi meenub vastates mõni eriliselt isiklik ja valus situatsioon. Nii õpetajatele kui ka õpilastele edastatud kutses olid lisatud minu kontaktandmed, kui keegi peaks soovima minuga ühendust võtma.
- 4) Heategemine – töö tulemustega on kõigil huvilistel hiljem võimalik tutvuda, sest magistritöö on hiljem vabalt ligipääsetav Tartu Ülikooli digitaalarhiivis. Tulemusi saavad õpetajad rakendada õpetamispraktika edendamiseks.
- 5) Õigluse printsiip – uurimuse risk ning koormus on uuritavate jaoks võrdlemisi madal (eriti õpilastele), ent tulemused võivad märgatavalt aidata õpetajatel mõista tänaseid õpilasi ja nende maailmataju, mis aitab neil ka kohandada oma õpetamist.

IV. Metoodika

Peatükis kirjeldan küsimustiku korraldamise ning tulemuste analüüsimise meetodit. Samuti on välja toodud valimi üldandmed ja vastajate jaotused.

Magistritöö raames läbiviidud uuringu andmete analüüsiks on kasutatud kvantitatiivset uurimismeetodit ning andmete kogumiseks kasutasin ankeetküsimustikku. Kasutatud oli eri tüüpe küsimusi, nende hulgas skaleeritud küsimused, valikvastustega küsimused (ühe ja mitme valikuga), filterküsimused ja avatud vastustega küsimused (Lagerspetz 2017, 157–165). Avatud vastuste analüüsiks tuli rakendada kvalitatiivset sisuanalüüsi meetodit, sest paljud vastused olid pikemad tekstid.

Valimi puhul oli tegu kihtvalimiga (Lagerspetz 2017, 169–170). Õpetajate valimi moodustasid aineõpetajad, kes õpetavad järgmisi õppeaineid: perekonnaõpetus, ajalugu, ühiskonnaõpetus, usundiõpetus, filosoofia, emakeel, eesti keel teise keelena, kirjandus, võõrkeeled, bioloogia, füüsika. Õpilaste valimi moodustasid vähemalt 16-aastased õpilased.

Vastajate leidmiseks kirjutasin kutse uuringus osaleda aineõpetajaid koondavatesse meililistidesse, mis ma leidsin internetist⁷. Üldiselt olid listid seotud ainelitidega. Samuti saatsin kutse eraldi ainult gümnaasiumi osaga Eesti koolidesse, mida oli kokku 33. Kontaktid leidsin Eesti Hariduse Infosüsteemi veebilehelt.⁸ Listidesse ja koolidesse saadetud kutsetes esitasin ka palve õpilaste küsimustiku edastada kooli õpilastele õppeinfosüsteemi kaudu. Kutse kirjale oli lisatud näitekiri õpilastele koos õpilaste küsimustiku lingiga (lisad 3 ja 4).

Esialgu oli planeeritud uuring läbi viia ühe linna kahe erineva profiiliga koolis, kuid sealt eitavate vastuste saamise järel otsustasin uuringu disaini muuta, mis tähendas pikemat vastamise perioodi, kui oli esialgu plaanitud. Küsimustikud koostasid Tartu Ülikooli LimeSurvey keskkonnas, kus nii õpetajad kui ka õpilased said sellele vastata 27. veebruarist 12. märtsini. Perioodist esimene nädal langes koolivaheajale, kui õpetajatel

---

⁷ Aineõpetajaid koondavad meililistid, kuhu kutse saatsin: Inimeseõpetuse Ühing, Eesti Bioloogiaõpetajate Ühing, Eesti Keele kui Teise Keele Õpetajate Liit, Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, Eesti Inglise Keele Õpetajate Selts, Vene keele Õpetajate Selts, EFS füüsikaõpetajate osakond, Eesti Emakeeleõpetajate Selts, Usundi- ja usuõpetuse õpetajad, Eesti Võõrkeeledõpetajate Liit

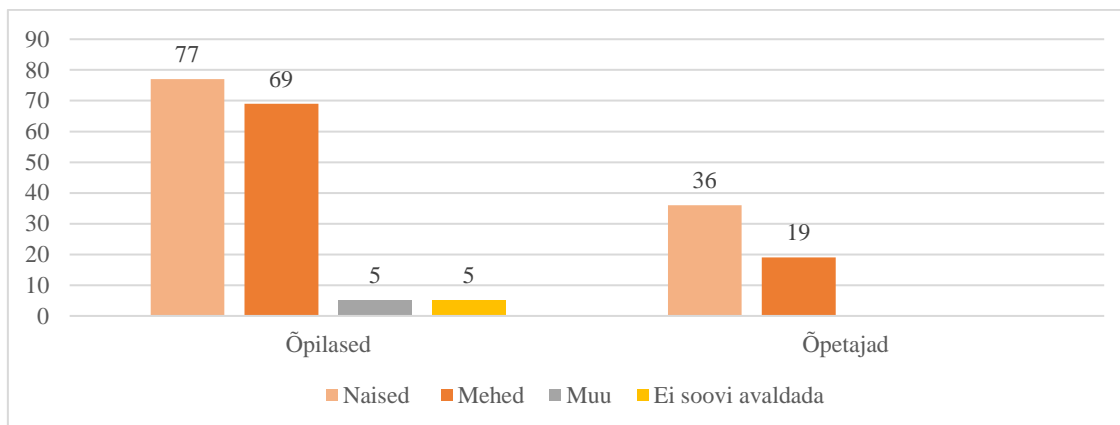
⁸ EHIS: õppeasutuste otsing, õppeasutuse liigiks valitud „gümnaasium“

oli rohkem aega vastata, õpilastega palusin küsimustikku jagada pärast koolivaheaja lõppu.

Statistiliseks analüüsiks kasutasin programmi MS Excel. Kõik valikvastustega ja skaleeritud küsimuste vastused tuli kodeerida, et õpilaste ja õpetajate vastuseid oleks võimalik andmeanalüüsi käigus võrrelda ning kontrollida vastuste erinevuse statistilist olulisust. Õpilaste ja õpetajate vastuste võrdlemiseks kasutasin kahe sõltumatu grupi keskmiste võrdlemiseks mõeldud T-testi, et välistada nullhüpooteesi (st välistada statistilise vea piiridesse jäävad vastuste erinevused) (Frost 2019). T-testi kasutasin ainult nende küsimuste puhul, kus oli võimalik kahe grupi (õpilased ja õpetajad) vastuseid võrrelda ja mille vastusevariandid olid skaleeritavad. Avatud küsimuste vastuste analüüsimisel koondasin sarnast mõtet kandvad vastused sama koodi alla, vastuste juurde lisasin ka kirjeldavad märksõnad.

Õpetajate valimi koostamisel lähtusin põhimõttest, millised õpetajad võivad potentsiaalselt kõige enam klassiruumis vastuoluliste ja tundlike teemadega kokku puutuda. Varemalt on kõige enam uuritud sotsiaalainete õpetajaid, ent eluliste ja maailmavaatelisi teemasid käsitlevad oma tundides ka humanitaarainete õpetajad ning bioloogia- ja füüsikaõpetajad (nt seksuaalsus ja elu teke). Õpetajate valimi mitmekesisem profiil annab võimaluse uurida õpetajaskonda laiemalt.

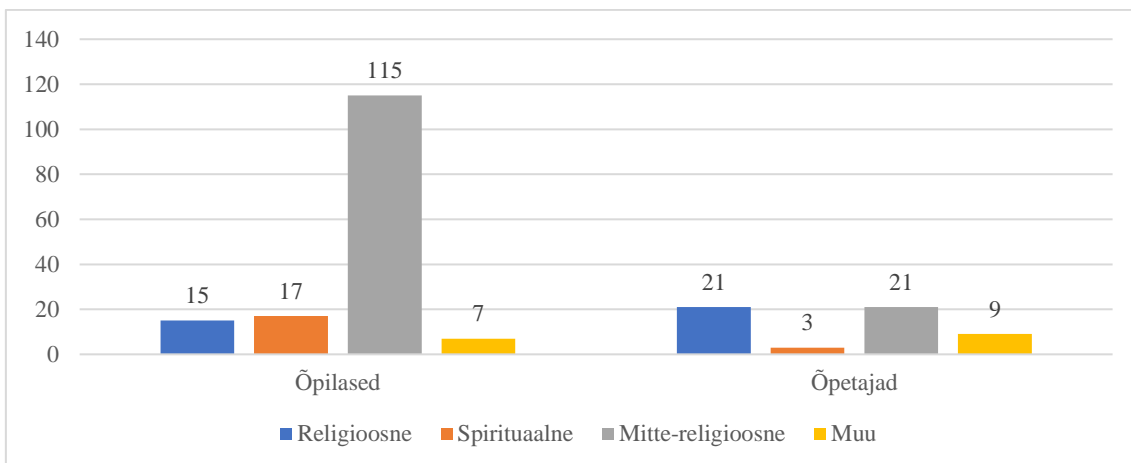
Kokku oli vastajaid 211, kellest õpilasi oli 156 ning õpetajaid 55 (vt joonis 1). Õpilastest identifitseeris end naisena 77 vastajat, mehega 69, vastusevariandi „Muu“ valis 5 vastajat ning 5 vastajat ei soovinud oma sugu avaldada. Õpetajatest oli 36 vastajat naised ning 19 mehed. Seega oli antud valimis mehi Eesti üldise ja gümnaasiumiõpetajate statistikaga võrreldes rohkem (Rootalu 2022). Ehkki seda, mis kooliastmes õpetajad õpetavad, ei küsitud, saab avatud küsimuste vastustest järeldada, et vastajate seas oli nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiõpetajaid.

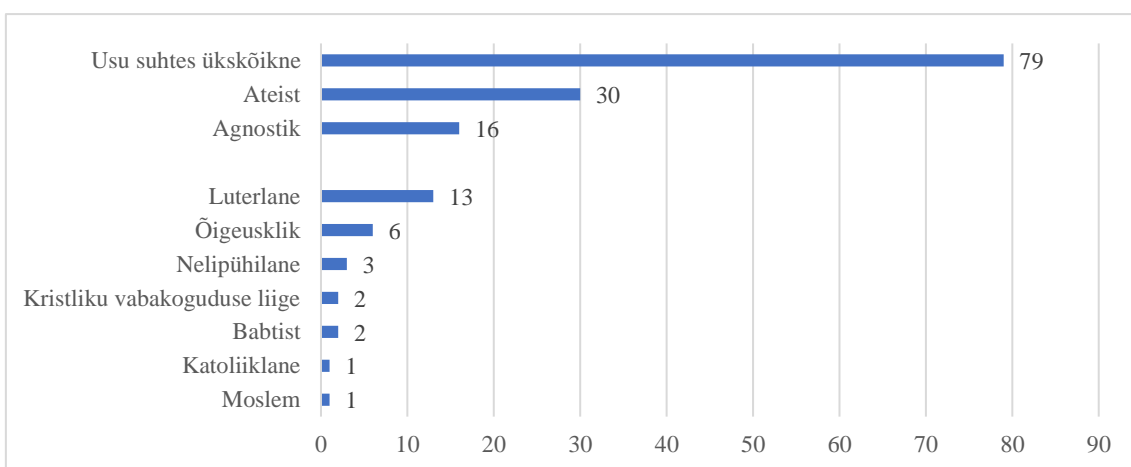
Joonis 1. Vastajate sooline jagunemine

Vastajaid oli peaaegu kõigist maakondadest (v.a Läänemaa ning Hiiumaa), samuti täitis 9 inimest küsimustiku väliseesti koolis (1 õpetaja ja 8 õpilast). Kõige enam oli vastajaid Tartust ja Tartumaalt, millele järgnesid Ida-Virumaa, Tallinn ja Harjumaa (vt joonis 2). Samadest piirkondadest oli kõige rohkem vastuseid laekunud ka õpilastelt. Õpetajate vastuseid laekus kõige enam Tallinnast, Tartust, Harjumaalt ja Lääne-Virumaalt. Ainult õpilaste vastuseid laekus Jõgevamaalt, Saaremaalt ja Võrumaalt ning ainult õpetajate vastuseid laekus Viljandimaalt. Samuti oli Järvamaalt, Lääne-Virumaalt, Põlvamaalt, Pärnumaalt, Valgamaalt ja Võrumaalt ainult 1–3 õpilaste vastust ning õpetajatelt oli 1–2 vastust Järvamaalt, Pärnumaalt ja Põlvamaalt. Seega on valim pisut kaldu nende maakondade ja linnade poole, mis on ka rahvaarvult kõige suuremad (Tallinn, Tartu, Narva). Väiksematest maakondadest tulevad rohkem esile õpilaste vastuste poolest Jõgevamaa (11 vastajat), Raplamaa (13 vastajat) ja Saaremaa (14 vastajat).

Maailmavaateliselt pidas end religioosseks kogu valimist 36 inimest, spirituaalseks 20 ning mittereligioosseks 136 vastajat (vt joonised 2 ja 3). Kolm vastajat ei soovinud oma maailmavaate kohta vastata. Õpetajad, kes märkisid, et õpetavad või on õpetanud ka religiooniõpetust, on keskmisest religioosema identiteediga (kogu õpetajate valimist oli religioosse identiteediga 21% vastajatest, religiooniõpetuse õpetajatest määratles end nii 62%). Religiooniõpetuse õpetajate hulgas võis olla nii kristlike koolide usuõpetuse õpetajaid kui ka usundiõpetuse õpetajaid. Kõige enam oli religioosse identiteediga vastajate seas luterlasi. Ka mittereligioosse vastusevariandi valinud vastajad said oma vastust täpsustada ning kõige rohkem oli usu suhtes ükskõikseid, neist üle poole vähem oli ateiste ning 16 inimest määratles end agnostikuna.

Joonis 2. Maailmavaateline enesemääratlus

Joonis 3. Religioosse ja mitte-religioosse vastuse täpsustus

Õpetajatelt küsisin ka täpsemalt nende vanust, tööstaaži ja õppeaineid, mida nad õpetavad või on õpetanud. Õpetajate keskmine vanus on 51 aastat ning keskmine tööstaaži pikkus on 22 aastat. Seega peegeldab ka selle valimi koosseis Eesti keskmist õpetajate vanust üldhariduskoolides (Statistikaamet 2023). Ühe õppeaine õpetajana märkis end ainult 13 vastajat ehk 19% õpetajatest. Üldiselt õpetajad õpetavad või on õpetanud sama valdkonna õppeaineid, kuid 14 õpetajat õpetas erinevaid õppeaineid ka valdkondadeülelselt. Seejuures on oluline märkida, et kombinatsioonidest oli humanitaar- ja sotsiaalainete ning reaali- ja sotsiaalainete õpetajaid sama palju. Kõige enam vastas eesti keele (13), füüsika (12), kirjanduse (12), inimeseõpetuse (11), ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse (10) ning religiooniõpetuse õpetajaid (8). Klassijuhataja kogemusega oli kõigist vastajatest 25 õpetajat.

V. Tulemused

Peatükis on tulemused esitatud uurimisküsimuste ning nende alla koondatud ankeetküsimustiku küsimuste kaupa. Igas alapeatükis käsitlen ühe uurimisküsimuse alla koondunud küsimusi ja viimases toon välja uuringu kitsaskohad ja soovitusel edasisteks uuringuteks. Esitan järgnevalt nii vastusevariantide jaotuse kui ka keskmise tulemuse. Avatud küsimuste puhul toon välja üldised tendentsid ja mõned näited. Küsimuste puhul, mille vastusevariandid moodustasid skaala, võrdlen õpilaste ja õpetajate vastuste keskmiseid tulemusi. Vastuste suurem või väiksem keskmine viitab teatud vastusevariandi poole kallutatusele.

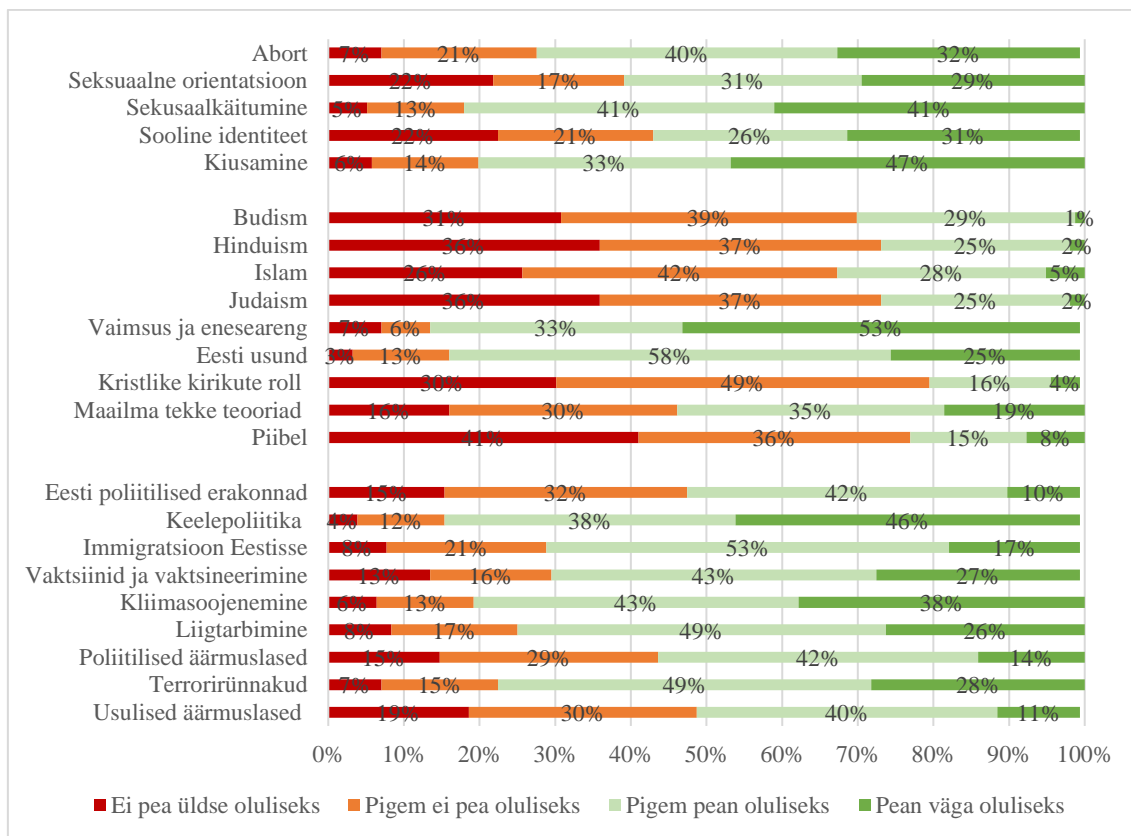
5.1. Ootused ja hinnangud õppesisule

Siin alapeatükis käsitlen esimese uurimisküsimuse (vaata siin töös lk 21) alla koondunud küsimuste vastused.

- *Hinda loetletud teemade puhul kahte aspekti: 1) Kui oluliseks pead sellise teema käsitlemist koolis? 2) Kuivõrd on seda teemat käsitletud sinu õpingute jooksul?*

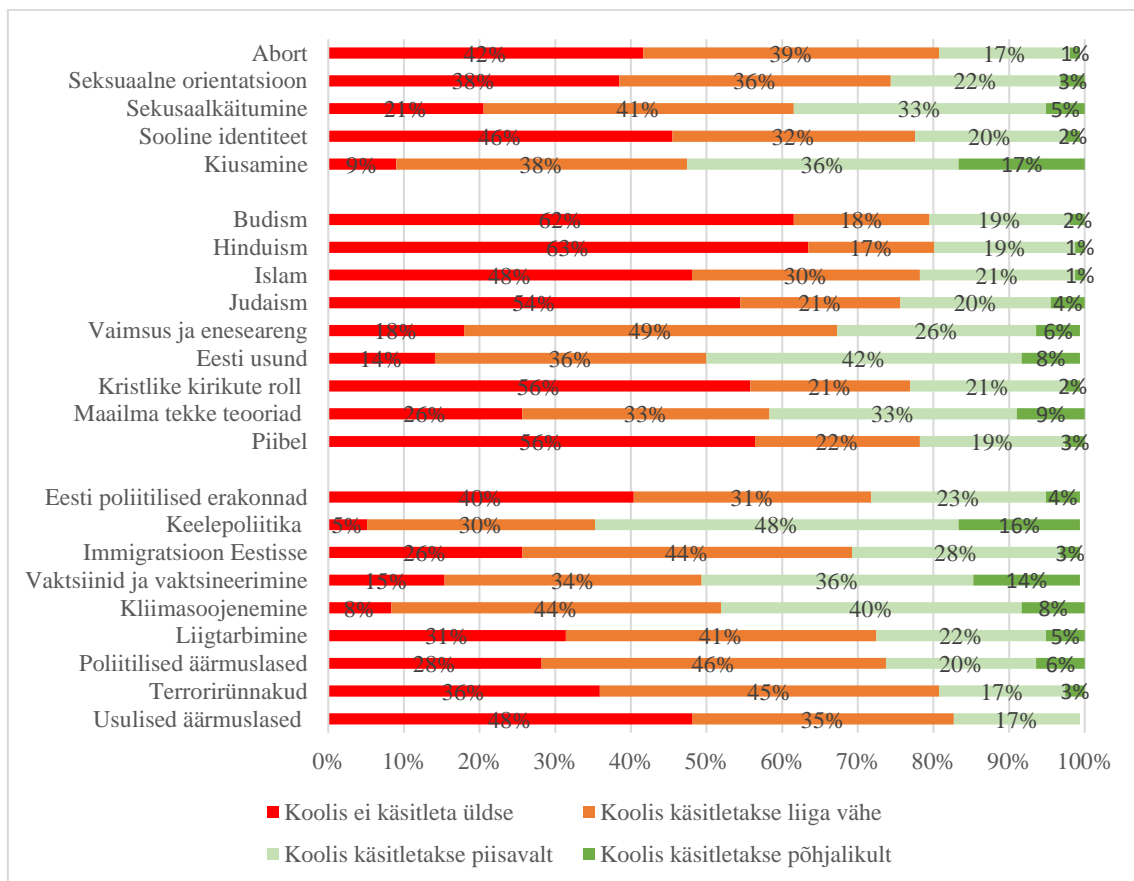
Vastajad hindasid etteantud 23 potentsiaalselt vastuolulist teemat skaalal vastavalt küsimusele. Toon kõigepealt välja esimese alaküsimusega seotud vastused.

Õpilased pidasid vähem oluliseks äärmuslusega seonduvaid teemasid, erakondadega seonduvat, maailma tekke teooriaid ning soolise identiteediga seonduvaid teemasid (vähemalt 40–50% vastajatest) (vt joonis 4). 70–80% õpilastest pidas eriti vähe oluliseks religiooniga seotud teemasid. Esines ka erandeid ja teravalt eristusid sellest grupist vaimsus ja eneseareng ning Eesti usund (mitte oluliseks pidas alla 20% vastajatest). Kui välja jätta enamik religiooniga seonduvaid teemasid, siis üle pooled õpilastest pidas pea kõiki etteantud teemasid pigem või väga oluliseks. Väga oluliseks pidasid õpilased vaimsust ja enesearengut, Eesti usundit, keelepoliitikat, keskkonnateemasid (kliima ja tarbimine), seksuaalsusega seonduvaid teemasid (abort, seksuaalkäitumine ja orientatsioon), terrorirünnakuid ja kiusamist.

Joonis 4. Teemade olulisus. Õpilaste vastused

Kuigi nimetatud teemasid peavad õpilased üldjuhul oluliseks, siis kogemused nende õpetamise sagedusega maalivad teistsuguse pildi (vt joonis 5). Kui välja jätta kolm alateemat – kiusamine, keelepoliitika ning vaktsiinid ja vaksineerimine –, siis leidsid vähemalt pooled õpilased, et teemasid ei käsitleta koolis üldse või neid käsitletakse liiga vähe. Õpilased leidsid, et kõige vähem käsitletakse koolis religiooniga seotud teemasid (v.a vaimsus ja eneseareng, Eesti usund), lisaks kerkisid esile sooline identiteet, abort, erakonnad ja usulised äärmuslased. Nende vastusevariantide puhul leidis üle 40% vastajatest, et neid ei käsitleta koolis üldse. Õpilaste hinnangul käsitletakse piisavalt või põhjalikult seda, mis on seotud keelepoliitika, vaktsiinide, kiusamise, Eesti usundi ja kliimasoojenemisega (umbes 50% vastajatest). Seda, et midagi käsitletakse põhjalikult, valisid kõigi teemade puhul siiski vähesed.

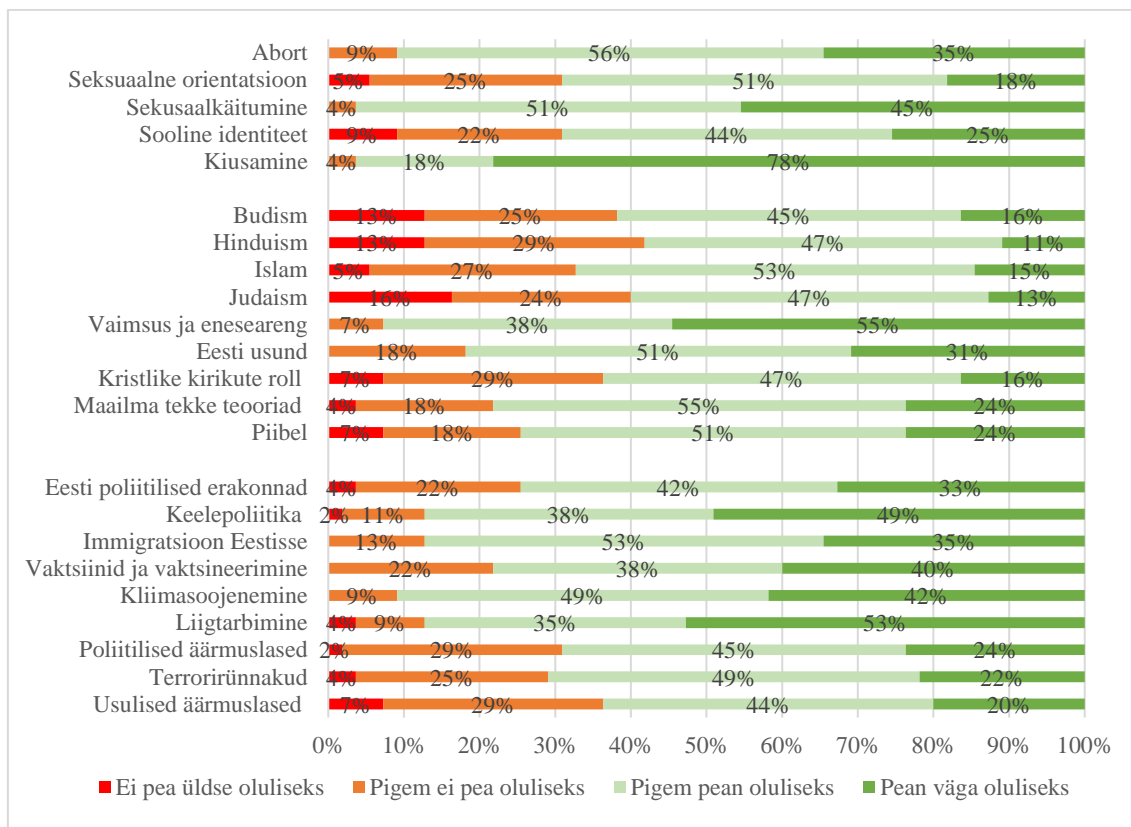
Joonis 5. Hinnangud teemade õpetamise põhjalikkuse kohta. Õpilaste vastused

Sellest saab järeldada, et õpilased peavad enamik loetletud teemasid olulisteks (v.a osa religioonidega seonduvad teemad) ning suurema osa teemade puhul arvavad vaid alla pooled, et neid käsitletakse põhjalikult või piisavalt. Religioonidega seonduvate teemade pidamist vähem oluliseks võib olla seotud kahe asjaoluga: neid teemasid ei käsitleta õpilaste arvates piisavalt köitvalt või on nooremates vanuserühmades arvukamalt neid, kes ei pea ühtegi usku omaks (viimase rahvaloenduse järgi 86% alla 30-aastastest) (Statistikaamet 2022). Ka antud uuringus pidas õpilastest end religioosseks kõigest 15% vastajatest. Tulemus on sellegipoolest huvitav, sest kui õpilased peavad justkui erinevaid maailmavaateid väljendavaid teemasid oluliseks, siis religioossed lähenemised ei kuulu nii teravalt nende hulka. Samas peetakse oluliseks üldist vaimsust ja enesearengut, mis on eelkõige seletatav vaimse laiema levikuga Eestis üldiselt ning mida Paul Heelas on nimetanud suisa vaimseks revolutsiooniks (Heelas 2013). Samas võisid vastajad enesearengut interpreteerida vaimsusena.

Siinse uuringu tulemused tunduvad kinnitavat arusaama, et noorte eestlaste leigus organiseerunud religioonide suhtes muudab need teemad nende jaoks vähem tähtsamaks,

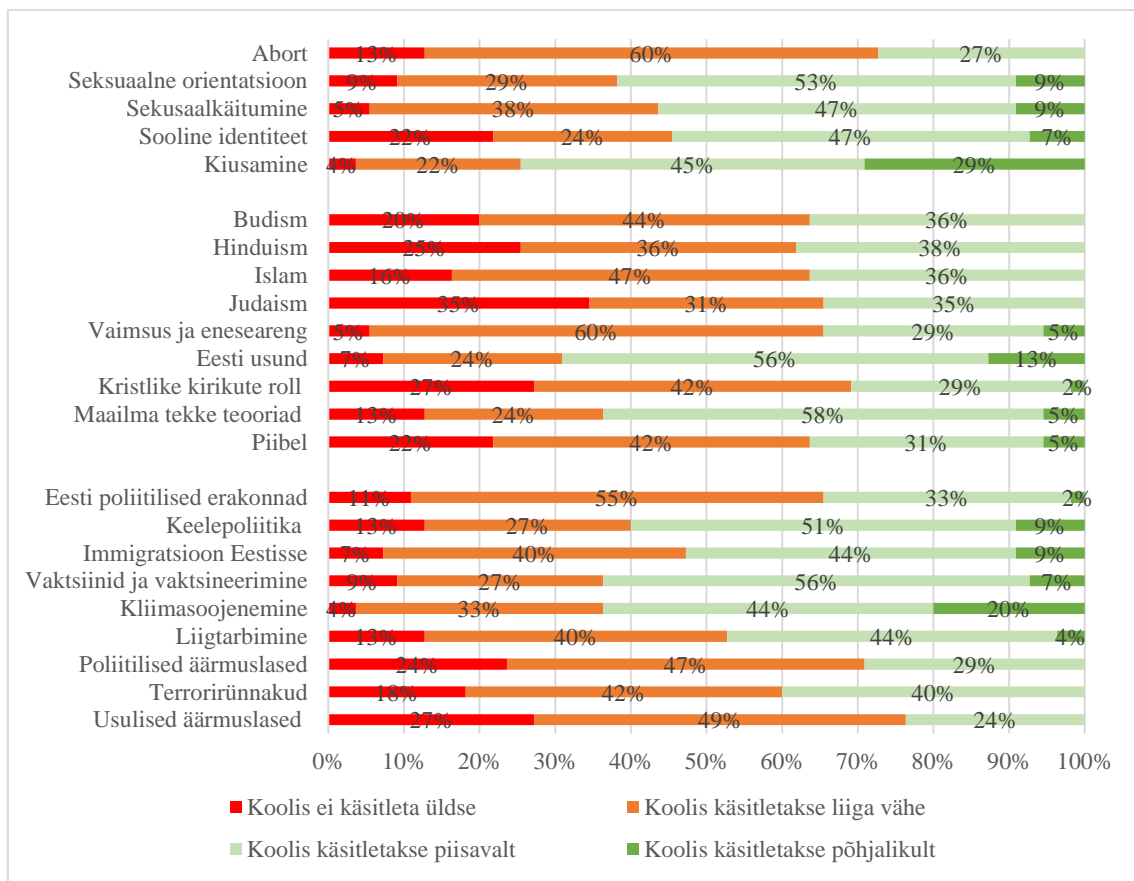
kuid rohkem isiklikult puudutavad teemad, nagu vaimsus ja enda arendamine, on südamelähedasemad ning seetõttu ka tunnetuslikult olulisemad. See võib ka selgitada, miks näiteks teema „Eesti usund“ oli vastajate jaoks pea sama oluline kui vaimsus ja eneseareng: need peegeldavad enam igapäevaselt kogetut. Palju ühtlasem pilt on õpilaste arvamuse osas, kas teemasid on nende hinnangul piisavalt käsitletud. See viitab eelkõige sellele, et enamik vastuolusid või erinevaid maailmavaateid käsitlevaid teemasid puudutatakse õpilaste hinnangul koolis pigem liiga vähe.

Õpetajad seevastu pidasid kõiki etteantud teemasid võrdlemisi oluliseks (vt joonis 6). Kõige vähem peeti taas oluliseks religioonidega seonduvaid teemasid, aga oluline on ka märkida, et „ei pea üldse oluliseks“ vastused jäid ka sellisel juhul üldiselt alla 10% (v.a üksikud nimetatud religioonid, mille puhul see oli pisut kõrgem). Vähem peeti oluliseks ka seksuaalse orientatsiooni, soolise identiteedi, poliitika ja äärmusluse teemasid. Väga ja pigem oluliseks pidasid õpetajad võrdlemisi ühtlaselt kõiki teemasid (üle pooled vastajad kõigi teemade puhul), kuid kõige olulisemateks peeti kiusamist, seksuaalkäitumist, aborti, vaimsust ja enesearengut, keelepoliitikat, immigratsiooni Eestisse ja keskkonna teemasid (vähem kui 13% vastajatest pidas pigem vähe oluliseks). Seega olid olulised ja vähem olulised teemad õpilastega võrdlemisi sarnased ning erinesid eelkõige protsentide jaotuse poolest.

Joonis 6. Teemade olulisus. Õpetajate vastused

Kõigi teemade puhul leidis hinnanguliselt üle ühe kolmandiku õpetajatest, et neid käsitletakse liiga vähe või üldse mitte (vt joonis 7). Eriti tugevalt leiti seda religiooni, äärmusluse, erakondade ja liigtarbimise teemade puhul. Kõige enam leiti, et piisavalt ja põhjalikult käsitletakse kiusamist, Eesti usundit, maailma tekke teooriaid, vaktsineerimise ja kliimasoojenemise teemat. Sarnaselt õpilastega leidsid pigem vähesed õpetajad seda, et põhjalikult käsitletakse kõiki teemasid, ka kattusid õpilaste hinnanguga vähem ja rohkem käsitletud teemad. Õpilaste ja õpetajate protsendid jagunesid siiski erinevalt.

Joonis 7. Hinnangud teemade õpetamise põhjalikkuse kohta. Õpetajate vastused

Ka õpetajate puhul saab luua sarnase järelduse: vastuolusid tekitavaid teemasid peetakse üldiselt üsna oluliseks ning koolis võiks neist mitmeid põhjalikumalt käsitleda (nt abort, religioonide ja vaimsurega seonduv, poliitika, äärmuslus). Siiski tuleb rõhutada, et tegu on õpetajate tunnetust kirjeldava andmestikuga, mis ei peegelda tegelikkuse õpetamismahtu. Suur osa õpetajaid tunneb, et paljusid teemasid ei käsitleta piisavalt. Kuigi õpetajate puhul ei olnud religioonidega seonduvate teemade mitte oluliseks pidamine niivõrd esilekerkiv, siis ei saa nende kohta teha sama järeldust, et maailmavaateid väljendavatest teemadest jäävad religioossed vaated teistest tunduvalt rohkem kõrvale. Ka ei saa õpetajate kohta teha laiemaid järeldusi vanuse põhjal, sest vastanud kuulusid eri vanuserühmadesse. Küll aga kerkis õpetajate puhul samuti esile vaimsure ja enesearengu teema oluliseks pidamine, mis on õpilaste puhulgi ilmselt selgitatav üldise vaimsure laialdase levikuga Eestis. Õpetajate vastuste palju suuremad kõikumised teemade kaupa selles osas, kas teemasid nende hinnangul käsitletakse koolis piisavalt, viitab eelkõige sellele, et on vastuolulisi teemasid, mis tuleks nende hinnangul enam käsitleda.

Õpilaste keskmised vastused olid esimeses alaküsimuses („Kui oluliseks pead sellise teema käsitlemist koolis?“) õpetajate omadest alati väiksemad, välja arvatud ühe teema (terrorirünnakud) korral. T-testi tulemustest selgus, et statistilise vea piiresse jäid ainult kaheksa teemat: Eesti erakonnad, eestikeelne üldharidus, kliimasoojenemine/rohepööre, seksuaalne orientatsioon, seksuaalkäitumine, sooline identiteet, terrorirünnakud ning vaimsus ja eneseareng. Ülejäänud teemade puhul (15) oli kahe valimi T-testi p-väärtus alla 0,05, mis tähendab, et vastuste vahe on oluline ja saab välistada nullhüpoteesi. Viieteistkümne teema puhul on õpilaste ja õpetajate vastuste vahel statistiliselt oluline erinevus. Kõige suuremate vastuste vaheliste vahedega teemad olid kõik religioone puudutavad teemad (v.a vaimusus ja eneseareng) ja kiusamine. Suuremad vahed joonistusid välja veel ka selliste teemade puhul, nagu maailma tekke teooriad, liigtarbimine, kliima soojenemine/rohepööre ja immigratsioon Eestisse.

Eelnevat silmas pidades saab järeldada, et kuigi õpilased ja õpetajad peavad vähem ja rohkem oluliseks sarnaseid teemasid, siis erinevad nende tunnetused ligi kahe kolmandiku teemade korral tuntaval määral. Õpilased peavad vähem oluliseks enamikku religioonidega seonduvaid teemasid ja kiusamist, samuti teisi suuremate keskmiste vastuste vahedega teemasid.

Teise alaküsimuse („Kuivõrd on seda teemat käsitletud sinu õpingute jooksul?“) olid õpilaste hinnangute keskmised väiksemad kui õpetajate omad, välja arvatud keelepoliitika/eestikeelne üldharidus teema puhul. Statistilise vea piiresse jäid judaism, keelepoliitika/eestikeelne üldharidus, poliitilised äärmuslased, vaimsus ja eneseareng ning vaktsiinid ja vaktsineerimine. Ülejäänud teemade puhul (18) oli T-testi p-väärtus alla 0,05, st erinevused olid statistiliselt olulised. Kõige enam erinesid vastuste keskmised üksteisest järgmisest teemade osas: budism, hinduism, seksuaalne orientatsioon, sooline identiteet, abort, immigratsioon Eestisse, islam, kiusamine, kliima soojenemine, kirstlike kirikute roll Eestis, liigtarbimine, Piibel, seksuaalkäitumine, terrorirünnakud ehk lisaks religioonidega seotud teemadele on suuremad erinevused ka seksuaalsusega seotud teemade korral. Seega, ligi 80% teemade puhul tajuvad õpilased enam, et neid teemasid ei käsitleta koolis üldse või käsitletakse liiga vähe. Õpetajad on selles osas optimistlikumad.

Õpetajad peavad teemasid üldiselt olulisemaks, aga samas ka rohkem käsitletumaks. See võib osutada sellele, et õpetajad ei ole õpilastele suutnud edasi anda,

miks antud teemad on nende meelest niivõrd olulised. Ka õpilased peavad ju teemasid olulisteks, ent tunnevad ka enam, et neid teemasid ei õpetata piisavalt. Õpilased on oma aja eksperdid ning teavad ka paremini, mis neid kõnetab ja mõjutab (York, MacKenzie ja Purdy 2021, 76) ja seega tasub neid kaasata õppesisu osas tehtavatesse valikutesse. Seda praktikat ka nt osad usundiõpetuse õpetajad teatud määral rakendavad (Härm 2021, 87), kuid veelgi enam tasub ilmselt õpetajatel pöörduda õpilaste nõuannete poole meetodite valikul, et teemade olulisus ka õpilasteni jõuaks. Seeläbi saavad õpetajad enam rakendada ka siinse töö esimeses peatükis mainitud mitmekultuurilise hariduse põhimõtteid.

Küsimuse järel anti vastajatele võimalus vastuseid vabas vormis täpsustada. Mitu õpetajat mainis, et neil ei ole aimu, palju midagi teiste ainete raames käsitletakse. See on kohati selgitatav valimi kirjusega, mis võib tõesti luua olukorra, kus osa vastajaid ei taju, kas ja kuivõrd mõnda teemat koolis käsitletakse. Samas õpetab siinse uuringu valimis üle 80% õpetajatest mitut õppeainet, neist 20% valdkondadeüleselt, mis võiks luua eelduse, et õpetajatel on siiski võrdlemisi hea ülevaate sellest, kuivõrd erinevaid teemasid ka teistest õppeainetes käsitletakse. See võib viidata vähesele õpetajatevahelisele koostööle teemade puhul, mis on lõimitavad mitmes ainevaldkonnas.

Mitu õpilast mainis, et kõik teemad on olulised, sest aitavad kaasa sallivuse levimisele ja maailma tundma õppimisele.

„Koolides peaks õpetama ja tutvustama õpilastele võimalikult palju eri vaateid maailmale, see aitab kaasa sallivusele, antud hetkel seda ei tehta ja ollakse vaid ühepoolsed.“ Õpilane 119

Ühepoolsust või kallutatust õpikuteadmistele (ja isegi teemade mittekäsitlemist) mainisid teisedki ning puudust tuntakse elulistest teadmistest. Sellest lähemalt ka järgmise avatud küsimuse vastuses:

„Arvan, et koolis õpetatu üldiselt ei ole eriti eluline, liiga palju tähelepanu pööratakse sellele, miks maailm on selline nagu on (füüsika, keemia, bioloogia, matemaatika jne) ja tagaplaanil on inimene ja tema hakkamasaamine edaspidises elus (nt kui mina tööle läksin, ma ei teadnud, mis on tulumaks, aga see-eest teadsin, et maakera koostises on palju süsinikku).“ Õpilane 34

- *Kas on olulisi teemasid, mida koolis ei käsitleta, aga peaks?*

Kõige enam tuli õpilaste vastustest välja soov ja vajadus eluliste oskuste õpetamise järele: mainiti nt maksudest aru saamist, üldist majanduse ja rahanduse mõistmist (ka rahatarkust), töölepingutega seonduvat, kodu ostmist, finantskirjaoskust või kuidas üldiselt iseseisva eluga hakkama saada. Kuna kõik õpilastest vastajad olid

vähemalt 16-aastased, siis on paljude jaoks oma elu peale suundumine järgmine suurem samm, mis tuleb astuda. See tõstatab arusaadavalt palju praktilisi ja olmeküsimusi, millele noored vastuseid ootavad ja vajavad. Teadmatus saabuva ees ja seetõttu pettumine koolis kui kohas, kust selliste asjade kohta võiks õppida, on mõistetav. Mitu õpilast heitis ette ka liialdast õppekavas kinni olemist. Peale ühe õpetaja, kes mainis rahatarkust, ei toonud selliseid teemasid üksi õpetaja välja. Sellest on aga raske järeldada, kas õpetajatel ei ole sellistest õpilaste soovidest aimugi või seda lihtsalt ignoreeritakse, sest ka ise õpiti selliseid asju alles peale koolist lahkumist, ning ei peeta seda enda õppeainete raames oluliseks.

Teise väga olulise teemana tõid nii õpetajad kui ka õpilased korduvalt välja vaimse ja füüsilise tervisega seonduvaid teemasid, mida nende hinnangul ei käsitleta koolis piisavalt. Nende hulgas mainiti teadmisi teatud haiguste ja emotsionaalsete seisundite kohta, tervislikke ja ebatervislikke suhted (nii pereliikmete, sõprade kui ka partneritega, sõltuvussuhted jne), kuidas enda tervise eest ise hoolitseda, (ohutu) sportimine, elust rõõmu tundmine ja läbipõlemise vältimine. Taas on tegu väga eksistentsiaalsete küsimustega. Õpetajad tõid eraldi välja kiusamist ja puudulikke suhtlemisoskusi õpilaste vahel. Mitu õpetajat ja õpilast tõid esile enesejuhtimise ja -arendamise oskuseid, millele pööratakse vähe tähelepanu (sh ka eneseanalüüsi-, õppimis- ja küsimuste küsimuse oskus ning aja ja karjääri planeerimine). Üldisele õppimis- ning seoste loomise oskusele viitasid eelkõige õpetajad.

„Elu on nii mitmetahuline, et alati leidub teemasid, mida tasub puudutada. Eriti oluline on minu arvates seoste loomine ja nägemine. Keegi ei keela õpetajal õpilase küsimuse peale nõrka teemavälisest küsimusest puudutada. [...]“ Õpetaja 342

Seksuaalkasvatuse olulisust ja selle kehva taset mainisid eelkõige õpilased. Puudulikuks peeti nii seksuaalkäitumisega seotud teavet, soolise identiteediga seonduvat, seksuaalintervist ning mitu õpilast leidis, et selles osas on noorte teadmised puudulikud. Eraldi mainiti veel aborti, seksismi, soolisi stereotüüpe, seksuaalset ärakasutamist ja ahistamist, mida peaks põhjalikumalt käsitlema. See on osa õpilaste meelest oluline nende maailmavaate ja ohutu käitumise arendamiseks ja selleks, et nad tunneks end aktsepteerituna. Nende teemade puudulikkust mainisid kõigi avatud küsimuste all üksikud õpetajad.

„Eelnevalt väljatoodud teemadest pean kõige olulisemaks noorte teadlikkuse tõstmist seksuaalkäitumise osas. Tunnen, et minu haridus selles valdkonnas on puudulik ning

arvan, et see on nii seetõttu, et tihtipeale on raske leida õpetajaid, kes oleksid nõus sellest teismeliste rääkima, ja seda teemat peetakse üldjuhul tabuks.“ Õpilane 286

Üksikud õpetajad nimetasid ka üldinimlikke väärtusi ja inimeseks olemisega kaasnevate (sünd, surm jne) teemade puudumist. Seal hulgas mainiti nt vooruste arendamist, headuse ja kurjuse mõistmist, vastutustunde ja inimlikkuse arendamise vajalikkust.

Nii õpetajad kui ka õpilased pidasid oluliseks aktuaalsete teemade suuremat kajastamist, sh erakonnapoliitikaga seonduvat. Selle alla koondusid ka nt demokraatia haavatavus, vabadused, õigused, kohustused, ühiskonnakorraldus (mis mõjutab praeguseid sündmusi). Õpilased tõid selle all ka välja noorte kultuuri kajastamist.

Üksikud õpilased (3) ning peamiselt usundiõpetuse õpetajad tõid esile ka religiooniõpetuse vajalikkust ning seda, et usundite ja uskumuste, maailmavaadete kirjuse ja kultuuride erinevuse teemasid käsitletakse koolis vähe.

„Isiklikult tunnen väga puudust religiooniõpetusest. Ma ei ole usklikust perest ning ei ole seetõttu asjaga üldse kursis. Tunnen ennast rumalana ning tahaksin, et erinevad usundid oleksid ka kooliprogrammis sees. [...]“ Õpilane 244

Avatud küsimuse vastustest saab seega järeldada, et nii õpilaste kui ka õpetajate hinnangul peaks koolis enam tähelepanu pöörama hakkamasaamise oskustele ja teadmistele. Mida sellel all silmas peeti, erines pisut grupiti.

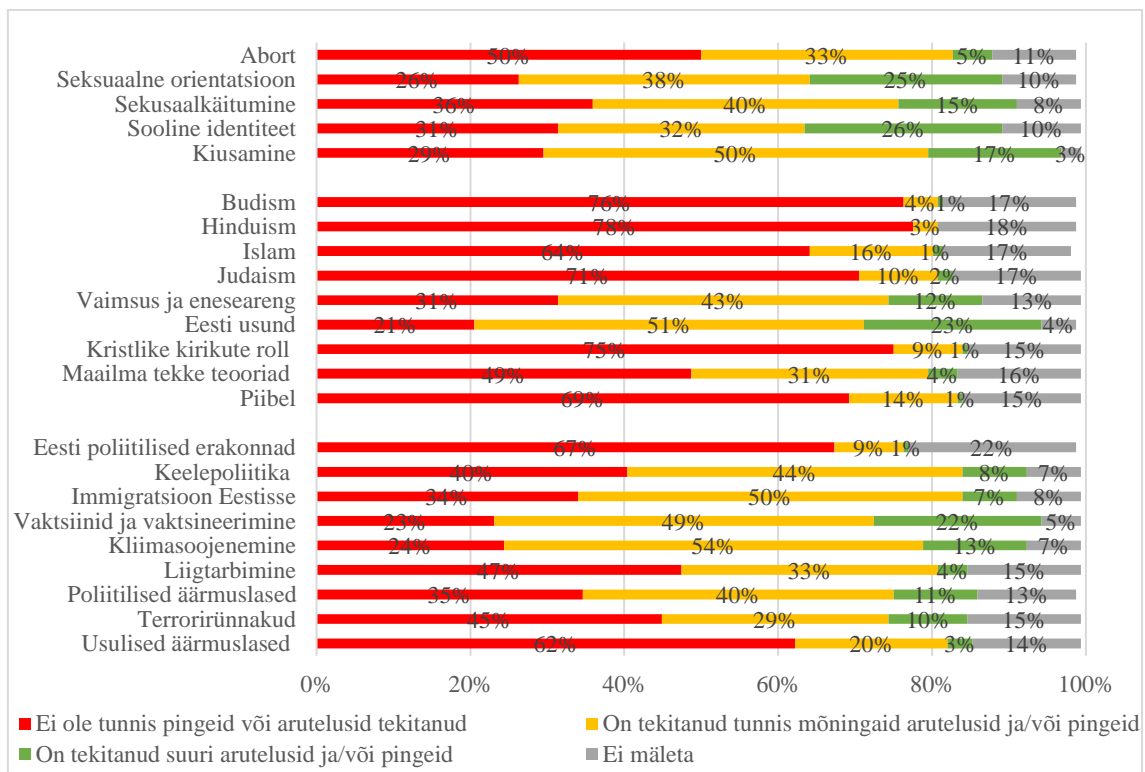
Kokkuvõttes, üldiselt peetakse loetletud teemasid oluliseks (religioonidega seonduvad teemad erandina), kuid õpetajad peavad mitmeid teemasid siiski olulisemaks ning tunnetavad õpilastest enam, et neid käsitletakse koolis piisavalt. See võib viidata sellele, et samad teemad ei kõneta aga õpilasi. Religioonidega seonduvate teemade eristumine ootuste osas viitab eelkõige eestlaste üldisele usuleigusele, ent vaimsure ja enesearengu teemade olulisus pigem laiemale vaimsure levikule. Avatud vastustest selgus, et enim tunnevad õpilased ja õpetajad puudust toimetulekut puudutavatest teemadest. Osa teemasid kattus mõlemal rühmal, aga oli ka teemasid, mis esinesid ainult ühel.

5.2. Arutelude teke ja tundides kogetavad negatiivsed tunded

Siin alapeatükis käsitlen teise uurimisküsimuse (vt siin töös lk 21) alla koondunud küsimuste vastused.

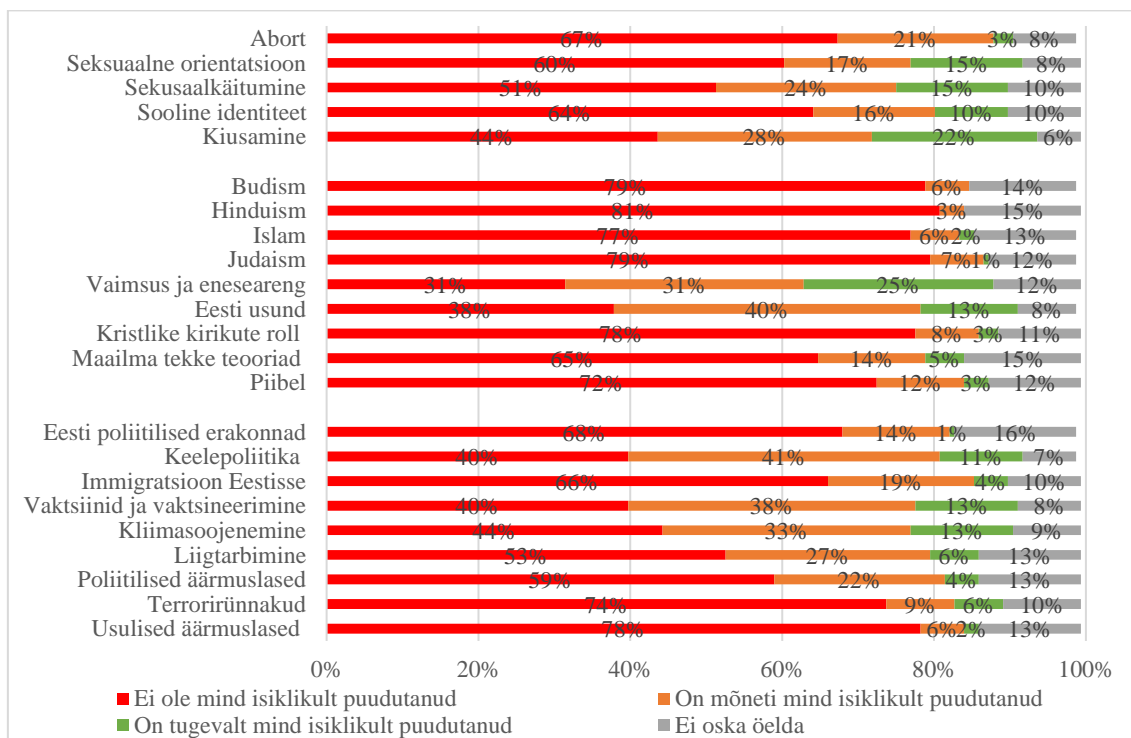
- *Hinda allpool toodud teemasid kahel skaalal: 1) Kas antud teema on tekitanud tunnis või peale tunde klassikaaslastega tulisemat arutelu või pingelisemat õhkkonda? 2) Kuivõrd puudutab / on puudutanud see teema sind isiklikult?*

Kõigi teemade puhul leidis vähemalt 23% õpilasi, et need ei ole pingeid või arutelusid tekitanud ning 10-17% õpilasi ei mäleta arutelude või pingete tekkimist enamiku teemade korral (vt joonis 8). Neid tulemusi võib tõlgendada kui arvamust, et klassis on valitsenud üldiselt rahulik õhkkond, kuid samas võivad need viidata ka sellele, et teemad pole õpilasi isiklikult või emotsionaalselt puudutanud. Veelgi enam, see võib viidata sellele, et Eesti õpetajad üldiselt ei kasuta tihti õppetegevusi, mis oleks suunatud õpilaste kognitiivsele aktiveerimisele (tegevused, mis nõuavad õpilastelt probleemide lahendamist, teadmiste sidumist ja kasutamist) (Taimalu *et al.* 2019). Õpilaste vastustest on näha, et kõige vähem on negatiivseid tundeid tekitanud üksikute religioonidega seonduvad teemad, samuti kristlike kirikute roll Eesti ühiskonnas, Piibel, Eesti poliitilised erakonnad ja usulised äärmuslased. Suuri või mõningaid arutelusid ja/või pingeid (vähemalt umbes poolte vastajate meelest) on tekitanud seksuaalsusega seotud teemad, vaksineerimine, keskkonnateemad, poliitilised äärmuslased, Eesti usund, vaimsus ja eneseareng, keelepoliitika ja immigratsioon.

Joonis 8. Arutelusid ja pingeid tekitanud teemad. Õpilaste vastused

Seda, et religioonidega seonduvate teemade üle on toimunud vähem tulisemaid arutelusid ning pingeid, on oodatav, sest see puudutab vähe noorte enda identiteeti (vt joonis 9). Poliitikaga seonduvate teemade madalam protsent võib selgitada noorte üldiselt suurem passiivsus ka nt valimistel, sest näiteks viimastel riigikogu valimistel hääletas 18–25 aastastest alla poole hääleõiguslikke kodanikke („Riigikogu valimised 2023“ 2023). See aktiivsus kasvab vanusega ning gümnaasiumis ei pruugigi need teemad klassis veel nii palju arutelusid tekitada.

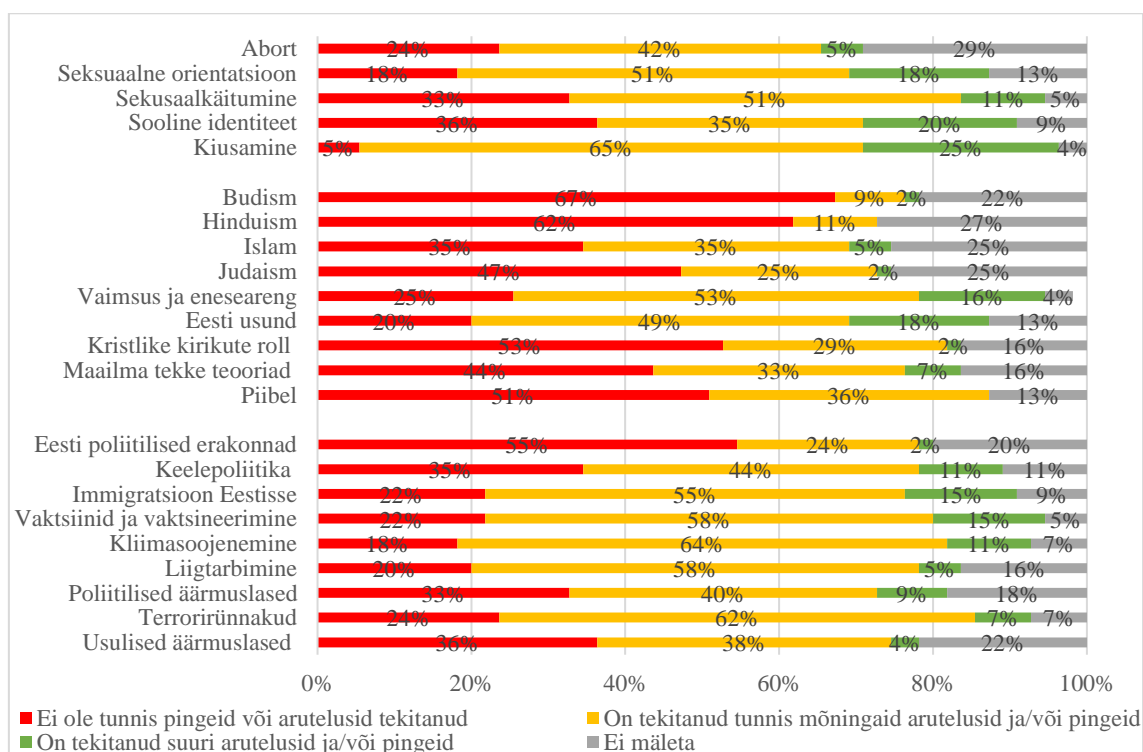
Joonis 9. Teemad, mis on isiklikult puudutanud. Õpilaste vastused

Etteantud teemade puhul ei selgunud, et need oleks õpilasi tugevalt isiklikult puudutanud, ja seega tugevalt kõigile tundlikke teemasid üles ei kerkinud. Eriti vähe tunti end puudutatuna religiooni teemadest (v.a Eesti usund ning vaimsus ja eneseareng), terrorirünnakutest, usulistest äärmuslastest, maailma tekke teooriad, abort. Kõige enam isiklikult puudutavad teemad olid vaimsus ja eneseareng, Eesti usund, seksuaalsuse ja soolisuse teemad, keelepoliitika, vaktsineerimine, keskkonna teemad ning kiusamine.

Viimasest lõigust joonistub välja aga huvitav muster. Teemad, mis on õpilasi mõneti või tugevalt isiklikult puudutanud, on ka teemad, mis kõige enam pingelisemat õhkkonda või tulisemaid arutelusid on tekitanud. Samuti pidasid õpilaste enamik neid teemasid võrreldes teistega ka olulisemaks (vt esimene uurimisküsimus). Sellest järeldub, et isiklikult puudutavad ehk tundlikud teemad põhjustavad ka kõige enam arutelusid.

Seega kinnitavad siinse uuringu õpilaste vastuste tulemused varasemates uuringutes esile toodud õpetajate täheldusi, et teemad muutuvad tundlikuks siis, kui see kedagi isiklikult puudutab (Savenije ja Goldberg 2019). Et osade teemade puhul on tegu väga isiklike küsimustega, siis on ka raske õpetajatel selle põhjal ennustada teemade tundlikkust klassiruumis.

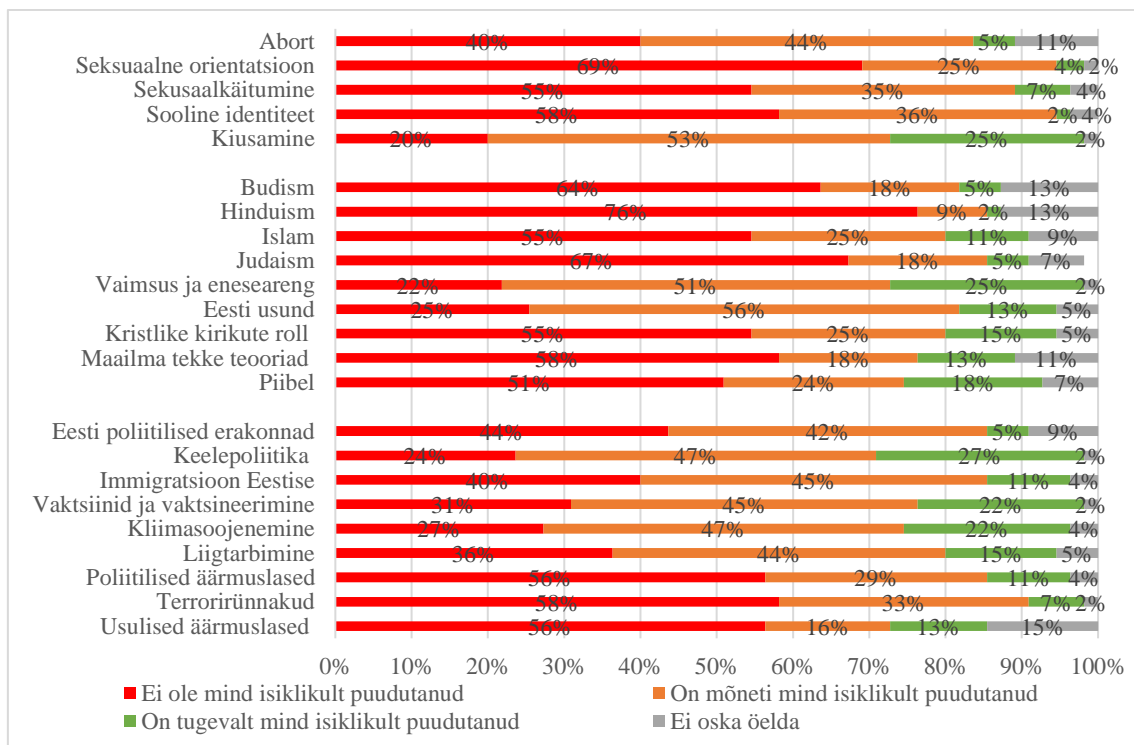
Ka õpetajate hinnangul tekitasid kõige vähem pingeid ja/või tulisemaid arutelusid religioonidega seonduvad teemad (vt joonis 10). Õpetajad tõid enam välja mõningate pingete või tulisemate arutelude üles kerkimist keskkonna teemade, vaktsineerimise, seksuaalsuse ja vaieldamatult kõige enam kiusamise puhul. Vajalik on mainida, et kõigi teemade, v.a religiooniga seotud teemade korral tekkis mõningaid või suuri arutelusid/pingeid vähemalt veerandi õpetajate, enamasti isegi üle 40% õpetajate meelest.

Joonis 10. Teemad, mis on tekitanud arutelusid või pingeid. Õpetajate vastused

Kõige enam tundsid õpetajad end isiklikult puudutatuna kiusamisest kõneldes (vt joonis 11). Nagu õpilasi, puudutas õpetajaid isiklikult enim veel vaimsus ja eneseareng, Eesti usund, kliima ja vaktsineerimine. Ülejäänud teemad puudutasid õpetajaid isiklikult võrdlemisi võrdselt vähe, religioonidega seonduv pisut vähem kui teised. Seega, ka õpetajate vastustest joonistus kohati välja õpilastega sarnane muster: teemad, mis tekitavad rohkem arutelusid ja pingeid, on ka õpetajaid puudutanud isiklikult rohkem (kiusamine, vaimsus, Eesti usund, vaktsineerimine jne).

Õpetajate vastustes kiusamise teema tugev esile kerkimine viitab ilmselt kahele asjaolule: õpetajad märkavad õpilaste käitumises ja sõnavõttudes kiusamist nii kaasõpilaste kui ka ilmselt enda suhtes. 25% õpetajatest märkis, et see on neid isiklikult tugevalt puudutanud, mis võib viidata mõningasele õpilastepoolsele kiusamisele õpetajate suhtes, mida koolides esineb.

Joonis 11. Teemad, mis on isiklikult puudutanud. Õpetajate vastused

T-test sooritati antud küsimuse puhul kaasates kõiki vastusevariante peale „Ei mäleta“ ja „Ei oska öelda“, sest T-test võrdleb skaalade vastuste keskmisi ning antud vastused olid võrdsustatud nullväärtusega.

Õpilaste keskmised vastused olid esimese alaküsimuse („Kas antud teema on tekitanud tunnis või peale tunde klassikaaslastega tulisemat arutelu või pingelisemat õhkkonda?“) puhul õpetajate omast alati väiksemad, välja arvatud nelja teema puhul: Eesti erakonnad, poliitilised äärmuslased, seksuaalkäitumine ja sooline identiteet. T-testi tulemustest selgus, et statistilise vea piiresse jäid kümme teemat: Eesti erakonnad, keelepoliitika, kliima soojenemine, maailma tekke teooriad, poliitilised äärmuslased, seksuaalne orientatsioon, seksuaalkäitumine, sooline identiteet, vaimsus ja eneseareng ning vaktsineerimine (kõik vastused, mille puhul õpilaste keskmine oli suurem jäid statistilise vea piiresse). Kõige suuremad erinevused õpilaste ja õpetajate vastuste vahel olid selle alaküsimuse raames järgmiste teemade puhul: budism, Eesti usund, islam,

kristlike kirikute roll Eesti ühiskonnas ja liigtarbimine ehk taas kerkivad esile peamiselt religioonidega seonduvad teemad.

Õpilased on pisut üle poolte teemade puhul märganud vähem tuliseid arutelusid ja pingeid kui õpetajad. See võib viidata sellele, et õpetajad tajuvad teemasid lõhestavamatenä, kui need tegelikult on. Sarnasele tundlikkusele viitasid ka Goldberg, Wagner ja Petrović (2019), kes tuvastasid enda uuringus, et osa õpetajaid ongi tundlikuma profiiliga ja tajuvad seetõttu mitmeid teemasid tundlikumalt võrreldes teiste õpetajatega. See võib kanduda üle ka võrdlusele õpilastega.

Õpilaste keskmised vastused olid ka teises alaküsimuses („Kui võrd puudutab / on puudutanud see teema sind isiklikult?“) suuremalt jaolt väiksemad kui õpetajate omad. Eranditeks olid seksuaalne orientatsioon ja seksuaalkäitumine. Statistilise vea piiresse jäid jällegi Eesti erakonnad, maailma tekke teooriad, poliitilised äärmuslased, seksuaalne orientatsioon, seksuaalkäitumine, sooline identiteet, vaimsus ja eneseareng ning vaktsineerimine. Kõige suuremad erinevused õpilaste ja õpetajate vahel olid järgmistel teemadel: budism, Eesti usund, immigratsioon Eestisse, islam, kristlike kirikute roll Eestis, Piibel ning usulised äärmuslased.

Kuna õpetajad pidasid religioonidega seonduvaid teemasid ka olulisemaks, siis ei ole üllatav, et nendel teemadel avaldusid ka selle alaküsimuse raames suured erinevused. Samuti ei tasu unustada, et õpetajate valimis märkisid end religiosseks pea pooled vastajad. Õpetajate vastuste puhul on tähelepanuväärne, et tulisemaid arutelusid tõid nemad rohkem välja, samuti olid nad teemadest üldiselt rohkem puudutatud. Ka siin uuringus mainitud kümnes riigis korraldatud ajalooõpetajate tundlikkuse uuring tõi ühe kokkuvõtva järeldusena välja, et üheks õpilaste tundlikkuse taju mõjutavaks teguriks on oht tuliste vaidluste ees. Antud põhjuste kategooria põhines õpetajate väidetel, mis viitasid erinevatele õpilaste mittesallivatele vaatenurkadele, mis teevad tunnis vestluste ohjamise raskeks. Õpetajate mure koondas kindlasti kaasõpilaste tunnetega arvestamist, kuid autorite meelet viitasid õpetajate vastused pigem nende enda tundlikkusele selliste olukordade ees, mis muutis ka teema nende jaoks tundlikumaks. (Goldenberg, Saguy ja Halperin 2014, 19–20) Seega võivad õpetajad tajuda mõningaid teemasid plahvatusohtlikumana või õpilastevahelist normaalset mõtetevahetust teravamalt, kui need seda tegelikult on. See aga ei tähenda, et mõni õpilane ei või ennast mõne teema

puhul riivatuna tunda, ning kui õpetajad suudavad ka üksikut õpilast nii hästi tuvastada, siis see on ainult tervitatav, kui rakendatakse taktitundelist lähenemist.

Selle küsimuse puhul said vastajad samuti võimaluse vastuseid kommenteerida. Osa õpetajaid tõi välja, et etteantud teemad ei tekita nende tundides pingeid. See võib olla seotud eelkõige sellega, et nad ka ei leia, et kõiki nimetatuid teemasid peaks nende tunnis ilmtingimata käsitlema. Üks õpilane tõi välja ka selle, et mõne klassikaaslase homfoobsed, rassistlikud ja vähemustevastased vaated panevad teda selliseid vestluseid vältima. Taolisele näitele viitas ka üks õpetaja, kuid tõstis selle esile pigem võimalusena õpilaste maailmapildi laiendamiseks:

„Õpilased ütlevad sageli julgelt välja oma äärmuslikke seisukohti, mis on hea võimalus arutelude läbiviimiseks ja maailmapildi laiendamiseks. Mõnikord on arutelu häirinud õpilasi, keda see isiklikult puudutab, nt sooline identiteet, teatud usundite järgijad.“
Õpetaja 320

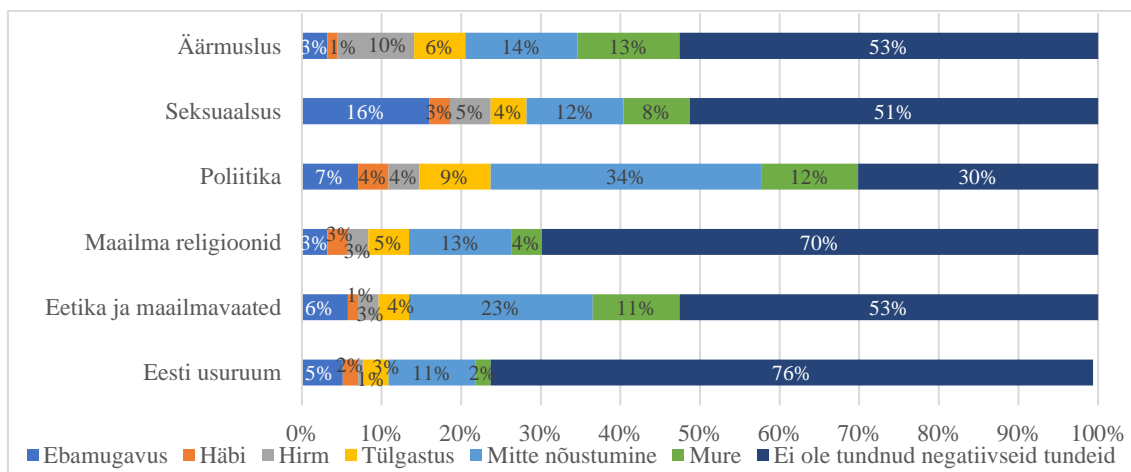
Ülemine tsitaat illustreerib hästi mõne õpetaja pühendumust vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemisele. Kui õpilased on harjunud arvamust avaldama, siis tekib tahes-tahtmata olukordi, kus õpilased väljendavad ka äärmuslikumaid seisukohti. Õpetaja reageering situatsioonile võib ka sellised juhtumid muuta õppimiskohaks kõigile. Haridusfilosoof Michael Hand on rõhutanud arutlemisoskuse arendamist, sest see annab õpilastele võimaluse mõelda ja ratsionaalselt käituda, ning sealjuures on ka oluline, et nad saaks erinevaid tõendeid ja seisukohti ise hinnata (Hand 2008, 218).

Spontaanselt sündivate arutelude puhul ei ole võimalik õpetajal alati erinevaid seisukohti toetavaid tõendeid õpilastele esitada, kuid õpetaja saab kindlasti suunata õpilasi enda arvamust teiste suhtes lugupidavalt põhjendama ning pöörata seejärel tähelepanu ka põhjenduste kitsaskohtadele, kui neid peaks esinema. Empaatia ja dialoogivõime arendamine toetab ka kriitilise mõtlemise võime arengut (Tsafirir Goldberg 2016, 255–56) ning selline tegevus saab lisaks maailmapilti laiendada, nagu selgitas ülaltsiteeritud õpetaja. Nagu ka kvalitatiivsetest andmetest selgus, siis arutelusid tekitavadki teemad, mis lähevad õpilastele isiklikult korda. Seega tuleb õpetajatel leida viis, kuidas suunata õpilasi arvamust avaldama üksteise suhtes lugupidavalt.

- *Vastuolusid tekitavate teemade käsitlemine tunnis võib mõnikord äratada endas ka negatiivseid tundeid. Märki tabelis, kas oled tundnud mõnes tunnis nimetatud tundeid, kui on käsitletud antud laiemat valdkonda.*

Kõigepealt tuleb mainida, et küsimuse disain oli pisut ebaõnnestunud, sest vastajad said teemade puhul valida ainult ühe tunde, kuigi tunnete puhul räägitakse üldiselt nende kiirest vahetumisest lühikese perioodi jooksul ning tihti mitme tunde samaaegsest kogemisest (Alev 2015). Soovi valida rohkem tundeid väljendati ka avatud vastustes. Küll aga saab selle küsimuse puhul võrrelda, mis teemad on õpilastes kõige enam negatiivseid tundeid tekitanud ning kuivõrd on seda märganud õpetajad. Kuna vastusevariandid ei moodustanud skaalat, siis ei saanud tulemustega sooritada T-testi nullhüpoteesi välistamiseks.

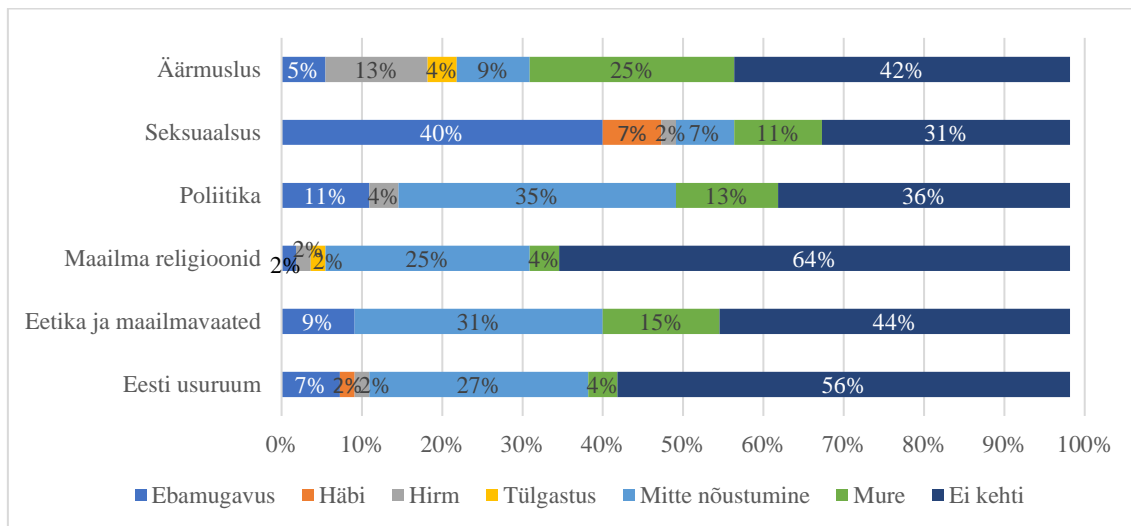
Õpilased on kõige enam kogenud negatiivseid tundeid poliitikateemade puhul (vt joonis 12). Siinkohal tasub ära märkida, et õpetajad vastasid küsimustikule peamiselt 2023. aasta riigikogu valimiste valimisnädalal ning õpilased sellele järgneval nädalal. See tähendab, et paljud õpilased said esimest korda ise valimistel osaleda. Päevakajaliste teemade kujunemist tundlikumaks on täheldatud ka varasemates uuringutes (Kello ja Raudsepp 2017, 116). Kõige enam oli poliitikaga seonduvate teemade puhul kogetud mittenõustumist, kuid kõrgemad olid ka muret ja tülgastust näitavad protsendid. Pea pooled vastajad olid negatiivseid tundeid kogenud ka äärmusluse, seksuaalsuse ning eetika ja maailmavaatelite teemade puhul. Kõige vähem oli negatiivseid tundeid kogetud maailma religioonide ja Eesti usuruumi kategoorias.

Joonis 12. Teemadega seotud negatiivsed tunded. Õpilaste vastused

Õpetajate vastused erinesid õpilaste omast võrdlemisi palju. Protsentuaalselt on õpetajad märganud kõigis kategooriates tunnete avaldumist isegi rohkem, mis võib viidata sellele, et õpetajad hindavad üle õpilaste tundlikkust (vt joonis 13). Negatiivsete tunnete avaldumist märgiti kõige vähem maailma religioonide ja Eesti usuruumi kategoorias. Õpetajad märkisid enim negatiivsete tunnete avaldumist seoses seksuaalsuse

teemadega. Arvatavasti on õpetajate tulemused rohkem üldistatavamad: aastatepikkune kogemus erinevate klassidega loob võimaluse märgata korduvaid mustreid ning vähendab üksikute aeg-ajalt teravamate teemade mõju üldisele tunnetusele.

Joonis 13. Õpilaste kogetud negatiivsed tunded õpetajate hinnangul

Lisatud kommentaarides tõid õpilased välja, et mittenõustumist esineb eelkõige siis, kui mõni klassikaaslane avaldab diskrimineerivaid seisukohti. Samuti mainis üks õpetaja välja, et väga väheste puhul on üldse aru saada, kui nad midagi tunnevad, ning teine õpetaja leidis, et tema ülesanne ei ole õpilastes ebamugavuse tekitamine, vaid aidata õpilastel mõista põhjuseid. Soov säästa õpilasi negatiivsetest tunnetest on selgelt välja tulnud ka eelnevatest uuringutest, kuid see ei tähenda, et mõni selline tunne ei võiks õpilastel siiski teema käsitusviisist tulenevalt esile kerkida (nagu illustreerivad ka õpilaste vastused), ning see on oluline aspekt, millega õpetajad peaksid arvestama.

Küsimusega uurisin ainult negatiivsete tunnete kohta, mitte seda, kas teema on vastuoluline ja seepärast õpilastele võib-olla hoopis põnev. Eelnevates uuringutes on nt ajalooõpetajate puhul täheldatud, et ajalooliselt tundlike teemade õpetamisel tajutakse emotsioone ambivalentena: mõnikord kui ohtu, mida tuleb õpetajal reguleerida, teinekord kui ressursi, mida õpetajad kasutavad, et suurendada õpilaste motivatsiooni või huvi õppetöö vastu (Brauch, Leone ja Sarrica 2019, 127–28). Õpetajate oskus märgata õpilastel üles kerkivaid emotsioone on seega ülimalt tähtis ja tulemustest saab üldiselt järeldada, et küsimustikule vastanud õpetajad suudavad neid õpilaste puhul tuvastada võrdlemisi hästi.

Kokkuvõtteks, pingelisemat õhkkonda tekitavad need teemad, mille puhul avaldati ka enim isiklikult korda minemist. Selles osas õpilaste ja õpetajate vastused

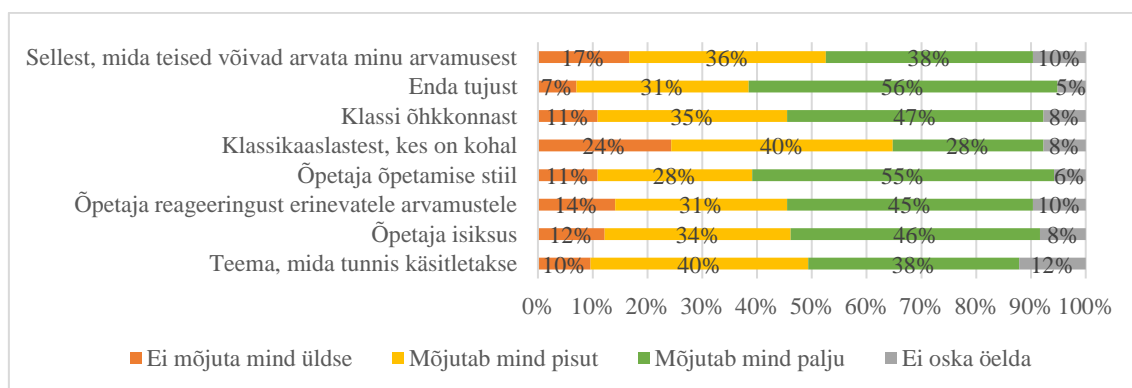
üldiselt ühtisid, kuid erinesid vastuste jaotuses. Õpetajad märkisid aga taas enam tuliste arutelude üleskerkimist ning väljendasid ka enam isiklikku puudutatust, mis võib viidata sellele, et nad tajuvad teemasid klassiruumis tundlikumana, kui need seda on, või sellele, et nad pelgavad neid olukordi rohkem. Negatiivsete tunnete esinemist märkisid nii õpilased kui ka õpetajad kõigi peateemade puhul, kuid mõni teema on põhjustanud märgatavalt rohkem negatiivsete tunnete avaldumist, mis on samuti ilmselt seotud sellega, kui väga teema läheb õpilastele isiklikult korda.

5.3. Arvamuste avaldamine

Siin alapeatükis käsitlen kolmanda uurimisküsimuse (vt siin töös lk 21) alla koondunud küsimuste vastused.

- *Kui palju sõltub järgnevatest teguritest see, kuivõrd 1) sa ise väljendad tunnis arvamust mõnel vastuolulisel teemal; 2) klassikaaslased väljendavad tunnis erinevaid arvamusi?* [Õpilaste küsimus] *Kui palju sõltub järgnevatest teguritest sinu hinnangul, kuivõrd väljendavad õpilased tunnis erinevaid arvamusi?* [Õpetajate küsimus]

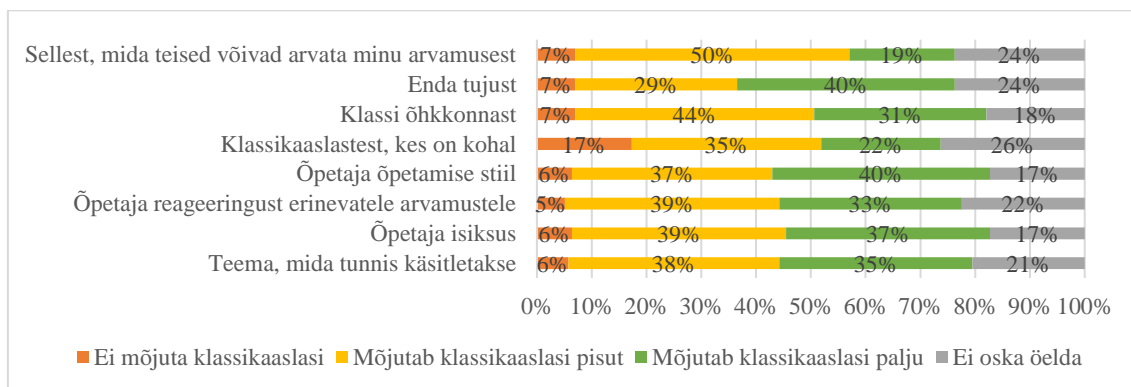
Enamiku õpilaste hinnangul mõjutavad kõik loetletud tegurid seda, kas nad avaldavad oma arvamust vastuolulistel teemadel (vt joonis 14). Kõige vähem mõjutab õpilaste hinnangul neid see, kes klassikaaslastest on kohal (24%) ja mida nad arvata võivad (17%). Kõige enam mõjutavad arvamuse avaldamist aga nende hinnangul tuju ja õpetaja õpetamise stiil.

Joonis 14. Vastaja enda arvamuse avaldamist mõjutavad tegurid. Õpilaste vastused

Klassikaaslaste kohta vastates suurenes märgatavalt vastusevariandi „Ei oska öelda“ osakaal (vt joonis 15). See võib tuleneda sellest, et klassikaaslastega sellistel teemadel väga ei pruugita rääkida ja tegurite mõju saab jälgida ainult selle põhjal, kuidas keegi tunnis käitub. Sellegipoolest hinnati kõigi tegurite mõju võrdlemisi suureks. Kõige

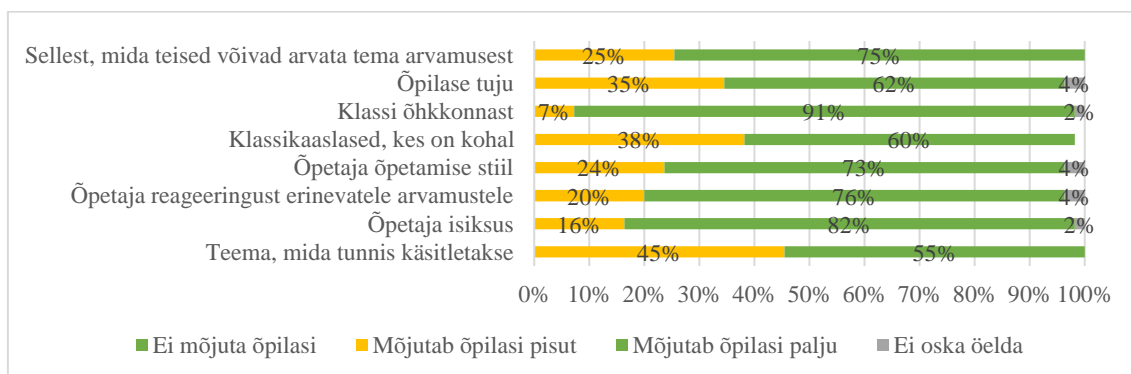
suuremaks mõjuteguriks hinnati klassi õhkkonda, õpetaja õpetamise stiili ja õpetaja isiksust.

Joonis 15. Klassikaaslaste arvamuse avaldamist mõjutavad tegurid. Õpilaste vastused

Sellegipoolest on oluline märkida, et nii enesekohaste vastuste järgi kui ka klassikaaslaste kohta vastates tundis vähemalt ligi 60% õpilastest, et tegurid mõjutavad mõneti või palju arvamuste avaldamist. Õpilased on seega mõjutatud erinevatest teguritest, mis kujundavad nende enesetunnet ja klassiõhkkonda. Õpetajate peamiseks provokiviks on nendega arvestamine ning parimal juhul enda kasuks keeramine (nt arutelude soodustamise eesmärgil).

Õpetajate meelest mõjutavad õpilasi kõik tegurid (vt joonis 16). Kõige suurema mõjuga teguriteks peavad õpetajad klassiõhkkonda ning õpetaja isiksust, mis ühtib ka õpilaste vastustega. Vähem oluliseks peavad õpetajad teemat, mida tunnis käsitletakse, ja seda, kes klassikaaslastest on kohal.

Joonis 16. Õpilaste arvamuse avaldamist mõjutavad tegurid. Õpetajate vastused

T-test sooritati antud küsimuse puhul kaasates kõiki vastusevariante peale variandi „Ei oska öelda“. Õpilaste vastuste keskmised olid kõigi tegurite puhul madalamad kui õpetajatel ning statistilise veapiiri sisse jäi ainult variant „Teema, mida tunnis käsitletakse“. Kõige väiksem vahe oli tuju ja õpetamise stiili osas, kõigi teiste

vastusevariantide vahe oli võrdlemisi suur (vähemalt viis kohta peale koma). Seda võib selgitada taas õpetajate pikaajaline kogemus erinevate klassidega, kus on märgatud kõigi tegurite teatavat mõju õpilaste käitumisele. Samas tasub märkida, et õpetajad hindasid tugevamaks just tegurite mõju (vastusevarianti „Mõjutab õpilasi palju“ valisid õpetajad rohkem), mis võib hoopis viidata sellele, et õpetajad hindavad tegurite mõju õpilaste arvamuse avaldamisele tugevamaks, kui see tegelikult on. Et õpilaste hinnangul mõjutavad neid ja nende kaaslasi eelkõige tuju ja õpetaja õpetamise stiil, siis võiks õpetajad, kes soovivad soodustada arvamuse avaldamist klassiruumis, pöörata tähelepanu just nendele teguritele.

- *Miks avaldub sinu hinnangul osade teemade puhul rohkem arvamuste lahknevusi, mida ka aktiivselt väljendatakse?* [Küsimus õpilastele]

Arvamuste avaldamise peamiste ajenditena tõid õpilased välja kaks suuremat teemat: kogemuste ja koduse tausta mõju ning erinevate arvamuste ja maailmavaadete põrkumine. Paljud õpilased leidsid, et õpilase aktiivsemat arvamuse avaldamist võivad soodustada piisavad teadmised teema kohta ning see, kui kodune kasvatus on oma arvamuse avaldamist toetanud. Samuti mõjutab kodu paljude õpilaste hinnangul nende maailmavaadete ja väärtuste kujundamist, mis võivad koolis põrkuda teistsuguste arvamuste ja väärtustega. Need kokkupõrked soodustavad samuti arvamuse avaldamist. Samas võivad puudulikud teadmised teema kohta mõjuda ka pärssiva tegurina.

Ühe teemana kerkis vastustest üles ka mittenõustumise mõju enda arvamuse avaldamisele. Mitu õpilast märkis, et klassikaaslasel on nende hinnangul absurdne või vale arvamus, siis ka see võib mõjuda kaasa aitava tegurina ning mõnikord võib see tunduda ka vastutusena reageerida. Samuti tuntakse vajadust oma seisukohta kaitsta.

Palju oleneb õpilaste hinnangul ka konkreetsest teemast. Kui teema on kellelegi südamelähedane või paljude arvamustega ning ilma ühiskondlikult kokkulepitud „õige“ vastuseta, siis see soodustab suuremat aktiivsust arvamuse avaldamisel. Seejuures on suur mõju ka sellel, milline õpetaja seisab klassi ees. Sõbralikul keskkonnal on samuti soodustav mõju ehk kui õpetaja on koos õpilastega suutnud luua ruumi, kus erinevad arvamused on teretulnud, siis julgetakse ka rohkem arvamust avaldada.

„Mõne teema puhul ei ole vahet, kui inimesed kõik erinevalt mõtlevad, aga samas ongi teemad, mille puhul lähevad erinevad arvamused rohkem vastakuti. Ma arvan, et see olenebki sellest, kui tundlik teema on. Mida isiklikum ja tundlikum teema, seda enam püütakse ennast ja oma seisukohta kaitsta ning sageli ka teisi ümber veenda. Seda enam

tundub teiste arvamus riinnakuna ning see põhjustab arvamuste lahknevusi ning tuliseid arutelusid.“ Õpilane 13

- *Toetudes sinu kogemusele õpetajana, milliseid olulisi tegureid on veel, mida eelnevalt ei nimetatud?* [Küsimus õpetajatele]

Peamiste õpilasi mõjutavate teguritena tõid õpetajad sarnaselt õpilastega välja koduse keskkonna ja kogemuste mõju ning õpetaja oskuse luua klassiruumis avatud õhkkonda. Koduse keskkonna mõju puhul rõhutasid õpetajad sealset suhtlemisstiili, mil määral on kodu õpilasele olnud toetav keskkond, millised on pereliikmete arvamused teatud teemade kohta ning kuidas seda kodus väljendatakse. Samuti on olulised õpilaste enda teadmised teemast ning üldiselt isiklikud kogemused. Lisaks tõi mitu õpetajat välja õpetaja enda üldise oskusi loomaks klassis koostööõhkkonda ning selle, milline on õpetaja enda suhe õpilastega. See tähendab, et õpetaja peab oskama õpilasi suunama arutlema ja mõtteid julgelt väljendama.

Oluliseks teguriks ei pea õpetajad tegelikult ainult klassiõhkkonda, vaid ka üldist kooli mentaliteeti ja seda, kuidas suhtutakse õpilaste aktiivsesse kaasamisse.

„Tegureid on palju, alates kodusest kasvatuses, vanemate haritusest kuni ühiskonna kultuuri eripäradeni välja, ent mis koolis on eriti tähtis, see on kooli üldine mentaliteet. Kas ollakse orienteeritud reproduktiivsele õppimisele, kontrollile, mitteeksimisele, riigieksamitele jms või oodatakse õpilastelt loomist, mõtlemist, avastamist, aktiivset kognitiivset tegevust, julgust, initsiatiivi jne. Koolis, kus valitseb viimane, aitavad õpilased ka õpetajail paremini areneda.“ Õpetaja 292

Kooli ja klassi keskkonna mõju olulisusele on viidanud ka õpetajatele loodud juhendmaterjalid ning vastuoluliste teemade käsitlemist kajastanud uurmused (Kerr ja Huddleston 2015; Lippe 2021).

Seejuures on paljude õpetajate hinnangul tähtis see, kuidas teised ning eelnevad õpetajad on õpilaste õppimisharjumusi kujundanud ning kuidas klassijuhatajad on klassisiseseid suhteid arendanud:

„[...] Kui õpilastel on seni olnud väga autoritaarseid õpetajaid, kelle tunnis tuleb "olla vait ning ilma kommentaarideta kuulata", siis on väga keeruline õpilastel ümber õppida, et nende arvamus on väärtuslik. Olen seda enda õpilaste puhul tihti märganud.“ Õpetaja 335

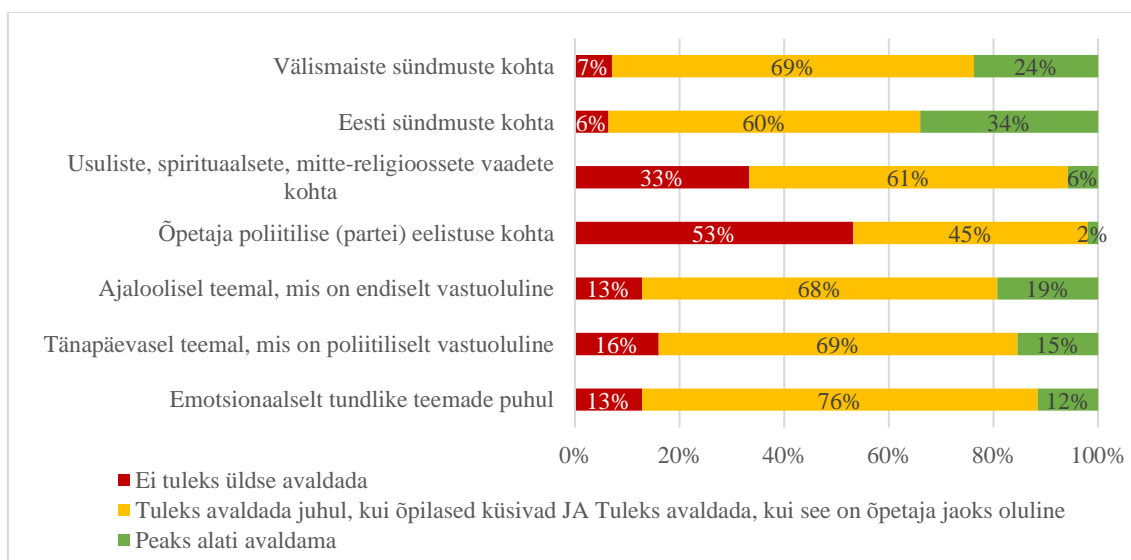
Lisaks mõjutavad õpilaste arvamuste avaldamist õpetajate hinnangul õpilase temperament, vanus, koolis ja maailmas toimuvad sündmused, teema aktuaalsus, (sotsiaal)meedias tarbitu, eelnev tund, kellaeg ning huvi teema vastu: kui teema noortega

ei haaku, siis ei ole ka arutelu ning see võib avalduda ükskõiksusena. Üksikud õpetajad tõid ka välja, et kaalukaks faktoriks on see, kuidas õpetaja ise teemasse suhtub.

Õpilaste ja õpetajate avatud küsimuse vastustest järeldub, et mõlemad peavad olulisteks samu mõjutajaid. Nende hulgas olid koduse keskkonna mõju, kogemused, kasvatus ning avatud ja sõbralik õpikeskkond, mille õpetaja loob. Sarnaseid tegureid on maininud ka eelnevad uuringud (Goldberg, Wagner ja Petrović 2019) ning seega kinnitavad nende vastuste olulisust. Samas tõid õpilased erinevalt õpetajatest enam esile soovi oma seisukohti kaitsta ning ka teatavat vastutust, kui ollakse veendunud enda arvamuse õigsuses. Õpetajad ei peaks seega alahindama õpilaste soovi arvamust avaldada ja seda ka kaitsta, kui peaks selleks vajadus olema. Samas ei peaks arvamuse avaldamine olema kindlasti õpilastele peale surutud või kohustuslik ehk arvamuse avaldamine ei peaks piirduma ainult teiste eest selle välja ütlemisega, vaid peaks hõlmama mitmeid meetodeid, näiteks vestlused väiksemas grupis, anonüümsed arvamuse avaldamised, isiklikud projektid jne.

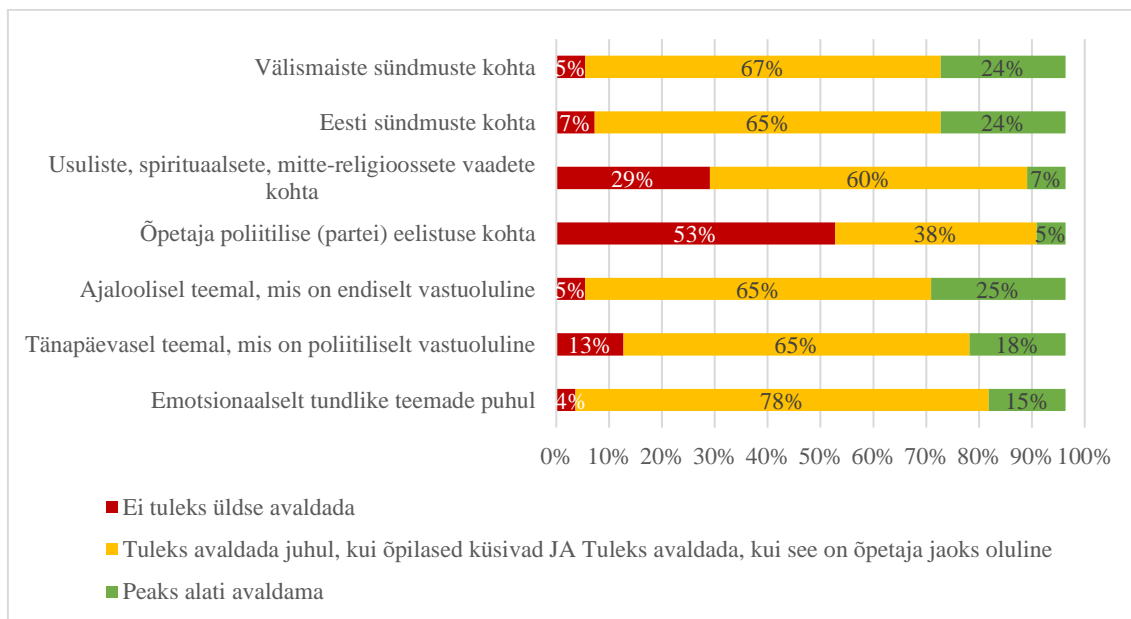
- *Kuidas suhtud õpetaja isikliku arvamuse avaldamisse tunnis?*

Üldiselt huvitab õpilasi õpetajate arvamus teatud tingimustel. Kõige vähem peaks õpetajad enda arvamust õpilaste hinnangul avaldama parteide eelistuste (53%) ning maailmavaadete kohta (33%) (vt joonis 17). Taas võib eeldada, et küsimustiku täitmise langemine riigikogu valimiste perioodi võib tulemusi natuke mõjutada. Teiste teemade puhul jäi vastusevariandi „Ei tuleks üldse avaldada“ valinute hulk alla 16%. Kõige enam huvituvad õpilased õpetajate arvamusel Eesti sündmuste kohta (kokku üle 90% vastanutest). Seega on õpilastel võrdlemisi suur huvi õpetajate arvamus vastu.

Joonis 17. Õpetaja arvamuse avaldamine. Õpilaste vastused

Õpetajate vastused ühtisid siin õpilaste omaga võrdlemisi palju. Sarnaselt õpilastega leidis suurem osa õpetajaid, et kõige vähem tuleks arvamust avaldada parteiliste eelistuste ning maailmavaadete kohta (vt joonis 18). Mõne teema korral oli selle vastusevariandi valinud õpetajate hulk siiski väiksem kui õpilastel. Seega peavad ka õpetajad enda arvamuse avaldamist üsna oluliseks. Lisatud kommentaarid aitavad ka paremini mõista mõlema grupi motiive.

Joonis 18. Õpetaja arvamuse avaldamine. Õpetajate vastused

Õpilasi huvitab õpetajate arvamus, kui see on edasi antud põhjendatult ning teisi arvamusi austavalt. Teatud teemade puhul on see isegi väga teretulnud, sest aitab õpilastel ka enda mõtteid koondada. Mitmed õpilased rõhutasid, et õpetaja ei tohiks oma arvamust või eelistusi õpilastele peale suruda, ning üks õpilane mainis ka, et arvamuse avaldamine peaks õpetajale endale mugav olema. Seega on õpetaja arvamuse juures oluline eelkõige see, kuidas seda väljendatakse.

Sellele samale viitasid ka enamik õpetajaid oma vastustes. Tihti oleneb see olukorrast, kas ja kuidas on õpetaja arvamuse avaldamine oluline. Üks õpetaja tõi ka välja asjaolu, et oleks soovinud vastusevarianti „Kui see on õpilaste arenguks oluline“, kuid rõhutas seejuures veel üle, et ka sellisel juhul tuleb arvamust esitada põhjendatult teistsuguste arvamuste kõrval. Mitmed õpetajad rõhutasid oma vastustes samuti, et arvamust tuleks avaldada neutraalselt ning avatuna teistele arvamustele. Seega, tinglikult leiavad ka õpetajad, et õpetaja arvamuse avaldamine on oluline, kuid seejuures tuleb olla

taktitundeline (oluline väljendusviis), sest vastasel juhul võib see õpilasi liiga palju mõjutada.

„Usulised ja poliitilised tõekspidamised peaksid jääma õpetaja enda jaoks, sest muidu võib õpetaja valik/suhtumine 1) kallutada õpilase samasse paati, aga see pole minu hinnangul õpetaja koht, 2) panna õpilase õpetajasse eelarvamusega suhtuma juhul kui tal või tema perel on vastupidised arusaamad. See omakorda takistab õpilasel vastu võtta ka neutraalseid teemasid ja teadmisi.“ Õpetaja 335

T-testi tulemuste järgi jäid kõigi teemade lõikes kahe grupi vastuste keskmiste erinevused statistilise vea piiridesse. Seega ei ole õpetajate ja õpilaste arvamuse vahel selles küsimuses olulisi erinevusi.

Kui õpetaja taotlus on julgustada ka õpilasi enam argumenteerima ja lugupidavalt arvamust avaldama, siis on väga oluline tema enda eeskuju. Õpetaja entusiasmi ja suhtumine õppimisse mõjutab nii õpilaste enda suhtumist õppimisse üldiselt, suhtumist õppeainesse kui ka suhtumist sisulisse õppimisse (Krull 2018, 458). Sisuline õppimine eeldab eelkõige päriselt arusaamist ning nõuab ka õpilastelt suuremat pingutust. Seega võib tõesti õpetaja tasakaalukas ning põhjendatud arvamuse mõjuda õpilastele arendavalt ja motiveerida ka neid endid rohkem sisuliselt õppetöösse panustama. See, kuidas õpetaja midagi esitleb ja väljendab, on ka selle uuringu vastajate meelest kõige olulisem.

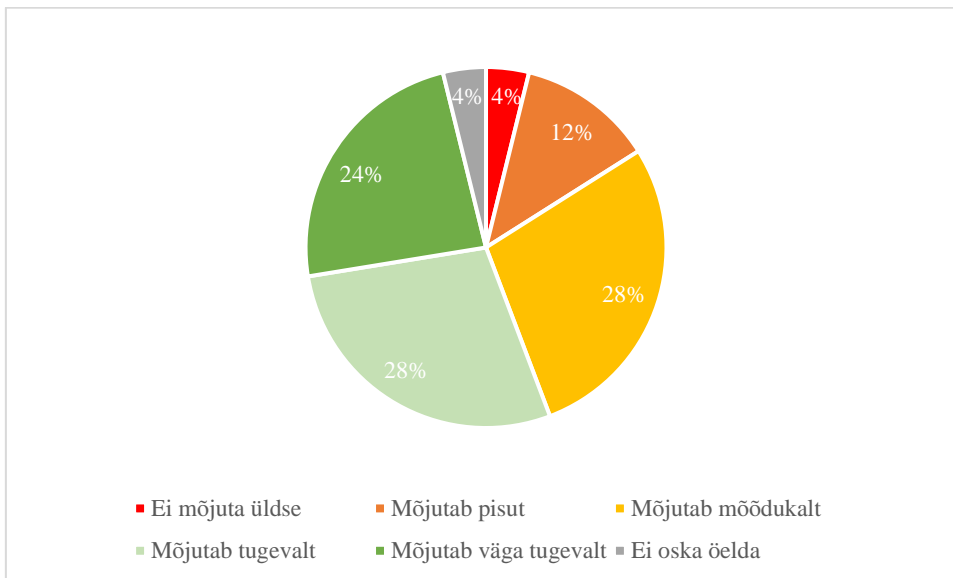
Kolmas uurimisküsimus keskendus arvamuste avaldamist mõjutatavatele teguritele. Vastuste analüüsist selgus, et õpilaste arvamuse avaldamist mõjutavad klassiruumis mitmed tegurid, eelkõige nende endi enesetunne ja tuju ning klassi õhkkond. Oluliseks peeti ka näiteks õpetaja õpetamise stiili ja seda, kuidas õpetaja suudab klassiruumis luua koostöise õpikeskkonna. Õpetajad hindasid tegurite mõju tugevamaks kui õpilased, mis võib viidata tegurite mõju ülehindamisele. Õpilaste arvamuse avaldamist võiks soodustada arvestamine nende tunnetega ja see, millised õpetamismeetodeid kasutatakse. Lisaks toodi oluliste mõjutatavate teguritena esile koduse keskkonna, kasvatus, kogemuste ja teadmiste mõju. Õpetajad mainisid lisaks veel kooli keskkonna mõju ning õpilased soovi enda seisukohti kaitsta. Õpetajate enda arvamuse avaldamist pidasid võrdlemisi oluliseks nii õpetajad kui ka õpilased, kuid seejuures on oluline, et õpetaja teeks seda avatuna teiste arvamuste suhtes.

5.4. Õpetajate otsuste tagamaad

Siin alapeatükis käsitlen neljanda uurimisküsimuse (vt siin töös lk 21) alla koondunud küsimuste vastused.

- *Hinda, kui palju mõjutavad sinu meelest õpetajate isiklikud kogemused seda, kuidas nad erinevaid teemasid klassiruumis käsitlevad?* [Küsimus õpilastele]

Õpilaste hinnangul mõjutavad õpetajate isiklikud kogemused nende õpetamise viisi võrdlemisi tugevalt (vt joonis 19). Kõigest 4% vastanutest leidis, et see ei mõjuta neid üldse, samas kui üle $\frac{3}{4}$ vastajatest leidis, et see mõjutab õpetajaid mõõdukalt, tugevalt või väga tugevalt. See tähendab, et ka õpilased ei alahinda õpetajate kogemuste mõju nende õpetamisele ning on arvatavasti täheldanud ka erinevaid ilminguid sellest.

Joonis 19. Õpilaste arvamus õpetajate isiklike kogemuste mõjust. Õpilaste vastused

- *Kuidas võiks sinu meelest õpetajad selles uuringus eelpool mainitud teemasid üldiselt koolitunnis käsitleda?*

Õpilaste hinnangul on eelkõige oluline faktipõhisus ja neutraalsus. Enne arutelusid on paljude õpilaste meelest oluline piisavad taustteadmised ka õpilastel. Samuti leidis mitu õpilast, et arvamust ei tohiks sundida avaldama ning õpetajad võiks rohkem rakendada kas kirjalikku anonüümset arvamuste kogumist või väiksemaid grupisisesid arutelusid. Kuna mitu õpilast mainis, et vajalik on luua väga mitmekesine ülevaade teemade erinevatest tahkudest, siis peavad ka õpetaja teadmised olema kõrgel tasemel. Samas soovitakse, et õpilasi nähakse võrdsete partneritena, nende (võib-olla teistsuguse) arvamust aktsepteeritakse ja õpilaste enesetundega arvestatakse (st jätta ründav suhtlusstiil kõrvale).

Meetoditest tõstsid õpilased esile rühmatöid, debatte, arutelusid, rollimänge, anonüümseid ülesanded, probleemülesannete lahendamist, allikate hindamist, tekstide või

videote analüüsi, juhtumite/sündmuste analüüsi jne. Teemasid peaks käsitlema mitmeid valdkondi kaasates, st lõimima erinevaid õppeaineid.

„Arvan, et eelmainitud teemade hulgas on selliseid, mille puhul mõned õpilased ehk ei soovi oma arvamust ja mõtteid tervele klassile jagada (eelkõige poliitika ja seksuaalsus, aga ka teised). Õpetaja võiks seetõttu anda ülesandeid, mis küll annavad õpilastele võimaluse õppida, uut infot omandada ja reflekteerida (essee, analüüs, referaat, teksti lugemine ja konspekteerimine), aga need ei tohiks sundida õpilast enda arvamust tervele klassile avalikustama (slaidiesitluse koostamine ja klassile esitamine, kõne kirjutamine ja esitamine, rühmas arutlemine). On õpilasi, kellele meeldib omavaheline diskussioon, nii et vastavalt klassi olemusele võivad debatil või aruteludel positiivsed olla, aga tuleb siiski veenduda ka iga õpilase turvatundes, st tal ei tohiks koolitunnis tekkida hirmu.“
Õpilane, ID 96

Seega on õpilaste meelest oluline õpetaja taktitundeline, mitmekesine ja kohati ettevaatlik lähenemine, mis peaks lähtuma õpilastest. Õpilaste vastustest leiab kinnitust soovitus õpetajatele, et arvamuse avaldamiseks peaks õpilastel olema erinevaid viise, sh anonüümsust tagavad meetodid. Samuti on mitme õpilase mainitud meetodite keskmes õpilaste omavaheline õppimine ja kogemuste jagamine. Klassiruumid, kus arutelud nõuavad ka õpilaste endapoolset ettevalmistust ja olulisel kohal on õpilaste vaheline õppimine/selgitamine, on õpilaste hinnangul avatuma õhkkonnaga ja õppimist tajutakse laiemalt, sest õpitakse nii õpetajatelt kui ka oma klassikaaslastelt (Hess ja McAvoy 2015, 47–51).

Õpilaste viited õpetajate teadmiste vajalikkusele on samuti tähelepanuväärsed, sest õpetajalt eeldatakse väga head (erialast) teadmiste pagasit. See tähendab, et kuigi õpilased peavad oluliseks õpetajate üldpedagoogilisi oskusi, siis sama palju väärtustatakse ka erialaseid teadmisi. Õpetajate koolitamisel on magistriõppeastmes on väga suur rõhuasetus üldpedagoogiliste oskuste arendamisel, mille võrra on erialaste teadmiste osakaal õpetajate õppekavades märgatavalt vähenenud (erialaseid õppeaineid ilma magistritöötä on 30 ainepunkti 120st) („Õpetajamagistrikavad ja erialad“ 2021). Headest oskustest on aga vähe kasu, kui ei ole teadmisi, mida nendega edasi anda.

Õpetajad rõhutasid samuti, et meetodeid on väga palju ja erinevaid, ühte õiget aga ei leidu. Kõige edukamateks on nende kogemusel osutunud arutelud, empaatiat treenivad ülesanded, rollimängud (milles õpetaja arvamus on pigem tagaplaanil), vastuargumentide esitamine, kogemuslugude käsitlemine, väiksemad grupiarutelud, kirjandid/esseed. Nende meetodite edukusele viitavad ka varasemad uuringud (Tsafrir Goldberg 2016; Kello ja Raudsepp 2017; Hess ja McAvoy 2015; Brauch, Leone ja Sarrica 2019). Samas

tõi üks õpetaja välja selle, et alati pole kindel, kas arutelu võib viia konfliktini, ning siis on parem see kõrvale jätta.

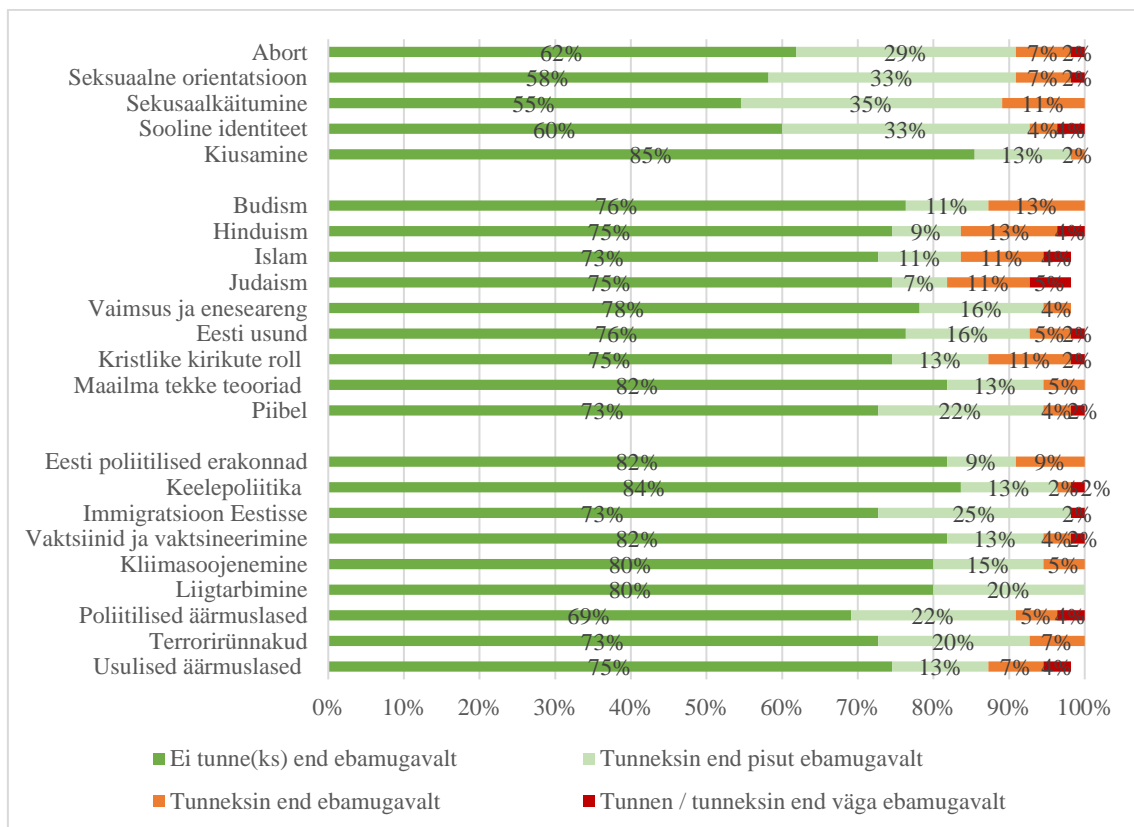
„Meetodeid on siin palju. Ja kõigi teemade jaoks üht meetodit ei ole. Üldjuhul on hea meetod diskussioon, ent väga tundliku teema puhul on vajalik põhjalikum iseseisev eeltöö. [...] Ja vahel, kui pole kindel, et diskussioon konfliktideni ei vii, on see parem ära jätta. Hea meetod sellistel puhkudel on kaastundlik, empaatiline küsimuste püstitamine ja nende õhku jätmine. On palju küsimusi, millele me peame alles vastuseid otsima. Avatuks jääv tõsine küsimus on parem kui vilets vastus.“ Õpetaja 292

Õpetajad toonitasid, et õpilastele ei tohiks survet avaldada, kuid kui arvamust esitletakse, siis suunatakse õpilasi lisama ka põhjendusi, miks ta nii arvab (argumenteerimis oskuse arendamine). Samuti tõi üks õpetaja välja, et oluline on ka õpetajate vaheline koostöö, et vältida dubleerimist ja rikastada õppesisu. Selleks tuleb tunnetada konteksti ja meetodid tuleb eelkõige klassist lähtuvalt valida (sh klassi valmisolekut hinnata). Õpilasi tuleb suunata oma arvamust põhjendama ja teisi kuulama.

Järelikult on ka õpetajate meelest oluline õpilasi mitte survestada arvamust avaldama, kuid õpetajad pöörasid rohkem tähelepanu arvamuse põhjendamise olulisusele. See võib olla seotud õpetajate sooviga arendada õpilastes kriitikameelt ja argumenteerimisoskust, mis on levinud soov näiteks ajalooõpetajate seas (Kello ja Raudsepp 2017, 122–24).

- *Hinda, kui ebamugavalt sa tunneksid või oled tundnud end järgmiste teemade käsitlemisel enda tunnis või mõne lõimingu tunni raames.*

Üldiselt ei tunne õpetajad end nende 23 potentsiaalselt vastuolulistes teemades ebamugavalt. Kõigi teemade puhul väitis vähemalt 55% protsenti vastanutest, et nad ei tunne(ks) end ebamugavalt, kui peaksid selliseid teemasid enda tunnis või mõne lõimingu tunni raames seda käsitlema (vt joonis 20). Kõige enam mainiti väikest ebamugavust seksuaalsusega seonduvate teemade puhul (29–35% vastajatest). Ebamugavust väljendati ka religiooniga seonduvate teemade korral ning see on eelkõige ilmselt seotud väheste teadmistega nendes valdkondades ja hirmuga teatud maailmavaadet õpilaste silmis soosida. Õpetajates tekitab pisut enam ebamugavust ka poliitiliste äärmuslastega seotud teemade käsitlemine.

Joonis 20. Õpetajate ebamugavus teemade käsitlemisel. Õpetajate vastused

Avatud vastusesse lisasid õpetajad veel kommentaare, et kõige enam tekitab ebakindlust või ebamugavust puudulikud teadmised. Samuti võivad lähedaste läbielamised mõne teemaga seoses muuta teema käsitlemise enda jaoks ebamugavamaks. Oluline on siiski välja tuua, et mitu õpetajat andsid märku sellest, et ükski teema ei tekita ebamugavust oma olemuselt, vaid pigem on ebamugavuse allikaks see, kui õpilased ootavad must-valgeid vastuseid, mida ei ole võimalik anda. Samuti kirjeldas üks õpetaja, et tihti kulub palju rohkem energiat terminite selgitamisele kui sisukale ja edasiviivale arutelule.

„Teie küsimustik pani mind järele mõtlema minu rollile õpetajana. Loodusainete õpetamisel olen rõhutanud mudelite tähtsust. Selgitanud, et me ei tea õieti midagi tegelikkuse kohta. Suur osa ajast kulub põhimõistete selgitamisele. Ma ei oska ilmselt arutelu tekitada, luua õhkkonda vabamaks aruteluks. Veelgi enam, ma ilmselt ei väärtusta arutelu õppemeetodina.“ Õpetaja 342

Teatava ebakindluse põhjusena on teadmiste puudumist Eesti õpetajate puhul ka varem näiteks äärmuslusega seonduvate teemade puhul täheldatud (Maiberg ja Kilp 2022, 122–123) ning samuti oli akadeemiliste teadmiste puudumine teine kõige märkimisväärsem kõhkluste või vältimise põhjendus rahvusvahelises ajalooõpetajate

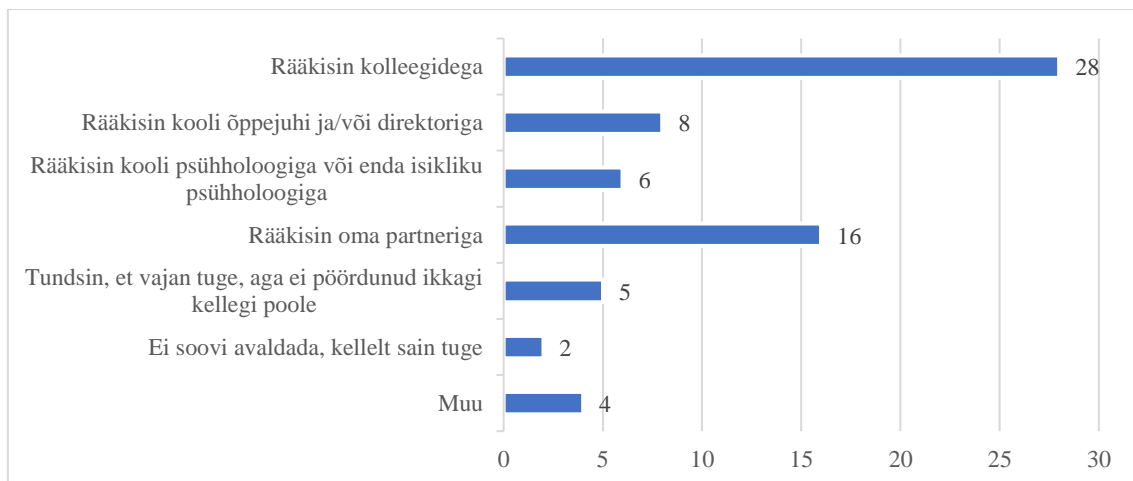
uuringus (Goldberg, Wagner ja Petrović 2019, 18–19). Samas uuringus viidati ka õpilaste emotsionaalsete reaktsioonide mõjule, kuid siinses uuringus sellekohaseid väiteid ei esitatud ja seda järeltust andmete põhjal teha ei saa. Küll aga on huvitav, kuidas ka õpilaste ootused vastustele võivad õpetajates tekitada ebamugavust, sest tihti ei ole küsimustele lihtsaid vastuseid ning õpilastele seletamine võib osutada proovikiviks hoopis õpilaste seatud ootuste tõttu.

- *Kas oled tundnud peale mõnda tundi, et sul on vaja veel kellegagi koos tunnis juhtunu üle reflekteerida või nende tuge?*

58% õpetajatest väljendas seda, et on vajanud peale mõnda tundi tuge või täiendavat reflekteerimist juhtunu üle. Pisut üle kolmandiku õpetajatest ei ole seda tundnud ja 7% vastanutest ei mäleta sääraseid olukordi.

- *Palun täpsusta, kas ja kellega sa sellel teemal vestlesid.*

Eelmise küsimuse „jah“ vastuse täpsustusena selgus, et enim on sellist tuge saanud kolleegidelt ja partneritelt, kuus õpetajat olid pöördunud ka (kooli)psühholoogi poole. Oli ka õpetajaid, kes märkisid, et ei pöördunud kuhugi edasi või ei soovinud avaldada, kelle poole või kuhu abi saamiseks pöörduti. Lisaks toodi välja, et räägiti enda lastega või tegi õpetaja iseseivalt juhtunu analüüsi (vt joonis 21).

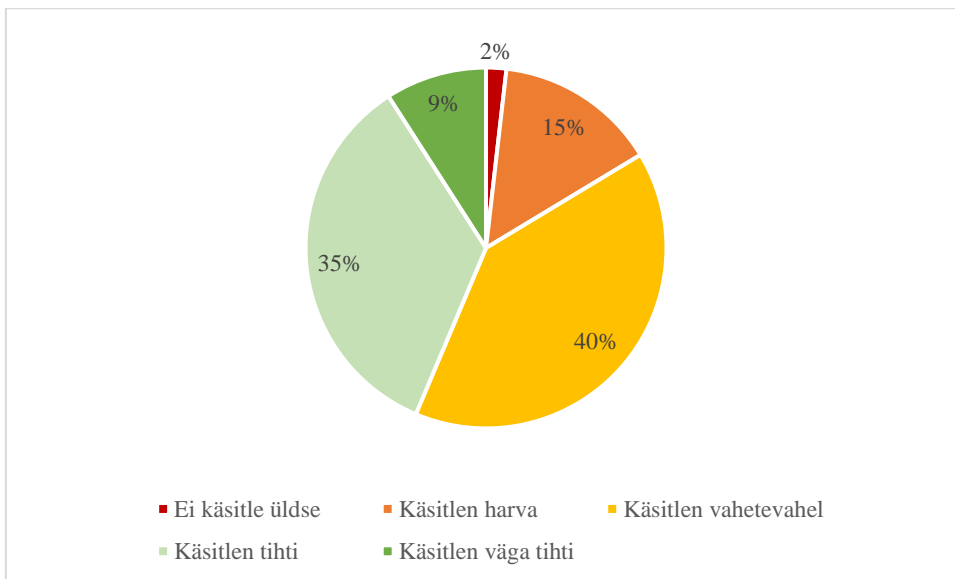

Joonis 21. Vajadus toe järele. Õpetajate vastused

Õpetajad, kes on tundnud, et vajavad tuge, leiavad eelkõige abi kas kolleegidelt või lähedastelt. Refleksiooni roll abi saamisel on õpetajate jaoks väga oluline, mis on mõistetav, sest see on tugevalt seotud õpetajate eneseteadlikkusega, mis aitab arendada sotsio-emotsionaalseid oskusi. Need oskused aitavad hoida õpetajate vaimset tervist, vältida stressi ja läbipõlemist ning soodustab enesetõhusust. (Liiv 2023)

- *Hinda skaalal, kui palju käsitled sa enda aine raames potentsiaalselt vastuolulisi teemasid?*

44% õpetajatest märkis, et käsitlevad potentsiaalselt vastuolulisi teemasid tihti või väga tihti. Veel 40% vastajatest leidis, et teevad seda vahetevahel. Üks õpetaja märkis ka, et ei tee seda üldse, ja ülejäänud 15% teevad seda harva (vt joonis 22). Üks õpetaja, kes vastas, et ei tee seda üldse, ei täpsustanud oma vastust järgmise küsimuse all. Vastuste põhjal saab luua sarnase järelduse nagu rahvusvahelises ajalooõpetajate tundlikkuse uuringus: potentsiaalselt vastuolulised ja tundlikud teemad ei pane õpetajaid neid teemasid otseselt oma töös vältima (Goldberg, Wagner ja Petrović 2019, 17). Samas tundub see minevat pisut vastuollu eespool esitatud küsimusega, kus sai hinnata etteantud teemade käsitlemise põhjalikkus koolis. See võib muidugi tuleneda sellest, et oma aine raames võivad avalduda teistsugused vastuolulised teemad, kui oli esitatud hinnatavate teemade nimekirjas. Samuti on tegu subjektiivsete hinnangutega, mis ei kirjelda tegelikke õpetamisemahte.

Joonis 22. Potentsiaalselt vastuoluliste teemade käsitlemise sagedus. Õpetajate vastused

- *Too näiteid vastuoluliste ja tundlike teemade kohta, mida oled oma aine raames käsitletud.*

Peamiselt nimetasid õpetajad teemasid, mida oli käsitletud ka selle uurimuse raames. Enim mainiti religioonide, ühiskondlikult aktuaalsete (sh poliitika) ja seksuaalsusega seonduvaid teemasid. Lisaks mainiti erinevaid äärmuslusega seonduvaid teemasid (terrorism, sõjad, poliitilised vaated), identiteediga seonduvad küsimused,

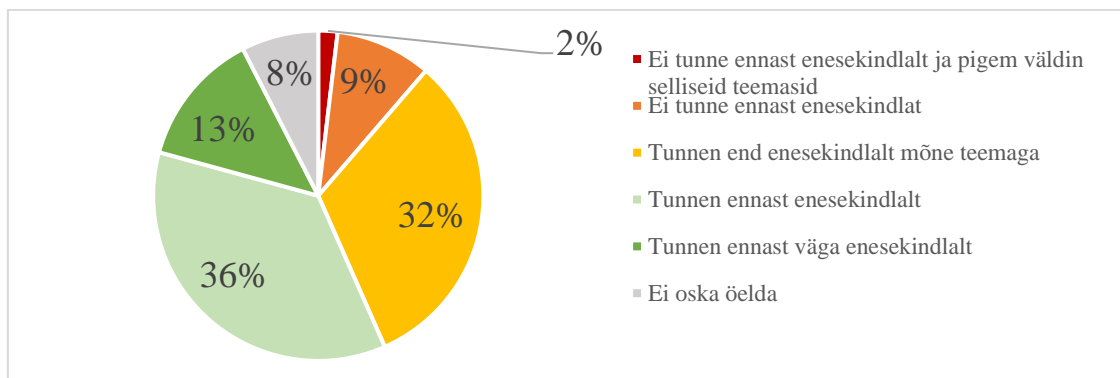
vandenõuteooriaid, eetikaga seonduvad küsimusi, õpilastevahelisi suhteid, kiusamist, üksikuid ajaloolisi teemasid (eelkõige religioonidega seonduvad), erinevate rahvuste tavasid ja kultuuride kokkupõrget, äärmuslikku käitumist, vägivalda ja diskrimineerimist.

Ühiskondlikult aktuaalsetest teemadest kerkisid esile vaksineerimisega seonduv, kliimateemad, sõjapõgenikud, mitteteaduspõhiste arvamuste suur pealetung, keelepoliitika, seksuaalne ärakasutamine, aga ka ärakasutamine tippspordis, sõjad, sõltuvused, vaimse tervise probleemid (sh enesetapud). Need teemad kattuvad osaliselt ka siin uurimuses eespool esitatud vastuoluliste teemadega, sh pidasid õpilased neist teemadest ka mitut sellisteks, mis lähevad isiklikult korda. Tulemused kinnitavad taas, et ühiskondlikult vastuolulised teemad on vastuolulised üldiselt ka klassiruumis. Sellel tõid välja ka Hess ja McAvoy (2015, 10) ning märkisid lisaks, et õpetajad peaksid enne teemade käsitlemist klassiruumis mõtlema, kas tegu on õigustatud vastuoluga ja kas ta on võimeline klassiruumis looma keskkonna, kus erinevad arvamused on teretulnud.

Peamiselt usundiõpetuse õpetajad mainisid, et kogu nende aine sisu saab käsitleda vastuolulisena ning puutuvad seetõttu kokku väga erinevate teemadega. See on võrdlemisi loogiline, sest sest usundiõpetuse õppekava pakub kõige enam võimalusi läheneda teemadele erinevatest vaatenurkadest. Samuti pakub õppeaine palju lõiminguvõimalusi.

- *Kui enesekindlalt sa tunned end potentsiaalselt vastuolulisi või tundlike teemasid klassis käsitledes?*

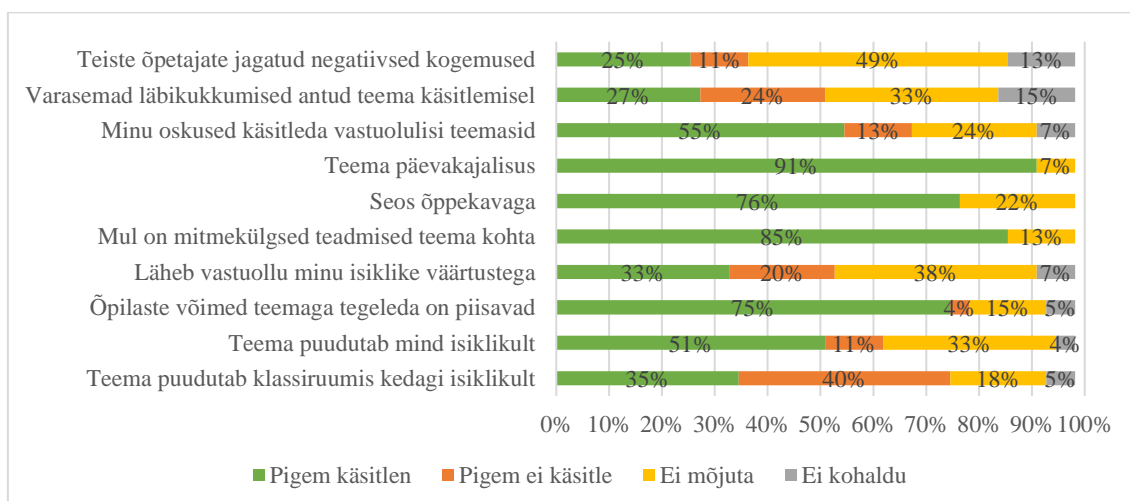
Vältimist mainis ainult üks õpetaja. Ligi pooled õpetajatest vastasid, et tunnevad end enesekindlalt või väga enesekindlalt (49%) potentsiaalselt vastuolulisi teemasid käsitledes (vt joonis 23). Enesekindluse puudumisele viitas ainult 9% vastanutest. Arvatavasti on enesekindlus teemade käsitlemisel samuti seotud teadmiste hulgaga, sest 32% vastanutest tunneb ennast enesekindlalt mõne teemaga ning õpetajate valimi moodustasid väga erineva profiiliga õpetajad.

Joonis 23. Õpetajate enesekindlus potentsiaalselt vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemisel. Õpetajate vastused

- *Mis mõjutab sinu otsuseid, milliseid vastuolulisi ja/või tundlikke teemasid ja kuidas neid klassiruumis käsitleda või käsitlemata jätta?*

Kõige enam soodustab teemasid käsitlema teemade päevakajalisus, seos õppekavaga, teadmised teema kohta ja teadmine, et õpilaste võimed on piisavad teemaga tegelemiseks (75%<). Kõige enam suunas teemasid pigem mitte käsitlema olukord, kui on teada, et mõni teema puudutab kedagi klassiruumis isiklikult (40%). Umbes poole vähem mõjutab teemasid pigem mitte käsitlema varasemad läbikukkumised ja isiklike väärtustega vastuollu minemine. Kõige vähem mõjutab õpetajate hinnangul teiste õpetajate negatiivsed kogemused, varasemad läbikukkumised, isiklike väärtustega vastuollu minek ja isiklik puudutus teemast (vt joonis 24). Õpilaste tunnetega arvestamine on peamise põhjusena kajastunud ka teistes uuringutes.

Joonis 24. Teemade käsitlemist mõjutavad tegurid

Lisatud kommentaaridest selgus, et varasemad läbikukkumised suunavad pigem lähenemisviisi muutma kui vältima. Teemade keerukus sõltub olukorrast ja klassist,

kellega konkreetselt kokku puututakse. Silja Härm on doktoritöös, kus ta uuris usundiõpetuse õpetajate õppesisuvalikuid, täheldanud seda, et mõnikord jääb osa teemasid (sõltumata nende vastuolulisusest) kõrvale või käsitletakse neid pealiskaudsemalt, sest need pole õpilastele huvitavad, teemad ei mahu tundide mahu sisse või on õpetaja teadmised pisut puudulikud (Härm 2021, 85–87). Need põhjused selle valimi seas esile ei kerkinud, kuid samas ei suunanud ka küsimustik nendele põhjustele tähelepanu pöörama.

Kokkuvõtvalt saab neljanda uurimisküsimusele vastata, et õpetajad käsitlevad enda hinnangul teemasid tihti (üle 80% vastas vahetevahel, tihti või väga tihti). Religiooniõpetuse õpetajad rõhutasid, et nende aines on pea kõik teemad vastuolulised. Vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemisel põhjustab õpetajates ebakindlust ja ebamugavust peamiselt vähesed teadmised teemast, kuid ka õpilaste seatud ootused vastustele. Kõige enam soodustab selliste teemade käsitlemist päevakajalisus, seos õppekavadega, olemasolevad teadmised ja õpilaste võimekus teemaga tegeleda. Ligi 60% õpetajatest mainis, et mõnikord on tunnis juhtunu suunanud neid tuge otsima ja/või sügavamalt asja üle reflekteerima. Ka õpilased leidsid, et õpetajate varasemad kogemused mõjutavad tugevalt seda, kuidas nad koolis õpetavad, ning õpetajatelt eeldatakse põhjalikke teadmisi. Selline ootus võib aga õpetajates ka suuremat ebamugavust tekitada. Mõlemad grupid leidsid aga, et õigeid meetodeid teemade õpetamiseks ei ole ning meetodite sobivus sõltub laiemast kontekstist.

Küsimustiku viimastes kommentaarides tõid õpilased üksikud näited õpetajatest, kes kannavad endas väga jäiku arusaamu ja teistsuguste arvamuste mahategemist, samuti arutelude vaigistamist, kuigi see võiks neid väga arendada. Selline õpetajate käitumine on mõnele õpilasele väga häiriv. Õpilased soovivad õpetajates enim näha ausust ja avatust ka muutustele ning suuremat osakaalu päevakajaliste teemade käsitlemises.

Õpetajad rõhutasid veel, et selliste teemadega tegelemisel puuduvad igas olukorras kehtivad reeglid ja eelkõige tuleb tegutseda õpilastega arvestades. Osa õpetajad rõhutas ka seda, et õpilastes on vaja arendada sotsiaalseid oskusi ja tundlikke teemasid ei tohiks karta, sest õpilased arutlevad nende üle nagunii. Õpetaja ülesanne on hoolimata õpilase taustast tagada, et kellegi väljaütlemised ei põrmustaks kaaslast. See on mõne õpetajate meelest tihti keeruline, sest osa õpilasi on kodust saanud kaasa väga jäigad seisukohad.

5.5. Uuringu kitsaskohad ja soovitusi edaspidiseks

Uuringul oli kindlasti mitmeid kitsaskohti, mis tasub tulevikus sarnase disainiga uuringute koostamisel silmas pidada. Mitmele neist juhtisid tähelepanu ka vastajad. Mõni õpetaja heitis näiteks ette küsimustiku pikkust ja teatavat ebamäärasust nii vastusevariantides kui ka nt selles, miks olid kaasatud loodusainete õpetajad. Kuigi küsimustik võimaldas kaasata laiemat profiiliga õpetajate valimi, siis tasuks siiski küsimusi ja vastusevariante valdkonniti muuta.

Avatud küsimuste all andsid vastajad küsimustiku kohta ka tagasisidet. Vastajad leidsid, et mõnel skaalal oleks võinud olla rohkem vastusevariante. Esimese uurimisküsimuse all olevate küsimuste puhul tunti puudust nt vastusevariantidest „Käsitletakse liiga põhjalikult“ ja „Ei tea“. Õpetajad tõid seejuures välja, et vastusevariandid ei peegelda kvaliteeti. See ei olnud ka uuringu eesmärk: õppesisu kvaliteeti hinnatakse teistsuguste küsimustega ning soov oli uurida õpetajate ja õpilaste subjektiivseid hinnanguid vastuoluliste ja tundlike teemade olulisuse ja sageduse kohta. Sellegipoolest oleks kahe variandi lisandumine skaalale andnud vastajate tunnetusest parema ülevaate.

Teise uurimisküsimuse alla koondunud skaalade puhul märkis üks õpetaja, et pinged ja arutelud on liiga erinevad mõisted, et neid sama küsimuse all hinnata (täpsustus: küsimuses oli küsitud tulisemat arutelu) ning teine õpetaja tõi välja, et oleks soovinud vastusevarianti „Minu ainetunnis ei ole teema arutelu alla tulnud“. Ka siin tunti puudust vastusevariandist „Ei tea“ ning tunnete nimekirjas oleks võinud olla ka oli puudu viha tunne.

Kuna selliste teemade puhul on eelkõige uuritud õpetajate arvamusi ning nende arvamusi õpilaste kohta, siis oleks soovitatav uurida edaspidi enam, mida õpilased ise arvavad õpetajate lähenemisest teatud teemadele. Ka siinsest uuringust selgus, et kuivõrd arusaamad sellest, kuidas peaks sellistele teemadele lähenema, on võrdlemisi sarnased, siis tasuks edaspidi keskenduda sellele, kui palju sellest klassiruumis ka päriselt rakendub ning seda eelkõige õpilaste enda kogemuste põhjal. Sellistele küsimustikele vastavad arvatavasti eelkõige õpetajad, kes peavad vastuolulisi ja tundlikke teemasid igal juhul oluliseks ning pööravad sellele ka oma õpetamises ilmselt rohkem tähelepanu. Seega ei

ole minu hinnangul võimalik sellise uuringu põhjal päriselt hinnata, kas sellised õpetajad on umbes pooled, enamus või vähemus.

Samuti sai siinse magistritöö raames kogutud andmeid kirjeldatud ja analüüsitud üldisemalt, kuid et kogutud andmestik oli mahukas ja kirev, siis on teisi lähenemisviise. Näiteks saaks ka võrrelda grupiti, kas vastajate seas oli ka sugude vahel märkimisväärseid erinevusi või kuidas erinesid peamiselt loodusainete ja sotsiaalainete õpetajate vastused. Samuti oleks võimalik uurida, kas vastajate seas kujunevad välja ka erinevat tüüpi profiilid (tundlikumad, vähem tundlikumad, ekstreemsemad vastajad), nagu on tehtud ka teiste suuremate uuringute raames, või kas esineb statistiliselt olulisi erinevusi nt maailmavaatelise määratluse (religioosne, spirituaalne, mittereligioosne) alusel. Need lähenemised jäävad edaspidi ilmuvate publikatsioonide jaoks.

Kokkuvõte

Magistritöös uurisin õpilaste ja õpetajate kogemusi vastuoluliste ja tundlike teemadega ja nende hinnangut vastavale õppesisule. Töö eesmärk oli mõista nii õpilaste kui ka õpetajate arusaamu tundlikest ja vastuolulistest teemades, tulemusi võrrelda ja saada ülevaade nii õpilaste kogemustest vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemisel kui ka õpetajate otsuste tagamaadest. Töös oli püstitatud neli uurimisküsimust, mis leidsid ka vastused.

Esimene uurimisküsimus keskendus ootustele ja hinnangutele õppesisu suhtes: millised on õpilaste ja õpetajate ootused ning hinnangud vastuolulise või tundliku õppesisu suhtes ning mil määral õpilaste ja õpetajate hinnangud erinevad? Vastajatele esitatud 23 potentsiaalselt vastuolulist teemat pidasid õpetajad õpilastest üldiselt olulisemaks. Samuti tundsid õpetajad enam, et teemasid ka käsitletakse koolis piisavalt, mis võib viidata sellele, et õpetajad ei suuda õpilasi nende teemade raames väga kõnetada. Religioonidega seonduvate teemade puhul oli tähelepanuväärne, et neid peeti tunduvalt vähem oluliseks, vaimsuse ja enesearengu teemasid peeti aga väga oluliseks. See võib olla põhjendatav eestlaste üldise usuleiguse, ent vaimsuse laia levikuga. Enim tunnevad õpilased ja õpetajad puudust koolis toimetulekut puudutavatest teemadest ja teadmiste arendamisest, nagu täiskasvanu ellu suundumisega seonduv, vaimse ja füüsilise tervisega seonduv, seksuaalkasvatus, väärtused.

Teise uurimisküsimuse raames uurisin tundides kogetud negatiivsete tunnete kohta: mis teemad tekitavad tundides pingelisemat õhkkonda ning kui palju kogevad õpilased enda ja õpetajate hinnangul tundides vastuoluliste ja tundlike teemade käsitlemisel negatiivseid tundeid või seda, et see läheb neile isiklikult korda? Vaatasin ka seda, mil määral need hinnangud õpilaste ja õpetajate vahel erinevad. Kõige enam tekitavad pingelisemat õhkkonda teemad, mis lähevad vastajatele ka enim isiklikult korda: siin kattusid õpetajate ja õpilaste vastused võrdlemisi suurel määral. Seevastu õpetajad tajusid õpilastest keskmiselt enam tulisemate arutelude üles kerkimist ja ka isiklikku puudutatust. See võib viidata sellele, et nad tajuvad klassisituatsioone tundlikumana, kui need on seda õpilaste arvates. Negatiivsete tunnete esinemine on ilmselt samuti seotud sellega, kuivõrd läheb teema õpilastele isiklikult korda. Enim avaldus neid tundeid poliitika teema juures, mis võis olla mõjutatud sellest, et küsimustik viidi läbi riigikogu valimiste perioodil. Selles osas oli õpilastel ja õpetajatel üksmeel, mis

tähendab, et õpetajad suudavad tundides hästi tuvastada õpilaste negatiivsete tunnete esile kerkimist.

Kolmanda uurimisküsimuse keskmes oli arvamuste avaldamist mõjutavad tegurid: mis mõjutab osalejate hinnangul õpilaste arvamuste avaldamist tundides ja kuidas suhtutakse õpetaja arvamuse avaldamisesse? Millised erinevused ilmnevad õpetajate ja õpilaste hinnangute vahel? Õpilaste arvamuse avaldamises osas hindasid õpetajad tegurite mõju tugevamaks kui õpilased, mis võib viidata sellele, et õpetajad hindavad tegurite mõju üle. Õpilaste arvamuse avaldamist mõjutavad nende endi hinnangul klassiruumis mitmed tegurid, eelkõige enesetunne ja klassiõhkkond. Oluliseks mõjutajaks pidasid õpilased ka õpetaja õpetamise stiili ja oskust luua koostöist keskkonda. Seega peaksid õpetajad, kes soovivad arutelu elvdada, just nendele teguritele rohkem tähelepanu pöörama (st, et õpilased tunneksid end aktsepteeritult ja klassis valitseb koostöine õhkkond). Avatud küsimuste all nimetati olulisteks mõjutajateks ka koduse keskkonna, kogemuste ja teadmiste mõju. Õpetajate arvamuse avaldamist pidasid oluliseks nii õpilased kui ka õpetajad, kuid eriti oluliseks peetakse seda, et õpetaja oleks avatud teistele arvamustele.

Neljas uurimisküsimus keskendus õpetajatele: kui sageli käsitlevad õpetajad enda hinnangul tundides vastuolulisi ja tundlikke teemasid ning mis mõjutab nende otsuseid teemade valikul? Õpetajad käsitlevad enda hinnangul vastuolulisi teemasid võrdlemisi tihti, eriti rõhutasid seda religiooniõpetuse õpetajad. Ebakindlust ja ebamugavust tekitab õpetajates eelkõige vähesed teadmised teemast. Kõige enam suunab õpetajaid selliste teemadega tegelema teemade päevakajalisus, seos õppekavadega, olemasolevad teadmised ja teadmine, et õpilased on võimelised teemaga tegelema. Ka õpilased on märganud õpetajate varasemate kogemuste mõju nende õpetamisele ning õpetajatelt eeldatakse põhjalikke teadmisi vastuoluliste teemade käsitlemisel. See võib õpetajates ka ebamugavust tekitada. Samas leidsid nii õpilased kui ka õpetajad, et õigeid meetodeid ei ole ja nende sobivus sõltub eelkõige kontekstist.

Mitmed varasemate uuringute tähelepanekud leidsid ka siinses uuringus kinnitust, nt suudavad õpetajad üldiselt võrdlemisi hästi hinnata õpilase õppimise kogemust. Samas näitavad tulemuste erinevused mõne küsimuse korral siiski seda, et kohati võivad õpetajad mõningaid aspekte tajuda tundlikumana või mõningate tegurite mõju suuremana, kui õpilased seda ise tajuvad. Ankeetküsimustikul oli õpetajate hinnangul ka

mõningaid kitsaskohti: nt tundsid vastajad puudust vastusevariantidest, heideti ette küsimustiku pikkust ja vastusevariantide teatavat ebamäärasust.

Et õpilased ja õpetajad üldiselt nõustusid selles, kuidas peaks vastuolulisi ja tundlikke teemasid koolis käsitlema, siis tasub edaspidi rohkem uurida õpilaste kogemusi seoses sellega, palju nendest praktikatest ja arusaamadest ka klassiruumis rakendub. Samuti saaks siinse uurimuse raames kogutud andmestikku edasi analüüsida erinevate fookustega.

Bibliograafia

- Alev, Mariliis. 2015. Emotsioonid. *Peaasi.ee*. <https://peaasi.ee/emotsioonid/> (vaadatud 23.04.2023)
- Brauch, Nicola, Giovanna Leone ja Mauro Sarrica. 2019. 'The debate almost came to a fight...' results of a cross-national explorative study concerning history teachers' shared beliefs about teaching historical sensitive issues. *Pedagogy, Culture & Society* 27 (1): 111–132. <https://doi.org/10.1080/14681366.2019.1566164>.
- Cost Action IS 1205: Social Psychological Dynamics of Historical Representations in the Enlarged European Union*. 2013. <https://costis1205.wixsite.com/home>. (vaadatud 25.04.2023)
- Council of Europe. 2008. *White Paper on Intercultural Dialogue: Living Together As Equals in Dignity*. Council of Europe.
- . 2010. *Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse harta*. <https://www.coe.int/et/web/compass/council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education>.
- Euroopa Liidu Nõukogu. 2016. *Euroopa parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=ET#d1e2039-1-1>.
- Flensner, Karin K. ja Marie von der Lippe. 2019. „Being Safe from What and Safe for Whom? A Critical Discussion of the Conceptual Metaphor of ‘Safe Space’“. *Intercultural Education* 30 (3): 275–288. <https://doi.org/10.1080/14675986.2019.1540102>.
- Frost, Jim. 2019. „How to Do T-Tests in Excel“. *Statistics By Jim* (blog). <https://statisticsbyjim.com/hypothesis-testing/t-tests-excel/> (vaadatud 08.04.2023)
- Goldberg, Tsafirir, Wolfgang Wagner ja Nebojša Petrović. 2019. „From sensitive historical issues to history teachers' sensibility: a look across and within countries“. *Pedagogy, Culture & Society* 27 (1): 7–38. <https://doi.org/10.1080/14681366.2019.1566165>.
- Goldenberg, Amit, Tamar Saguy ja Eran Halperin. 2014. „How Group-Based Emotions Are Shaped by Collective Emotions: Evidence for Emotional Transfer and

- Emotional Burden.“ *Journal of Personality and Social Psychology* 107 (4): 581–596. <https://doi.org/10.1037/a0037462>.
- Gümnaasiumi riiklik õppekava (06.01. 2011). *Riigi Teataja*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014021>. (Vaadatud 22.01.2023)
- Hand, Michael. 2008. „What Should We Teach as Controversial? A Defense of the Epistemic Criterion“. *Educational Theory* 58 (2): 213–228. <https://doi.org/10.1111/j.1741-5446.2008.00285.x>.
- Heelas, Paul. 2013. „Eesti kui katselabor - ideaalne näide vaimsuse ja religiooni suundumuste uurimiseks“. *Mitut usku Eesti III. Uue vaimsuse eri*, 167–187.
- Hess, Diana E. ja Paula McAvoy. 2015. *The political classroom: evidence and ethics in democratic education*. Critical social thought. New York: Routledge.
- Härm, Silja. 2021. *Eesti gümnaasiumiastme usundiõpetuse õpetajate professionaalsed valikud usundiõpetuse õpetamisel*. Thesis, Tartu: Tartu Ülikool. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/75417>.
- Iglesias, Ricardo, David Aceituno ja María Isabel Toledo. 2017. „Student Teachers’ Understandings and Practices for Teaching “Controversial Issues” in the High School History Curriculum“. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 237 (veebruari): 452–457. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2017.02.089>.
- Jackson, Robert. 2014. *Signposts: policy and practice for teaching about religions and non-religious world views in intercultural education*. Strasbourg: Council of Europe.
- Kello, Katrin ja Maaris Raudsepp. 2017. „Kas kui hästi tahta, võib iga teema tundlikuks muuta? Eesti õpetajate kogemused tundlike teemadega ajalootunnis“. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri* 5 (2): 106–132. <https://doi.org/10.12697/eha.2017.5.2.05>.
- Kerr, David ja Ted Huddleston. 2015. *Living with Controversy: Teaching Controversial Issues through Education for Democratic Citizenship and Human Rights (EDC/HRE). Training Pack for Teachers*. Council of Europe. <https://edoc.coe.int/en/human-rights-democratic-citizenship-and-interculturalism/7738-teaching-controversial-issues.html>.

- Krull, Edgar. 2018. „Õpimotivatsiooni kujundamine ja alalhoidmine“. *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*, 3. täiend. ja ümbertööt. vlj, 451–478. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Lagerspetz, Mikko. 2017. *Ühiskonna uurimise meetodid: sissejuhatus ja väljajuhatus*. Gigantum Humeris. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Liiv, Joosep. 2023. *Sotsiaal-emotsionaalne pädevus ja õpetaja heaolu*. <https://peaasi.ee/sotsiaal-emotsionaalne-padevus-ja-opetaja-heaolu/> (vaadatud 23.04.2023)
- Lippe, Marie von der. 2021. „Teaching Controversial Issues in RE: The Case of Ritual Circumcision“. *British Journal of Religious Education* 43 (4): 400–410. <https://doi.org/10.1080/01416200.2019.1638227>.
- Maiberg, Heidi ja Alar Kilp. 2022. „Extremism in a Classroom: Topics Discussed and Estonian Teachers’ Experiences and Self-Reflective Choices“. *Society Register* 6 (1): 107–128. <https://doi.org/10.14746/sr.2022.6.1.06>.
- Markowska-Manista, Urszula ja Katarzyna Górak-Sosnowska. 2022. *Juhendmaterjal kõrgkoolide õppejõududele ja üldhariduskoolide õpetajatele tundlike teemade käsitlemiseks õppetöös*. <https://sisu.ut.ee/sensiclass>.
- Pablo Fraser, Gabor Fülöp, Massimo Loi ja Markus Schwabe. 2020. *TALIS 2018 tulemused: II osa. Eesti - riigi ülevaade*.
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (09.01.2010). *Riigi Teataja*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/116062016008#para15lg2> (vaadatud 22.01.2023)
- Põhikooli riiklik õppekava (06.01.2011). *Riigi Teataja*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020> (vaadatud 21.01.2023)
- Quartermaine, Angela. 2016. „Discussing terrorism: a pupil-inspired guide to UK counter-terrorism policy implementation in religious education classrooms in England“. *British Journal of Religious Education* 38 (1): 13–29. <https://doi.org/10.1080/01416200.2014.953911>.
- Riigikogu valimised 2023. 2023. *Valimised*. <https://www.valimised.ee/et/valimiste-arhiiv/riigikogu-valimised/riigikogu-valimised-2023>. (vaadatud 22.04.2023)
- Rootalu, Kadri. 2022. Suur ülevaade: õpetajad meie koolides ja lasteaedades. *Statistikaamet*. 30. august 2022. <https://www.stat.ee/et/uudised/suur-ulevaade-opetajad-meie-koolides-ja-lasteaedades>.

- Savenije, Geerte M. ja Tsafir Goldberg. 2019. „Silences in a climate of voicing: teachers’ perceptions of societal and self-silencing regarding sensitive historical issues“. *Pedagogy, Culture & Society* 27 (1): 39–64. <https://doi.org/10.1080/14681366.2019.1566162>.
- Schihalejev, Olga. 2020. *Usualasest haridusest Eesti koolides aastal 2020*.
- Statistikaamet. 2022. Rahvastiku demograafilised ja etno-kultuurilised näitajad. *Statistikaamet: Rahvaloendus*. 2022. <https://rahvaloendus.ee/et/tulemused/rahvastiku-demograafilised-ja-etno-kultuurilised-naitajad>.
- . 2023. Üldharidus. *Statistikaamet*. 2023. <https://www.stat.ee/et/avastatistikat/valdkonnad/haridus/uldharidus>.
- Stradling, Robert. 1984. „The Teaching of Controversial Issues: An Evaluation“. *Educational Review* 36 (2): 121–129. <https://doi.org/10.1080/0013191840360202>.
- Taimalu, Merle, Krista Uibu, Piret Luik ja Leijen Äli. 2019. *Õpetajad ja koolijuhid elukestvate õppijatena. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 tulemused. I osa*. Tallinn.
- Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komitee. 2021. Tartu Ülikool. <https://ut.ee/et/sisu/inimuuringute-eetikakomitee>. (vaadatud 16.04.2023)
- Toledo *Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools*. 2007. Varssav: Organization for Security and Co-operation in Europe. <https://www.osce.org/odihr/29154>.
- Tsafir Goldberg. 2016. „Increasing understanding or undermining national heritage: Studying single and multiple perspectives of a formative historical conflict“. *Sensitive Pasts: Questioning Heritage in Education. Making Sense of History*. Berghahn Books.
- Viirpalu, Piret, Edgar Krull ja Rain Mikser. 2022. „Teachers’ feelings of curriculum ownership: the Estonian case“. *Journal of Baltic Studies* 53 (3): 373–395. <https://doi.org/10.1080/01629778.2021.2001550>.
- Õpetajamagistrikavad ja erialad. 2021. Tartu Ülikool. <https://ut.ee/et/sisu/opetajakoolitus-humanitaarvaldkonnas>. (vaadatud 23.04.2023)

York, Leanne, Alison MacKenzie ja Noel Purdy. 2021. „The Challenges and Opportunities of Conducting PhD Participatory Action Research on Sensitive Issues: Young People and Sexting“. *Citizenship, Social and Economics Education* 20 (2): 73–83. <https://doi.org/10.1177/20471734211014454>.

Experience of students and teachers with controversial and sensitive learning content

Summary

This master's thesis examines students' and teachers' perceptions of controversial and sensitive topics discussed in school. This is a quantitative study. The thesis aims to highlight the differences and similarities between what students perceive as controversial and sensitive and what teachers perceive as it. The aim was also to gain a broader overview of students' experience in dealing with controversial and sensitive topics and what recommendations can be made to teachers to deal with such topics.

A questionnaire survey was used as a data collection method, and data was analysed using statistical data analysis methods. The content analysis was used on open questions. The survey sample consisted of teachers and students from all over Estonia. The sample of teachers consisted of subject teachers. Students at least 16 years of age made up a sample of students. Teachers were contacted via public mailing lists of subject associations or by writing general emails to schools. Teachers sent the students questionnaires.

The thesis is divided into five major chapters. The first chapter gives an overview of the broader context of teaching controversial and sensitive topics. Guidelines from curriculums emphasise that the role of the school and teachers is to develop skills in students that would help them participate in the processes of a democratic society. Teaching controversial and sensitive topics is essential because it develops communication skills in young people and how to engage in dialogue with someone different from them. The guidance materials created for teachers emphasise that different classrooms require different approaches, and teachers must have a strong sense of context and self-reflection. In general, socially controversial topics are also controversial in the classroom, and sensitive topics become sensitive when it concerns someone personally. The opposite is also possible or, for example, a situation where the subject affects someone personally (is sensitive) but is not generally considered controversial.

The second chapter briefly overviews the results of similar studies published in recent years. In general, studies have focused on the experiences and descriptions of teachers. Studies show that topics are challenging to define and inherently change over

time. Mainly, subjects may become more sensitive due to current affairs, students' backgrounds, collisions of narratives, or lack of socially agreed answers. Teachers may avoid dealing with such topics because they are afraid to hurt students' feelings, students' prejudices, clash of opinions, or because of personal experiences and beliefs.

The third chapter explains the research questions and the questions on the questionnaire relating to research questions. The thesis has four overall research questions. Two questionnaires were prepared: one for teachers and one for students. The questions were formulated so that some answers could be compared.

The fourth chapter describes the survey's methodology, how the questionnaire was conducted, and how data was analysed. Sampling and demographic data of students and teachers were also described. The total number of respondents was 211, of whom 156 were students and 55 teachers. Most teachers were teachers of Estonian language, physics, literature, human studies, history, civics and citizenship education and religion. It was also common for teachers to teach more than one subject.

The fifth chapter presented the study results and the analysis of the responses. The first research question focused on expectations and assessments regarding the content of studies: What are the expectations and assessments of students and teachers regarding controversial or sensitive content of studies, and to what extent do the evaluations of students and teachers differ? Teachers generally considered the 23 potentially controversial topics presented to respondents more important than students. At the same time, they felt that the topics were also adequately addressed in school, which may indicate that teachers cannot pass on the importance of those topics to students. Students and teachers are most lacking in topics related to coping, such as adult life, mental and physical health, sexual education, values, etc.

The second research question examined the negative feelings experienced in classes: What topics create a more tense atmosphere in classes, and how much do students, according to their own and teachers' estimates, experience negative feelings when dealing with controversial and sensitive topics in classes? To what extent do these assessments differ between students and teachers? The most intense atmosphere is created by the topics that matter most to the respondents personally, and in this regard, the responses of teachers and students overlapped quite a lot. Teachers, on average, felt more heated debates than students, as well as personal sensitivity, which may indicate that they

perceive class situations as more sensitive than those actually are. Negative feelings are also related to how the subject matters personally to the students.

At the heart of the third research question were the factors influencing the voicing of opinions: What affects the voicing of students' opinions in classes, and when should teachers voice their own opinion? What differences appear between teacher and student assessments? Voicing students' opinions, teachers rated the impact of factors stronger than students, indicating that teachers overestimate the impact of factors. The expression of the opinion of students in the classroom is influenced by several factors, mainly related to the sense of self and class atmosphere. The students also considered the teacher's teaching style and ability to create a cooperative environment an important influence. If the teacher's goal is to create more discussions, then it is worth paying more attention to these factors (i.e. students would feel good and have a good atmosphere in the class). Under open questions, the impact of the home environment, experience and knowledge was also identified as important influences. The expression of the opinion of teachers was considered important by both students and teachers. Still, it is essential that teachers express their views with an open mind toward different ideas.

The fourth research question focused on teachers: How often do teachers teach controversial and sensitive topics in their classes, and what influences their decision-making when choosing topics? Teachers, in their opinion, deal with controversial topics quite often, especially highlighted by religious studies teachers. Uncertainty and discomfort are first and foremost caused by the lack of knowledge of some topics. Both students and teachers found that there are no "proper" methods and that their suitability depends primarily on context.

Several observations from previous studies were confirmed in this study, and teachers can generally assess students' learning experiences relatively well. However, differences in results for some questions indicate that, at times, teachers may perceive some aspects as more sensitive or the impact of some factors as more significant than the students themselves perceive.

As feedback to the study, some teachers said that they lacked some of the answer options, the questionnaire was too long, and some answer options were too general. Since students and teachers agreed on how controversial and sensitive topics should be addressed in school, it is worth further exploring students' experiences concerning how

much of these practices are used in classrooms. The data collected in the framework of this study could also be analysed further with different focuses.

Lisad

Lisa 1. Õpilaste küsimustik

TARTU ÜLICOOL

Lae lõpetamata küsimustik

0%

Vastuolulised ja tundlikud teemad koolis: õpilaste küsimustik

Hea õpilane! Küsimustik "Vastuolulised ja tundlikud teemad koolis" uurib vähemalt 16-aastaste õpilaste ja õpetajate arusaamu ning tunnetusi seoses koolis käsitletavate teemadega. Eriavates tundides käsitletakse teemasid, mis tekitavad vastakaid seisukohti ja laiemat arutelu ka väljaspool klassiruumi. Küsimustiku eesmärk on uurida, kas ja kuidas erineb õpilaste ja õpetajate tunnetus selliste teemade suhtes.

Küsimustiku täitmine võtab aega umbes 20-30 minutit. Küsimustele vastates märgi enda jaoks sobivaimad vastused ning jälgi juhiseid küsimuste juures. Palun vasta võimalikult ausalt, et tulemused oleksid usaldusväärsed. Küsimustiku täitmine on vabatahtlik ja selle täitmist käsitletakse nõusolekuna uuringus osaleda. Kui sa ei soovi uuringus osaleda, jäta küsimustik täitmata. Küsimustikku täites ei saa keegi teada Sinu nime ega Sinu arvuti/telefoni IP-aadressi ega muid isikuandmeid. Kõik Sinu antud vastused on meie jaoks väga olulised! Täna Sinu koostöö eest!

Küsimustik on anonüümne.

Küsimustikule vastamisel vastajat ei identifitseerita, välja arvatud juhul, kui mõni küsimus spetsiaalselt vastaja kohta andmeid küsib.

Tunnuskoodidega juurdepääsetavate küsimustike puhul ei hoita tunnuseid koos vastustega, vaid need on eraldi andmebaasis. Tunnuskoodide uuendatakse ainult selleks, et kindlaks teha, kas vastaja lõpetas (või ei lõpetanud) küsimustiku täitmise. Tunnuskoodide ei ole võimalik kokku viia küsimustiku vastustega.

Järgmine

TARTU ÜLICOOL

0%

Sissejuhatus

* Kinnitan, et olen vähemalt 16-aastane.

Jah Ei

-11%

Sissejuhatus

Küsimustele ootame seekord vastuseid vähemalt 16-aastastelt õpilastelt.
Täname, et olid valmis meid abistama!

11%

Teemade käsitlemine koolis

Hinda allpool loetletud teemade puhul kahte aspekti:

- 1) Kui oluliseks pead sellise teema käsitlemist koolis?
- 2) Kuivõrd on seda teemat käsitletud sinu õpingute jooksul?

	Kui oluliseks pead selle teema käsitlemist koolis?				Kuivõrd on seda teemat käsitletud sinu õpingute jooksul?			
	Ei pea üldse oluliseks	Pigem ei pea oluliseks	Pigem pean oluliseks	Pea väga oluliseks	Koolis käsitletakse põhjalikult	Koolis käsitletakse piisavalt	Koolis käsitletakse liiga vähe	Koolis ei käsitleta üldse
Abort	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Budism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eesti poliitilised erakonnad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eesti usund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hinduism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Immigratsioon Eestisse	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Islam	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Kui oluliseks pead selle teema käsitlemist koolis?				Kuivõrd on seda teemat käsitletud sinu õpingute jooksul?			
	Ei pea üldse oluliseks	Pigem ei pea oluliseks	Pigem pean oluliseks	Pea väga oluliseks	Koolis käsitletakse põhjalikult	Koolis käsitletakse piisavalt	Koolis käsitletakse liiga vähe	Koolis ei käsitleta üldse
Judaism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Keelepoliitika / Eestikeelne üldharidus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kiusamine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kliima soojenemine / rohepöörde	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kristlike kirikute roll Eestis ühiskonnas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Liigtarbimine (konsumerism)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Ei pea üldse oluliseks	Pigem ei pea oluliseks	Pigem pean oluliseks	Pea väga oluliseks	Koolis käsitletakse põhjalikult	Koolis käsitletakse piisavalt	Koolis käsitletakse liiga vähe	Koolis ei käsitleta üldse
Maailma tekke teooriad (evolutsioon VS loodud maailm)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Piibel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Politiilised äärmuslased	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seksuaalne orientatsioon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seksuaalkäitumine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sooline identiteet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Ei pea üldse oluliseks	Pigem ei pea oluliseks	Pigem pean oluliseks	Pea väga oluliseks	Koolis käsitletakse põhjalikult	Koolis käsitletakse piisavalt	Koolis käsitletakse liiga vähe	Koolis ei käsitleta üldse
Terrorirünnakud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Usulised äärmuslased	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaimsus ja eneseareng	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaktsiinid ja vaktsineerimine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Kui tahad mõnda oma valikut täpsustada, lisa selgitus!

Kas on olulisi teemasid, mida koolis ei käsitleta, aga peaks?

Klassi õhkkond ja isiklik tunnetus

Erinevates tundides käsitletakse tihti sarnaseid teemasid erinevate vaatenurkade alt. On teemasid, mille puhul võib märgata ka klassikaaslaste seas erinevaid arvamusi ja tõekspidamisi.

Hinda allpooltoodud teemasid kahel skaalal:

- 1) Kas antud teema on tekitanud tunnis või peale tunde klassikaaslastega tulisemat arutelu või pingelisemat õhkkonda?
- 2) Kuivõrd puudutab/on puudutanud see teema sind isiklikult?

	Kas teema on tekitanud tunnis või peale tunde klassikaaslastega tulisemat arutelu või pingelisemat õhkkonda?				Kuivõrd puudutab/on puudutanud see teema sind isiklikult?			
	On tekitanud suuri arutelusid ja/või pingeid	On tekitanud mõningaid arutelusid ja/või pingeid	Ei ole tunnis pingeid või arutelusid tekitanud	Ei mäleta	On tugevalt mind isiklikult puudutanud	On mõneti mind isiklikult puudutanud	Ei ole mind isiklikult puudutanud	Ei oska öelda
Abort	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Budism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eesti poliitilised erakonnad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eesti usund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hinduism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Immigratsioon Eestisse	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Islam	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Judaism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Keelepoliitika / Eestikeelne üldharidus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kiusamine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kliima soojenemine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kristlike kirikute roll Eesti ühiskonnas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Liihtarbimine (konsumerism)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Maailma tekke teooriad (evolutsioon VS loodud maailm)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Piibel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poliitilised äärmuslased	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seksuaalne orientatsioon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seksuaalkäitumine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sooline identiteet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	On tekitanud suuri arutelusid ja/või pingeid	On tekitanud mõningaid arutelusid ja/või pingeid	Ei ole tunnis pingeid või arutelusid tekitanud	Ei mäleta	On tugevalt isiklikult puudutanud	On mõneti isiklikult puudutanud	Ei ole isiklikult puudutanud	Ei oska öelda
Terrorirünnakud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Usulised äärmuslased	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaimsus ja eneseareng	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaktsiinid ja vaksineerimine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Kui tahad mõnda oma valikut täpsustada, lisa selgitus!

Eelmine

Järgmine

Arvamuste avaldamise tegurid

Kui palju sõltub järgnevatest teguritest see, kuivõrd
 1) sa ise väljendad tunnis arvamust mõnel vastuolulisel teemal;
 2) klassikaaslased väljendavad tunnis erinevaid arvamusi?

	Kuivõrd mõjutab antud tegur minu valmisolekut tunnis arvamust avaldada?				Kuivõrd mõjutab antud tegur minu hinnangul klassikaaslaste valmisolekut arvamust avaldada?			
	Ei mõjuta mind üldse	Mõjutab mind pisut	Mõjutab mind palju	Ei oska öelda	Ei mõjuta neid üldse	Mõjutab neid pisut	Mõjutab neid palju	Ei oska öelda
Teema, mida tunnis käsitletakse	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Õpetaja isiksus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Õpetaja reageering erinevatele arvamustele	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Õpetaja õpetamise stiil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Klassikaaslased, kes on kohal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Ei mõjuta mind üldse	Mõjutab mind pisut	Mõjutab mind palju	Ei oska öelda	Ei mõjuta neid üldse	Mõjutab neid pisut	Mõjutab neid palju	Ei oska öelda
Klassi õhkkond	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tuju	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
See, kuidas teised öeldust arvata võivad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Kui tahad mõnda oma valikut täpsustada, lisa selgitus!

Miks avaldub sinu hinnangul osade teemade puhul rohkem arvamuste lahknevusi, mida ka aktiivselt väljendatakse?

Eelmine

Järgmine

Vastuoluliste teemadega kaasnevad tunded

Vastuolusid tekitavate teemade käsitlemine tunnis võib mõnikord äratada endas ka negatiivseid tundeid. Märki tabelis, kas oled tundnud mõnes tunnis nimetatud tundeid, kui on käsitletud antud laiemat valdkonda.

● Valdkondade selgitused:

1. Eesti usuruum: Kristluse roll Eesti ajaloos ja tänapäeval, Eesti usund, vaimsus ja eneseareng.
2. Eetilised ja maailmavaatelised teemad: Inimeste isiklikud maailmavaated ja eelistused tervist ja inimeste heaolu puudutavates küsimustes, mis on seotud nende väärtuste ning uskumustega.
3. Maailma religioonid: Erinevate maailma religioonide ja usklikkega seonduv.
4. Poliitika: Poliitilised vaated ja erinevad ühiskonna elu puudutavad küsimused.
5. Seksuaalsus: Kõik seksuaaleluga, orientatsiooni, soolise identiteedi ja abordiõigusega seonduv.
6. Äärmuslus: Rännakute, poliitilise ja usulise äärmusluse ning kiusamisega seonduv.

	Ebamugavust	Häbi	Hirmu	Tülgastust	Mitte nõustumist	Mure	Ei ole tundnud negatiivseid tundeid
Eesti usuruum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eetilised ja maailmavaatelised teemad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Maailma religioonid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poliitika	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seksuaalsus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äärmuslus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Kui tahad mõnda oma valikut täpsustada, lisa selgitus!

Eelmine

Järgmine

Õpetaja isikliku arvamuse avaldamine

Kuidas suhtud sellesse, kui õpetaja avaldab tunnis oma isikliku arvamust alljärgnevatel teemadel?

	Ei tuleks üldse avaldada	Tuleks avaldada juhul, kui õpilased küsivad	Tuleks avaldada, kui see on õpetaja jaoks oluline	Peaks alati avaldama
Emotsionaalselt tundlike teemade puhul	☐	☐	☐	☐
Tänapäevasel teemal, mis on poliitiliselt vastuoluline	☐	☐	☐	☐
Ajaloolisel teemal, mis on endiselt vastuoluline	☐	☐	☐	☐
Õpetaja poliitilise (partei) eelistuse kohta	☐	☐	☐	☐
Usuliste, spirituaalsete, mitte-religioosete vaadete kohta	☐	☐	☐	☐
Eesti sündmuste kohta	☐	☐	☐	☐
Välismaiste sündmuste kohta	☐	☐	☐	☐

Kui tahad mõnda oma valikut täpsustada, lisa selgitus!

Eelmine

Järgmine

Õpetajate isiklike kogemuste mõju

Hinda, kui palju mõjutavad sinu meelest õpetajate isiklikud kogemused seda, kuidas nad erinevaid teemasid klassiruumis käsitlevad?

	1 - ei mõjuta üldse	2 - mõjutab pisut	3 - mõjutab mõõdukalt	4 - mõjutab tugevalt	5 - mõjutab väga tugevalt	0 - Ei oska öelda
Kuivõrd mõjutavad õpetaja kogemused teemade käsitlemise viisi tunnis?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Kui tahad mõnda oma valikut täpsustada, siis lisa selgitus!

Eelmine

Järgmine

Küsimustiku lõpetuseks

Kuidas võiks sinu meelest õpetajad selles uuringus eelpool mainitud teemasid üldiselt koolitunnis käsitleda?

📌 Milliseid ülesandeid võiks õpetajad selliste teemade puhul õpilastele anda? Võid vastates reflekteerida ka lihtsalt enda kogemuste üle.

Soovi korral võid jagada veel omi tundeid või mõtteid, mis on küsimustikus uuritud teemaga seoses kripeldama jäänud.

Eelmine

Järgmine

Üldandmed

Sugu

📌 Valige üks järgnevatest vastustest

Palun valige... ▾

Linn või maakond

📌 Valige üks järgnevatest vastustest

Palun valige... ▾

Kuidas sa end maailmavaateliselt määratled?

📌 Valige üks järgnevatest vastustest

📌 Juhul kui valite 'Muu', siis palun täpsustage oma valikut tekstikastis.

Religioosne

Spirituaalne

Mitte-religioosne

Muu:

Eelmine

Esita

Vastusevariant „Spirituaalne“ ei palunud lisatäpsustust.

Vastusevariandi "Religioosne" valimine võimaldas vastust täpsustada (vt edasi).

Palun täpsusta oma vastust.

Valige üks järgnevatest vastustest

- Luterlane
- Õigeusklik
- Katoliiklane
- Baptist
- Jehoova tunnistaja
- Nelipühilane
- Vanausuliline
- Adventist
- Metodist

- Kristliku vabakaoguduse liige
- Moslem
- Budist
- Maausuline
- Taarausuline
- Muu:

Eelmine Esita

Valis vastusevariandi „Mitte-religioosne“.

Palun täpsusta.

Valige üks järgnevatest vastustest

Juhul kui valite 'Muu:', siis palun täpsustage oma valikut tekstikastis.

- Ateist
- Agnostik
- Usu suhtes ükskõikne
- Muu:

Eelmine Esita

Lisa 2. Õpetajate küsimustik

TARTU ÜLIKOOL

Lae lõpetamata küsimustik

0%

Vastuolulised ja tundlikud teemad koolis: õpetajate küsimustik

Hea õpetaja! Küsimustik "Vastuolulised ja tundlikud teemad koolis" uurib vähemalt 16-aastaste õpilaste ja õpetajate arusaamu ning tunnetusi seoses koolis käsitlevate teemadega. Erinevates tundides käsitletakse tihti sarnaseid teemasid väga erinevate nurkade alt, samuti on teemasid, mis tekitavad laiemat arutelu ka väljaspool klassiruumi. Küsimustiku eesmärk on seega uurida, kas ja kuidas erineb õpilaste ja õpetajate tunnetus selliste teemade suhtes.

Küsimustiku täitmine võtab aega umbes 20-30 minutit. Küsimustikku täites märgi enda jaoks sobivaimad vastused ning jälgi juhiseid küsimuste juures. Palun vasta võimalikult ausalt, et tulemused oleksid usaldusväärsed. Küsimustiku täitmine on vabatahtlik ja selle täitmist käsitletakse nõusolekuna uuringus osaleda. Kui sa ei soovi uuringus osaleda, jäta küsimustik täitmata. Küsimustikku täites ei saa keegi teada Sinu nime ega Sinu arvuti/telefoni IP-aadressi ega muid isikuandmeid. Kõik Sinu antud vastused on meie jaoks väga olulised! Täna Sind meeldiva koostöö eest!

Küsimustik on anonüümne.

Küsimustikule vastamisel vastajat ei identifitseerita, välja arvatud juhul, kui mõni küsimus spetsiaalselt vastaja kohta andmeid küsib.

Tunnuskoodidega juurdepääsetavate küsimustike puhul ei hoita tunnuseid koos vastustega, vaid need on eraldi andmebaasis. Tunnuskoodu uuendatakse ainult selleks, et kindlaks teha, kas vastaja lõpetas (või ei lõpetanud) küsimustiku täitmise. Tunnuskoodu ei ole võimalik kokku viia küsimustiku vastustega.

Järgmine

TARTU ÜLIKOOL

Jätka hiljem

Teemade käsitlemine koolis

Hinda allpool loetletud teemade puhul kahte aspekti:
1) Kui oluliseks pead sellise teema käsitlemist koolis?
2) Kuivõrd käsitletakse seda teemat sinu hinnangul koolis?

	Kui oluliseks pead sellise teema käsitlemist koolis?				Kuivõrd käsitletakse seda teemat sinu hinnangul koolis?			
	Ei pea üldse oluliseks	Pigem ei pea oluliseks	Pigem pean oluliseks	Pea väga oluliseks	Koolis käsitletakse põhilikult	Koolis käsitletakse piisavalt	Koolis käsitletakse liiga vähe	Koolis ei käsitleta üldse
Abort	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Budism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eesti poliitilised erakonnad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eesti usund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hinduism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Immigratsioon Eestisse	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Islam	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Ei pea üldse oluliseks	Pigem ei pea oluliseks	Pigem pean oluliseks	Pea väga oluliseks	Koolis käsitletakse põhilikult	Koolis käsitletakse piisavalt	Koolis käsitletakse liiga vähe	Koolis ei käsitleta üldse
Judaism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Keelepoliitika / Eestikeelne üldharidus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Klusamine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kliima soojenemine / rohepööre	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kristlike kirikute roll Eesti ühiskonnas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Liigtarbimine (konsumerism)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Ei pea üldse oluliseks	Pigem ei pea oluliseks	Pigem pean oluliseks	Pea väga oluliseks	Koolis käsitletakse põhilikult	Koolis käsitletakse piisavalt	Koolis käsitletakse liiga vähe	Koolis ei käsitleta üldse
Maailma tekke teooriad (evolutsioon VS loodud maailm)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Piibel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Politiilised äärmuslased	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seksuaalne orientatsioon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seksuaalkäitumine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sooline identiteet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Ei pea üldse oluliseks	Pigem ei pea oluliseks	Pigem pean oluliseks	Pea väga oluliseks	Koolis käsitletakse põhilikult	Koolis käsitletakse piisavalt	Koolis käsitletakse liiga vähe	Koolis ei käsitleta üldse
Terrorirünnakud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Usulised äärmuslased	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaimsus ja eneseareng	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaktsiinid ja vaktsineerimine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Kui tahad mõnda oma valikut täpsustada, lisa selgitus!

Eelmine

Järgmine

Klassi õhkkond ja isiklik tunnetus

Erinevates tundides käsitletakse tihti sarnaseid teemasid erinevate vaatenurkade alt. On teemasid, mille puhul võib märgata ka õpilaste seas erinevaid arvamusi ja tõekspidamisi. Hinda kahel skaalal 1) kas antud teema on tekitanud tunnis või peale tunde õpilaste vahel tulisemat arutelu või pingelisemat õhkkonda?; 2) kuivõrd puudutab see teema sind isiklikult?

	Kas teema on tekitanud tunnis või peale tunde õpilaste vahel tulisemat arutelu või pingelisemat õhkkonda?					Kuivõrd puudutab see teema sind isiklikult?			
	On tekitanud suuri arutelusid ja/või pingeid	On tekitanud mõningaid arutelusid ja/või pingeid	Ei ole tunnis pingeid või arutelusid tekitanud	Ei mäleta	On tugevalt mind isiklikult puudutanud	On mõneti mind isiklikult puudutanud	Ei ole mind isiklikult puudutanud	Ei oska öelda	
Abort	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Budism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eesti poliitilised erakonnad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eesti usund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hinduism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Immigratsioon Eestisse	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Islam	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Judaism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Keelepoliitika / Eestikeelne üldharidus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kiusamine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kliima soojenemine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kristlike kirikute roll Eestis ühiskonnas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Liigtarbimine (konsumerism)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Maailma tekke teooriad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Piibel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poliitilised äärmuslased	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seksuaalne orientatsioon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seksaalkäitumine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sooline identiteet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Terrorirünnakud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Usulised äärmuslased	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaimsus ja eneseareng	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaktsiinid ja vaktsineerimine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Kui tahad mõnda oma valikut täpsustada, lisa selgitus!

Kas on olulisi teemasid, mida koolis ei käsitleta, aga peaks?

Eelmine

Järgmine

TARTU ÜLIKOOL

Jätka hiljem

Arvamuste avaldamise tegurid

Kui palju sõltub järgnevatest teguritest sinu hinnangul, kuivõrd väljendavad õpilased tunnis erinevaid arvamusi?

	Ei mõjuta neid üldse	Mõjutab neid pisut	Mõjutab neid palju	Ei oska öelda
Teema, mida tunnis käsitletakse	☐	☐	☐	☐
Õpetaja isiksus	☐	☐	☐	☐
Õpetaja reageering erinevatele arvamustele	☐	☐	☐	☐
Õpetaja õpetamise stiil	☐	☐	☐	☐

	Ei mõjuta neid üldse	Mõjutab neid pisut	Mõjutab neid palju	Ei oska öelda
Klassikaaslased, kes on kohal	☐	☐	☐	☐
Klassi õhkkond	☐	☐	☐	☐
Õpilase tuju	☐	☐	☐	☐
See, mida teised võivad arvata tema arvamusest	☐	☐	☐	☐

Kui tahad mõnda oma valikut täpsustada, lisa selgitus!

Toetudes sinu kogemusele õpetajana, milliseid olulisi tegureid on veel, mida eelnevalt ei nimetatud?

Õpetajate tunnetus teemade käsitlemise suhtes

Hinda, kui ebamugavalt sa tunneksid või oled tundnud end järgmist teemade käsitlemisel enda tunnis või mõne lõimingu tunni raames.

	Ei tunne(ks) end ebamugavalt	Tunneksin end pisut ebamugavalt	Tunneksin end ebamugavalt	Tunnen / tunneksin end väga ebamugavalt
Abort	☐	☐	☐	☐
Budism	☐	☐	☐	☐
Eesti poliitilised erakonnad	☐	☐	☐	☐
Eesti usund	☐	☐	☐	☐
Hinduism	☐	☐	☐	☐
Imigratsioon Eestisse	☐	☐	☐	☐

	Ei tunne(ks) end ebamugavalt	Tunneksin end pisut ebamugavalt	Tunneksin end ebamugavalt	Tunnen / tunneksin end väga ebamugavalt
Islam	☐	☐	☐	☐
Judaism	☐	☐	☐	☐
Keelepoliitika / Eestikeelne üldharidus	☐	☐	☐	☐
Kiusamine	☐	☐	☐	☐
Kliimasoojenemine	☐	☐	☐	☐
Kristlike kirikute roll Eesti ühiskonnas	☐	☐	☐	☐

	Ei tunne(ks) end ebamugavalt	Tunneksin end pisut ebamugavalt	Tunneksin end ebamugavalt	Tunnen / tunneksin end väga ebamugavalt
Liigtarbimine	☐	☐	☐	☐
Maailma tekke teooriad (evolutsioon VS loodud maailm)	☐	☐	☐	☐
Piibel	☐	☐	☐	☐
Poliitilised äärmuslased	☐	☐	☐	☐
Seksuaalne orientatsioon	☐	☐	☐	☐
Sekusaalkäitumine	☐	☐	☐	☐

	Ei tunne(ks) end ebamugavalt	Tunneksin end pisut ebamugavalt	Tunneksin end ebamugavalt	Tunnen / tunneksin end väga ebamugavalt
Sooline identiteet	☐	☐	☐	☐
Terrorirünnakud	☐	☐	☐	☐
Usulised äärmuslased	☐	☐	☐	☐
Vaimsus ja eneseareng	☐	☐	☐	☐
Vaktsiinid ja vaktsineerimine	☐	☐	☐	☐

Kui tahad mõnda oma valikut täpsustada, lisa selgitus!

Eelmine

Järgmine

Vastuoluliste teemadega kaasnevad tunded

Vastuolusid tekitavate teemade käsitlemine tunnis võib mõnikord äratada õpilastes ka negatiivseid tundeid. Märgi tabelis, kas oled märganud mõnes tunnis (või saanud peale tundi teada), et mõni õpilane on tundnud nimetatud tundeid, kui on käsitatud antud laiemat valdkonda.

● Valdkondade selgitused:

1. Eesti usuruum: Kristluse roll Eesti ajaloos ja tänapäeval, Eesti usund, vaimsus ja eneseareng.
2. Eetilised ja maailmavaatelised teemad: Inimeste isiklikud maailmavaated ja eelistused tervist ja inimeste heaolu puudutavates küsimustes, mis on seotud nende väärtuste ning uskumustega.
3. Maailma religioonid: Erinevate maailma religioonide ja usklikega seonduv.
4. Poliitika: Poliitilised vaated ja erinevad ühiskonna elu puudutavad küsimused.
5. Seksuaalsus: Kõik seksuaaleluga, orientatsiooni, soolise identiteedi ja abordiõigusega seonduv.
6. Äärmuslus: Rünakute, poliitilise ja usulise äärmusluse ning kiusamisega seonduv.

	Ebamugavust	Häbi	Hirmu	Tulgastust	Mitte nõustumist	Muret	Ei kehti
Eesti usuruum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eetilised ja maailmavaatelised teemad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Maailma religioonid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poliitika	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seksuaalsus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äärmuslus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Kui tahad mõnda oma valikut täpsustada, lisa selgitus!

Eelmine

Järgmine

Tundide järgne tugi ja/või refleksioon

Kas oled tundnud peale mõnda tundi, et sul on vaja veel kellegagi koos tunnis juhtunu üle reflekteerida või nende tuge?

● Valige üks järgnevatest vastustest

- Jah
- Ei ole tundnud seda
- Ei mäleta

Valis vastusevariandi „Jah“.

Palun täpsusta, kas ja kellega sa sellel teemal vestlesid.

● Märkige palun kõik, mis sobivad

Rääkisid kolleegidega.

Rääkisid kooli õppejuhi ja/või direktoriga.

Rääkisid kooli psühholoogiga või enda isikliku psühholoogiga.

Rääkisid oma partneriga.

Tundsind, et vajad tuge, aga ei pöördunud ikkagi kellegi poole.

Ei soovi avaldada, kellelt sain tuge.

Muu:

Vastusevariantide „Ei ole tundnud seda“ ja „Ei mäleta“ valimine ei avanud ühtegi lisaküsimust.

 TARTU ÜLIKOOL Jätka hiljem

Vastuoluliste teemade käsitlemise sagedus ja tagamaad

Hinda skaalal, kui palju käsitlesid sa enda aine raames potentsiaalselt vastuolulisi teemasid?

● Valige üks järgnevatest vastustest

● Juhul kui valite 'Muu:', siis palun täpsustage oma valikut tekstikastis.

Ei käsitle üldse

Käsitlen harva

Käsitlen vahetevahel

Käsitlen tihti

Käsitlen väga tihti

Valis vastusevariandi „Ei käsitle üldse“.

Miks sa ei ole selliseid teemasid käsitleanud?

● Märkige palun kõik, mis sobivad

Selliseid teemasid minu aines ei ole

Puuduvad materjalid

Puuduvad oskused

Ei ole piisavalt enesekindel

Muu:

Eelmine Järgmine

Valis vastusevariandi „Käsitlen harva“, „Käsitlen vahetevahel“, „Käsitlen tihti“ või „Käsitlen väga tihti“.

Too näiteid vastuuliste ja tundlike teemade kohta, mida oled oma aine raames käsitlenud.

Kui enesekindlalt sa tunned end potentsiaalselt vastuulisi või tundlike teemasid klassis käsitledes?

Valige üks järgnevatest vastustest

- Ei tunne ennast enesekindlalt ja pigem väldin selliseid teemasid.
- Ei tunne ennast enesekindlat.
- Tunnen end enesekindlalt mõne teemaga.
- Tunnen ennast enesekindlalt.
- Tunnen ennast väga enesekindlalt.
- Ei oska öelda

Eelmine

Järgmine

TARTU ÜLIKOOL

Jätka hiljem

Teemade valimiste tagamaad

Mis mõjutab sinu otsuseid, milliseid vastuulisi ja/või tundlike teemasid ja kuidas neid klassiruumis käsitleda või käsitlemata jätta?

	Pigem käsitlen	Pigem ei käsitle	Ei mõjuta	Ei kohaldu
Teema puudutab klassiruumis kedagi isiklikult	☐	☐	☐	☐
Teema puudutab mind isiklikult	☐	☐	☐	☐
Õpilaste võimed teemaga tegeleda on piisavad	☐	☐	☐	☐
Läheb vastuollu minu isiklike väärtustega	☐	☐	☐	☐
Mul on mitmekülgsed teadmised teema kohta	☐	☐	☐	☐
Seos õppekavaga	☐	☐	☐	☐

	Pigem käsitlen	Pigem ei käsitle	Ei mõjuta	Ei kohaldu
Teema päevakajalisus	☐	☐	☐	☐
Minu oskused käsitleda vastuulisi teemasid	☐	☐	☐	☐
Varasemad läbikukkumised antud teema käsitlemisel	☐	☐	☐	☐
Teiste õpetajate jagatud negatiivsed kogemused	☐	☐	☐	☐

Kui tahad mõnda oma valikut täpsustada, lisa selgitus!

Eelmine

Järgmine

Õpetajate isikliku arvamuse avaldamine

Kuidas suhtud õpetaja isikliku arvamuse avaldamisse tunnis?

	Ei tuleks üldse avaldada	Tuleks avaldada juhul, kui õpilased küsivad	Tuleks avaldada, kui see on õpetaja jaoks oluline	Peaks alati avaldama
Emotsionaalselt tundlike teemade puhul	☐	☐	☐	☐
Tänapäevasel teemal, mis on poliitiliselt vastuoluline	☐	☐	☐	☐
Ajaloolisel teemal, mis on endiselt vastuoluline	☐	☐	☐	☐
Õpetaja poliitilise (parte) eelistuse kohta	☐	☐	☐	☐
Usuliste, spirituaalsete, mitte-religioosete vaadete kohta	☐	☐	☐	☐
Kohalike sündmuste kohta	☐	☐	☐	☐
Välismaiste sündmuste kohta	☐	☐	☐	☐

Kui tahad mõnda oma valikut täpsustada, lisa selgitus!

Eelmine

Järgmine

Küsimustiku kokkuvõtteks

Kuidas võiks sinu meelest õpetajad selles uuringus eelpool mainitud teemasid üldiselt koolitunnis käsitleda?

● Milliseid ülesandeid võiks õpetajad selliste teemade puhul õpilastele anda? Võid vastates reflekteerida ka lihtsalt enda kogemuste üle.

Soovi korral võid jagada veel omi tundeid või mõtteid, mis on küsimustikus uuritud teemaga seoses kripeldama jäänud.

Eelmine

Järgmine

TARTU ÜLIKOO

Jätka hiljem

Üldandmed

Sugu

Valige üks järgnevatest vastustest

Palun valige...

Õppeaine(d), mida õpetad. Lisa ka see, kui oled olnud klassijuhataja.

Kaua oled õpetanud?

Vanus

Sia väljale võib sisestada ainult numbreid.

Linn või maakond

Valige üks järgnevatest vastustest

Palun valige...

Kuidas sa end maailmavaateliselt määratled?

Valige üks järgnevatest vastustest

Juhul kui valite 'Muu', siis palun täpsustage oma valikut tekstikastis.

Religioosne

Spirituaalne

Mitte-religioosne

Muu:

Eelmine Esita

Vastusevariant „Spirituaalne“ ei palunud lisatäpsustust.

Vastusevariandi "Religioosne" valimine võimaldas vastust täpsustada (vt edasi).

Palun täpsusta oma vastust.

Valige üks järgnevatest vastustest

Luterlane

Õigeusklik

Katoliiklane

Baptist

Jehoova tunnistaja

Nelipühilane

Vanausuline

Adventist

Metodist

Kristliku vabakaoguduse liige

Moslem

Budist

Maausuline

Taarausuline

Muu:

Eelmine Esita

Valis vastusevariandi „Mitte-religioosne“.

Palun täpsusta.

❗ Valige üks järgnevatest vastustest

❗ Juhul kui valite 'Muu:', siis palun täpsustage oma valikut tekstikastis.

Ateist

Agnostik

Usu suhtes ükskõikne

Muu:

Eelmine

Esita

Lisa 3. Uuringu kutse kiri koolidesse ja meililistidesse

Lugupeetud [kooli nimi] õpetajad!

Minu nimi on Pille-Riin Makilla ning olen Tartu Ülikooli usuteaduskonna religioonipedagoogika õppekava magistrant. Pöördun teie poole abipalvega osaleda minu magistritöö raames läbiviidavas uuringus „Vastuolulised ja tundlikud teemad koolis: õpetajate ja õpilaste arusaamad“. Uuringu raames uurin, milliseid teemasid peavad koolis vastuoluliseks ja tundlikuks õpetajad ja mida õpilased, ning mil määral see erineb. Teadmine selle kohta, kuidas õpilased ja õpetajad erinevaid teemasid tajuvad, aitab õpetajal mõista, kuidas varieeruvad nende arusaamad õpilaste omadest, mis on omakorda abiks keeruliste ent oluliste teemade käsitlemisel klassiruumis.

Seega, soovin küsitleda üle Eesti vähemalt 16-aastaseid õpilasi ning aineõpetajaid, kes õpetavad järgmisi õppeaineid: **perekonnaõpetus, ajalugu, ühiskonnaõpetus, usundiõpetus, filosoofia, emakeel, kirjandus, võõrkeeled, bioloogia, füüsika**. Kuna õpilastega on kõige lähemalt tuttavad **klassijuhatajad**, siis sooviksin küsitleda ka neid. Küsimustikus osalemine on kõigile loomulikult vabatahtlik, ent olen väga tänulik kõigile vastajatele.

Küsimustikul on kaks versiooni, üks õpilastele ja teine õpetajatele. **Sellele vastamine võtab umbes 20-30 minutit**, olenevalt töökiirusest. Küsimustik viiakse läbi LimeSurvey keskkonnas, kus vastused krüpteeritakse ning sellega tagatakse ka kõigi vastajate anonüümsus.

Palun ülal nimetatud aineõpetajatel ja klassijuhatajatel vaheajal või sellele järgneva nädala jooksul leida aega, et küsimustikule vastata ning vaheajalt naastes klassijuhatajal jagada õpilastele suunatud küsimustikku ka õpilastega läbi Stuudiumi, eKooli või mõne muu platvormi kaudu, mida teie kool kasutab. Kirja lõpus on õpilastele suunatud kirja näidis koos õpilaste küsimustiku lingiga. **Küsimustikud on vastamiseks avatud 12. märtsini.**

Õpetajatele suunatud küsimustik on leitav järgneval aadressil: XXX

Minu kontaktid: Pille-Riin Makilla, [email], samuti võib ühendust võtta Facebooki teel.

Lisa 4. Õpilaste uuringu kutse näide õpetajatele

Head õpilased!

Loodan, et teie vaheaeg möödus meeleolukalt. Minuga võttis vaheajal ühendust Tartu Ülikooli usuteaduskonna magistritudeng Pille-Riin Makilla, kes on hetkel läbi viimas oma lõputöö raames uuringut „Vastuolulised ja tundlikud teemad koolis: õpetajate ja õpilaste arusaamad“. Koolis käsitletakse teemasid, mille suhtes on inimestel erinevaid arusaamu ja tundeid. Pille-Riin uuribki, kuidas suhtutakse erinevatesse koolis õpetatavatesse teemadesse, millised teemad puudutavad inimesi isiklikult ning kui palju see erineb õpetajate ja õpilaste vahel.

Küsimustikus saavad osaleda kõik vähemalt 16-aastased õpilased. Vastamine võtab aega umbes 20-30 minutit, olenevalt sinu vastamise kiirusest. Küsimustik on vastamiseks avatud 12. märtsi õhtuni. Uuringus tagatakse kõigi vastajate anonüümsus.

Palun kõigil, kes on nõus uuringus osalemisega, täita küsimustik, mis asub järgmisel aadressil: XXX

Küsimuste korral saate ka otse Pille-Riinuga ühendust võtta: [email]

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ning üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Pille-Riin Makilla, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Õpilaste ja õpetajate kogemused vastuolulise ja tundliku õppesisuga“, mille juhendaja on Olga Schihalejev, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada see digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. Annan Tartu Ülikoolile loa teha ülalmainitud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Pille-Riin Makilla

(Allkirjastatud digitaalselt)

28.04.2023